

ЦӨЛЖИЖ БУЙ БАЯНБҮРД:

ЧИМЭДИЙН САЙХАНБИЛЭГИЙН
ЭСРЭГ ЯВУУЛСАН УЛС ТӨРИЙН МӨРДЛӨГ ХАВЧЛАГА БА
МОНГОЛЫН АРДЧИЛЛЫН ИРЭЭДҮЙ

ГАРЧИГ

ЕРӨНХИЙ ТОЙМ	III
I. МОНГОЛЫН УЛС ТӨРИЙН ОРЧИН	1
А. Томоохон Намууд ба Тэдгээрийн Хувьсал Өөрчлөлт.....	1
Б. Фракцийн улс төр	2
II. ОЮУ ТОЛГОЙ	4
А. Оюу Толгойн Ордыг Олж Нээсэн нь.....	4
Б. 2009 оны Хөрөнгө Оруулалтын Гэрээ.....	4
В. 2012 оны УИХ-ын Сонгууль болон Рио Тинто Айвенхоу Майнс-ийг авсан нь.....	6
Г. Ашигт Малтмалын талаарх Төрийн Шинэ Бодлого (2014-2025).....	7
Д. Ч.САЙХАНБИЛЭГ Ерөнхий сайдаар томилогдсон нь, 2015 оны “ДУБАЙН ГЭРЭЭ”	8
Е. Олон Улсын Төслийн Санхүүжилт	10
Ё. Засгийн Газрыг Огцруулах Санал Бүтэлгүйдсэн нь	11
Ж. 2016 оноос хойших Оюу Толгой	11
III. ЭРДЭНЭТ УУРХАЙ	16
А. Оршил	16
Б. Орос Хувьцаагаа Зарав	16
В. 2016 оноос хойших Эрдэнэт	17
IV. УЛС ТӨРИЙН ХЭЛМЭГ ДҮҮЛЭЛТ	21
А. ОТ болон Эрдэнэттэй Холбоотой Албан Тушаалтнуудын Баривчилгаа	21
Б. Шүүх эргэж буцсан нь ба Улс Төрийн Нөлөөлөл	22
V. ЕРӨНХИЙЛӨГЧ Х.БАТТУЛГА	25
А. Ерөнхийлөгчийн Сонгууль.....	25
Б. Эрх Мэдлийн Төвлөрөл ба Авлигын Эсрэг Хууль	25
В. Улс Төрийн Зорилгоор М.Энхсайханыг Хорьсон нь	27
Г. Ерөнхийлөгчийн Нөлөөлөл ба Шүүгчдийг Огцруулсан нь	28
Д. Дотоодод болон Олон Улсад Өрнөсөн Шүүмжлэл	29
Е. Авлигын Мөрдөн Шалгах Ажиллагаа	30
VI. ДҮГНЭЛТ	35

ЕРӨНХИЙ ТОЙМ

Монгол Улс салаа замын уулзварт ирээд байна. Дэлхийн хамгийн ярвигтай бүс нутгийн нэгт орших энэхүү улсыг “Ардчиллын Баянбүрд” хэмээн нэрийдэж ирсэн нь өөрчлөгдөж байна уу даа гэсэн зовнил хэдийнэ төрж эхэлжээ. Монголын шүүхийн байгууллагын хараат бус байдалд учирч буй заналхийллүүд, прокурор, авилгын эсрэг байгууллагуудыг улс төрийн зорилгоо биелүүлэх арга хэрэгсэл болгон ашиглах болсон нь тус улсын дотоодод болон олон улсын хамтын нийгэмлэгийн түвшинд сэрэмжлүүлгийн харанга дэлдэж байна.

Анх 1992 онд ардчиллын замаар эргэлт буцалтгүй замнаснаас хойш Монгол Улс гайхам өөрчлөлт, хөгжил дэвшлийн эзэн болсны нэгэн гол түлхүүр нь уул уурхайн салбарын эрчимтэй тэлэлт байсан бөгөөд үүнийг даган эдийн засгийн хурдтай өсөлт, урт хугацааны хөгжил цэцэглэл ирнэ гэсэн итгэл дүүрэн хүлээлт бий болсон юм. Энэ зууны эхэнд зэс-алтны аварга том бүлэг орд болох Оюу Толгойг (ОТ) олж нээсэн нь энэхүү ер бусын өөрчлөлтийн гол цөм байв.

Австралийн уул уурхайн компани болох Рио Тинтогийн эзэмшлийн компани дийлэнх хувийг нь эзэмшиж, Монгол Улсын Засгийн Газар үлдсэн хувийг нь эзэмшдэг Оюу толгойн уурхай ч мөн улс төрийн халуун сэдвүүдийн нэг болжээ. Ерөнхий сайд асан С.Баярын тэргүүлсэн Засгийн газар 2009 онд ОТ ордын Хөрөнгө оруулалтын гэрээг байгуулсан бөгөөд уг гэрээний дагуу орж ирсэн хөрөнгө оруулалт Монгол Улсыг 2011 онд дэлхийн хамгийн өндөр

өсөлттэй эдийн засгаар нэрлэгдэхэд ихээхэн хувь нэмэр оруулсан юм. Гэсэн хэдий ч тун удалгүй Рио Тинто болон Монголын Засгийн газрын хооронд асуудал үүсч улмаар 2013 он гэхэд ОТ ордын нөөцийн 80 орчим хувийг агуулсан далд уурхайн бүтээн байгуулалтыг зогсоох хүртэл даамжирсан байв. Үүний улмаас Монголын эдийн засагт хүнд цохилт ирж, 2014 он гэхэд Улсын Их Хурал (УИХ)-аас ОТ-той холбоотой энэхүү гацааг тайлахыг даалгасан тогтоол баталжээ.

Монголын эдийн засагт ОТ-н үзүүлэх нөлөөг дутуу үнэлж болохгүй юм. Тухайлбал, 2010-2019 онуудад Рио Тинто дангаараа Монгол Улсад 10.3 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийж, 2.6 тэрбум ам.долларын татвар төлжээ.

Ийнхүү 2014 оны 11 дүгээр сард Чимэдийн Сайханбилэгийг Монгол Улсын Ерөнхий сайдаар томилогдоход (2014-2016) гүн хямралд орсон эдийн засаг мөн эдийн засгийг дахин сэргээж, Оюу толгойн асуудлын гацааг шийдвэрлэх УИХ-ын даалгавар хүлээж байв. Сөрөг хүчин болох МАН, МАХН-тай хамтран байгуулсан, Ч.Сайханбилэгээр удирдуулсан Их Эвслийн Засгийн газар Оюу толгойн далд уурхайн бүтээн байгуулалтыг эхлүүлэх гэрээнд гарын үсэг зурж, санхүүжилтын багцыг баталгаажуулав.

Ч.Сайханбилэгийн бүрэн эрхийн хугацаа дуусахын өмнөхөн тэрбээр Засгийн газрын танхимтайгаа зөвшилцсөний дагуу Эрдэнэтийн зэс, молибдений уурхай дахь ОХУ-ын эзэмшил болох Зөвлөлтийн үеэс

угшилтай 49 хувийг Оросын тал Монголын хувийн хэвшлийн нэгэн корпорацид худалдахыг зөвшөөрөх хамтын шийдвэрийг гаргажээ. Оросын талаас идэвхийлэн санаачилсны дагуу уг хэлэлцээрийг улс төрийн амаргүй цаг үед, цагт хавчигдан шуурхайлан эцэслэсэн аж. УИХ-ын Нэгдсэн чуулган завсарлаж, УИХ-ын гишүүд 2016 оны 6 дугаар сард болох парламентын сонгуульдаа эрчимтэй бэлдэж байсан тухайн үед Засгийн газрын гишүүд энэ асуудлыг санал нэгтгэйгээр дэмжсэн бөгөөд Засгийн газар УИХ-тай зөвшилцөх бүхий л хүчин чармайлтыг гаргасан юм. Төрийн эрхийг 2016 онд авсан МАН-ын Засгийн газар энэхүү шийдвэрийг хууль бус хэмээн зарлаж, Эрдэнэт үйлдвэрийг бүхэлд нь төрийн өмчид албадан авсан бөгөөд ийнхүү төрийн өмчид авсан нь хууль бус хэмээн дүгнэсэн Монгол Улсын Дээд шүүхийн шийдвэрийг үл тоомсорлож буй. Монголын нэр хүнд бүхий хэвлэл мэдээллийн нэгэн томоохон агентлагаас Эрдэнэттэй холбоотой энэхүү цуврал үйл явдлыг “бизнес дэх улс төрийн оролцооны сонгодог жишээ” хэмээн нэрлэсэн нь бий.

Самбо бөхийн аварга, чинээлэг бизнесмэнээс популист улс төрч болон хувирсан Халтмаагийн Баттулга 2017 оны Ерөнхийлөгчийн сонгуулиар нийт саналын дөнгөж 50.6 гаруйхан хувиар Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөр сонгогдов. *Bloomberg Businessweek* сэтгүүлд Х.Баттулгыг популист нэгэн гэж дүгнээд, “Путинд тал засагч” гэжээ. Хэдий Ардчилсан нам (АН)-аас нэр дэвшин сонгогдсон ч тэрбээр МАН-тай ойр дотно хамтран ажиллаж ирсэн бөгөөд МАН-ын дарга бөгөөд одоогийн Ерөнхий сайд Ухнаагийн Хүрэлсүхийн дэмжлэгт дулдуйдаж ирсэн.

Х.Баттулга төрийн тэргүүнээр ажиллаж буй энэ цаг үед “Ардчиллын Баянбүрд” гэх Монгол Улсын байр суурь улам бүр ганхаж буй нь санаа зовоосон асуудал болоод байна. Шүүх, прокурорын албан тушаалтнууд, улмаар Авлигатай тэмцэх газрын удирдлагыг огцруулах эрхийг Ерөнхийлөгчид шилжүүлэхээр Х.Баттулгын санаачилж, 2019 онд батлуулсан хууль нь олон улсын хамтын нийгэмлэгийн зүгээс хүчтэй шүүмжлэлд өртсөн бөгөөд энэхүү шинэ эрхээ Х.Баттулга ч тэр дор нь хэрэгжүүлж эхэлсэн юм. Үүнээс ноцтой нэгэн зүйл гэвэл Х.Баттулга Ерөнхийлөгчийн албыг авснаас хойш улс төрийн олон өрсөлдөгчөө зохиомол хэргээр шалтаглан баривчилсан ба тэдгээр хүмүүсийн заримыг улс төрийн нөлөөгөө ашиглан шүүхийн шийдвэр гаргуулж хорьсон бөгөөд заримынх нь гэм бурууг өнөөг хүртэл олж тогтоогоогүй атал хэдэн жил дамнан мөрдөн шалгасаар байгаа явдал юм.

Улс төрийн ярвигтай ийм нөхцөл байдалд Ерөнхий сайд асан Ч.Сайханбилэг болон мөн Ерөнхий сайд асан С.Баяр (2007-2009), 2009 оны ОТ-н Хөрөнгө оруулалтын гэрээ, 2015 оны Санхүүжилтийн төлөвлөгөөнд тус тус гарын үсэг зурсан Засгийн газрын гишүүд болон бусад албан тушаалтнуудыг учир битүүлэг шалтгаанаар 2018 оны хавар баривчлав. Тэдгээр хүмүүсийг цагдан хорих арга хэмжээг авах үед болон цагдан хорих хугацаанд нилээдгүй зөрчилтэй асуудлууд ажиглагдаж байсан бөгөөд тэднийг цагдан хорих 30 хоногийн хугацааг сунгахаас татгалзсан шүүгчийг дараа нь албан тушаалаас нь огцруулж байв. Ийнхүү хоригдох хугацаандаа Ч.Сайханбилэг, С.Баяр нар эрүүл мэндийн асуудалтай тулгарсан бөгөөд

эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ яаралтай авах шаардлагатай болжээ. Ерөнхийлөгч Х.Баттулгыг сонгогдсоноос хойш Ерөнхий сайд асан С.Баяр, Ч.Сайханбилэг нараас гадна төрийн олон албан хаагч, иргэний нийгэм, хэвлэл мэдээллийн салбарын төлөөллүүдийг буруутган дайрах үзэгдэл мөн газар авсан юм.

Ч.Сайханбилэг, С.Баяр нарыг 2018 оны 6 дугаар сард суллав. Дараа жил нь Ч.Сайханбилэг АНУ руу зорчиж, яаралтай эмчилгээ хийлгэх зөвшөөрлийг шүүхийн байгууллагаас зохих ёсоор авчээ.

Ерөнхийлөгч Х.Баттулга, одоогийн Засгийн газрын зарим сайд, нэр бүхий улстөрчид болон хэвлэл мэдээллийн зарим хэрэгслийн зүгээс ОТ асуудалтай холбогдуулан 2009, 2015 онд Ерөнхий сайд асан С.Баяр, Ч.Сайханбилэг нарын удирдлага дор байгуулсан гэрээ, санхүүжилтийн төлөвлөгөөг УИХ-ын зөвшөөрөлгүй эсхүл хууль бусаар хийсэн гэх ойлголтыг эрчимтэй түгээж ирсэн. Энэхүү суртал ухуулга нь олон нийтэд нээлттэй байгаа мэдээлэл, бусад нотлох баримтууд, УИХ-ын холбогдох тогтоолуудтай эрс зөрчилдөхийн зэрэгцээ ямарваа нэг хууль бус ажиллагааны ул мөр олж тогтоогоогүй ч бараг хоёр жилийн турш үргэлжилж буй мөрдөн шалгах ажиллагааг халхавчлах зорилготой нь харагдаж байна.

Түүнчлэн Ч.Сайханбилэгийг хилийн чанадад эмчилгээ хийлгэхийг холбогдох байгууллага албан ёсоор зөвшөөрсөн хэдий ч түүнийг хууль бусаар эх орноо орхисон гэсэн суртлыг хүчтэй явуулжээ.

Х.Баттулга болон түүний хамсаатнууд улс төрийн хавчлага хэлмэгдүүлэлтээ явуулахын хамтаар

Ерөнхийлөгчийн өөрийнх нь Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн сайдаар (2012-2014) ажиллаж байх үеийн авилгатай холбоотой хууль бус, баримт нотолгоотой үйлдлүүд нь олон нийтийн анхаарлаас нууцлаг байдлаар мултарч, мөрдөн байцаалтын ажиллагаа нь нам зогсов. Х.Баттулга сайд байхдаа олон зуун сая доллараар “Чингис бонд”-ноос санхүүжүүлсэн Аж үйлдвэрийн парк, ТТ ордын төмөр зам барьж байгуулах ажлыг ахалж байжээ. Тухайн үед Монголын хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд Төмөр зам байгуулах 280 сая ам.доллар буруу замаар орсон талаар мэдээлж, Хууль хяналтын байгууллагууд Х.Баттулгын хэд хэдэн хамсаатнуудыг барьж шалгаж эхэлсэн хэдий ч өнөөдөр нам жим болжээ. Ерөнхийлөгч Х.Баттулга энэхүү асуудлаар одоог хүртэл үндэслэлтэй ямар ч тайлбар өгөөгүй бөгөөд Ерөнхийлөгчийн халдашгүй бүрэн эрхэнд дулдуйдан одоогоор амар тайван сууна.

Ерөнхий сайд асан Ч.Сайханбилэг, С.Баяр, М.Энхсайхан, Ерөнхийлөгч асан Ц.Элбэгдорж болон үндэслэлгүйгээр халагдсан олон арван шүүгч, прокуроруудад тулгараад байгаа одоогийн нөхцөл байдал, Х.Баттулга Ерөнхийлөгчийн эрх мэдлийг өөртөө хэт төвлөрүүлж, Монгол Улсын ардчилсан тогтолцоонд заналхийлж, шүүх засаглалын хараат бус байдлыг алдагдуулж байгаа зэрэг асуудлууд нь энэхүү “Цагаан ном”-ны голлох сэдэв байх болно.

Мөн энэхүү баримт бичигт ОТ уурхайн түүхийн талаар болон 2009, 2015 онуудад байгуулсан гэрээ, төлөвлөгөө нь хууль ёсны дагуу, УИХ-ын шийдвэрийн үндсэн дээр хийгдсэн талаар дурдагдана. ОТ гэрээ, төлөвлөгөөг хууль бусаар

хийсэн гэсэн мэдэгдэл, байр суурийг Монголын өнөөгийн эрх баригчид давхар зорилгоор ашиглаж байгааг харуулна. Ерөнхийлөгч Х.Баттулга нэг талаар өөрийн улс төрийн өрсөлдөгчдөө зайлуулах, нөгөө талаар Рио Тинтод шахалт үзүүлж, олон улс дахь Монгол Улсын бизнесийн нэр хүндийг унагаах эрсдэлтэй замаар ОТ-н гэрээг шинэчлэхийг чухалчилж, дотооддоо сонгогчдоос нэр хүнд олж авахаар улайрч байна. Нөгөөтэйгүүр, Х.Баттулга нь Монгол Улсын гадаад бодлогын гол суурь зарчмуудын нэг болсон “Гуравдагч хөрш”-ийн бодлогыг өөрчилж, уг үйл ажиллагааныхаа үр дүнд Монгол Улсад 2 их хөрш Орос, Хятадын нөлөөг улам ихэсгэж, бусад хөрөнгө оруулагчдаас

Монголыг улам бүр холдуулж хөндийрүүлэх боллоо.

Монголын ардчилсан тогтолцооны ирээдүйн төлөө, улс төрийн хэлмэгдэлд өртөгсөд, хүний эрх, эрх чөлөөгөөрөө хохирогсдын төлөө, хууль бусаар огцруулсан шүүгч, прокуроруудын талаарх бодит үнэний төлөө, маш хурдацтайгаар бүх эрх мэдлийг өөртөө төвлөрүүлж байгаа Ерөнхийлөгчийн үйлдлийг ил тод болгох нь зайлшгүй чухал асуудал болоод байна. Энэ нь Монгол Улсыг хөгжлийн ардчилсан замд эргүүлэн оруулах нөхцөлийн нэг болох юм.

I. МОНГОЛЫН УЛС ТӨРИЙН ОРЧИН

Ардчилал хувьсгалын үр дүнд 1992 онд батлагдсан шинэ Үндсэн хуулиар Монгол Улс Парламентын засаглалтай, гэхдээ хүчтэй эрх мэдэл бүхий Ерөнхийлөгчтэй улс болсон. Хууль тогтоох засаглал нь дөрвөн жилийн хугацаатайгаар сонгогддог, нэг танхим бүхий 76 гишүүнтэй - Улсын Их Хурал (УИХ).¹ Шууд сонгуулиар дөрвөн жилийн хугацаатай сонгогддог Ерөнхийлөгч Төрийн тэргүүнээр ажилладаг бол ихэвчлэн УИХ-аас олонх болсон нам, эвслийн даргыг Ерөнхий сайдаар томилж, Гүйцэтгэх засаглалаа тэргүүлдэг.² Их хурлын дарга бусад сонгодог парламентын спикертэй адил үүрэг гүйцэтгэдэг ба Их хурлаас нээлттэй санал хураалтаар сонгодог.³

A. Томоохон Намууд ба Тэдгээрийн Хувьсал Өөрчлөлт

Ардчилсан Нам ("АН") ба Монгол Ардын Нам ("МАН")⁴ нь Монголын хамгийн том улс төрийн хоёр хүчин бөгөөд МАН нь Социализмын үе буюу 1924-1992 оны хооронд дангаар эрх барьж байсан⁵ Монгол Ардын Хувьсгалт Намын ("МАХН") шинэчлэгдсэн хувилбар нь юм.⁶

Одоогийн Их Хуралд суудалтай байгаа гуравдагч нам нь Монгол Ардын Хувьсгалт Нам ("МАХН")⁷ бөгөөд Ерөнхийлөгч асан Н.Энхбаяр МАН-ын удирдлагаас гарсны дараа 2010 онд шинээр байгуулжээ.⁸ УИХ-ын сүүлийн сонгуулиар ХҮН нам нэг суудалтай болсон байна. Монгол Улсын Дээд Шүүхэд нийт 32 улс төрийн нам бүртгэлтэй байгаагаас⁹ зөвхөн МАН, АН, МАХН, ХҮН нам Их Хуралд суудалтай

байна.¹⁰ 1992 оноос хойш явагдсан Парламентын сонгуулийн үр дүнгээр 2020 оны сонгууль хүртэл аль ч нам олонхийн суудлыг дараалсан сонгуулиар авч чадаагүй байна.¹¹

Монгол Улс 1992 оноос хойш бүхий л бэрхшээлийг сөрөн ардчилсан хөгжлийн замд шилжиж чадсан юм.¹² 2016 онд АНУ-ын Төрийн нарийн бичгийн даргаар ажиллаж байсан Жон Керри Монголыг "Ардчиллын баянбүрд" гэж нэрлэнгээ:

"Нэг талдаа Хятад, нөгөө талдаа Орост хавчигдсанаас үргэлж дарамт шахалт доор байгаа хэдий ч энэхүү "Ардчиллын баянбүрд" өөрийнхөө өвөрмөц онцлог байдлаа бүтээхийн төлөө тэмцсээр байна."¹³ гэжээ.

Дэлхийн банкны Верена Фриц нь Ардчилал амжилтанд хүрэхэд зайлшгүй шаардлагатай нөхцлүүд Монгол Улсад таарахгүй байгааг онцолжээ. Монгол Улс харьцангуй хөгжөөгүй, буурай хэвээр, ардчиллын үйл явц эдийн засгийн хямралтай давхацсан, Ардчилал хүчтэй хөгжсөн орнуудаас байршлын хувьд хол, түүхийн хувьд өмнө нь хуримтлуулсан Ардчиллын туршлагагүй, аж үйлдвэржүүлэлтийн үе шат хожуу эхэлсэн гэх мэт.¹⁴ Дээрх аргачлалаар Монголтой ойролцоо харьцуулж болох улс орнуудыг нэрлэвэл Төв Азийн орнууд, тухайлбал Казахстан, Тажикистан, Туркменистан, Узбекистаныг дурдаж болох бөгөөд эдгээр улс орнууд тогтворгүй байдал эсхүл хатуу чанга дэглэмд нэрвэгдэж байгааг тэмдэглэжээ. Верена Фриц Монгол

Улсыг “Гажуудсан ардчилал”¹⁵-тай гэж зүйлчилж, Ардчиллын талаарх ерөнхий ойлголт, тогтолцооны суурь зарчимд үл автан ардчилсан нийгмийг бүтээж байна хэмээн дүгнэжээ.

2019 онд Freedom House-аас Монгол Улсыг өөрийн дээд ангилал болох “Эрх чөлөөт”¹⁶ улс гэж ангилсан бөгөөд Европын Аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааны байгууллага (“OSCE”) сүүлд явагдсан 2016 оны УИХ-ын¹⁷, 2017 оны Ерөнхийлөгчийн сонгуулийг¹⁸ ерөнхийдөө чөлөөт, шударга болсон гэж дүгнэжээ.

Б. Фракцийн улс төр

Сүүлийн үед “Гажуудсан ардчиллын” нөлөөгөөр засгийн эрх барьж буй нам, улс төрчид ойр ойрхон өөрчлөгдөн солигдож, энэ нь АН ба МАН-ын бодлого нь өөрсдийн суурь үзэл баримтлалаас улам бүр хөндийрөн холдоход хүргэж байна. Бритиш Колумбын Их сургуулийн Монголын улс төр судлаач Жулиан Диеркес “Монголын томоохон улс төрийн намууд нь үзэл суртал, онолын хувьд төлөвшөөгүй, голдуу хувь хүн, удирдагч тойрсон зарчимд суурилсан”¹⁹ гэж бичсэн бол 2014 онд Эдийн засагч Д. Жаргалсайхан “Хий үзэгдлийн намууд Монголоор нэг тэнүүчилж байна”²⁰ гэжээ.

Цаашилбал, АН, МАН хоёулаа дотооддоо фракцуудад хуваагдаж, улмаар нам доторхи фракци нь бие даасан улс төрийн хүч болон хувирч байна.²¹ Энэ чиглэлээр АН хамгийн их бүлэглэл фракцид өртөж байгаа²² ба гол шалтгаан нь 2000 онд Ардчилсан намын далбаан доор өөр өөр зорилготой олон намууд нэгдсэний үр дагавар юм.²³

Өнгөрсөн хугацаанд МАН-ынхан ч дотооддоо ширүүн хэрүүл тэмцэл хийлээ. 2017 онд МАН-аас томилогдсон Ерөнхий сайд өөрийн нам нь УИХ-д үнэмлэхүй олонхи суудалтай хэрнээ огцорчээ.²⁴ Түүний оронд дараагийн нэр дэвшигчийг томилоход УИХ-ын гишүүн, МАН-ын 65 гишүүнээс 26 нь эсрэг санал өгч байжээ.²⁵ Түүнээс хойш хоёр жилийн дараа²⁶ МАН Парламентад үнэмлэхүй олонхийг урьдын адил бүрдүүлж байсан хэдий ч Засгийн газарт итгэл хүлээлгэх эсэх санал хураалт тэднийг мөн хүлээж байлаа.²⁷ Хэдхэн сарын дараа 2019 оны 2 дугаар сард Ерөнхий сайд санаачлан МАН-аас сонгогдсон Их Хурлын даргыг авилгын хэргээр албан тушаалаас нь огцруулжээ.²⁸

¹ OWEN LATTIMORE ET AL., *MONGOLIA: REFORM AND THE BIRTH OF DEMOCRACY*, ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA (AUG. 22, 2019), [HTTPS://WWW.BRITANNICA.COM/PLACE/MONGOLIA/REFORM-AND-THE-BIRTH-OF-DEMOCRACY](https://www.britannica.com/place/Mongolia/Reform-and-the-birth-of-democracy).

² *Id*

³ CHAIRMAN, THE GREAT STATE HURAL (PARLIAMENT) OF MONGOLIA, [HTTP://WWW.PARLIAMENT.MN/N/AHKO](http://www.parliament.mn/n/ahko) (LAST VISITED APR. 6, 2020).

⁴ CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY, *WORLD FACTBOOK: MONGOLIA*, [HTTPS://WWW.CIA.GOV/LIBRARY/PUBLICATIONS/THE-WORLD-FACTBOOK/GEOS/MG.HTML](https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html) (LAST VISITED APR. 6, 2020).

⁵ THE MONGOLIAN PEOPLE’S REVOLUTIONARY PARTY (MPRP) VOTED TO REVERT TO ITS ORIGINAL NAME FROM THE 1920S, THE MONGOLIAN PEOPLE’S PARTY (MPP) IN 2010. “MPP” IS

HEREINAFTER USED TO REFER TO THIS PARTY BOTH BEFORE AND AFTER THE 2010 NAME CHANGE FOR CLARITY.

⁶ *SEE* OWEN LATTIMORE ET AL., *MONGOLIA*, ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA (AUG. 22, 2019), [HTTPS://WWW.BRITANNICA.COM/PLACE/MONGOLIA](https://www.britannica.com/place/Mongolia).

⁷ WHILE THE MPRP SHARES THE SAME NAME AS THE MPP’S PREVIOUS NAME, THE POST-2020 MPRP IS A SEPARATE PARTY FOUNDED IN 2010 BY NAMBARYN ENKHBAYAR.

⁸ NAMBARYN ENKHBAYAR, ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA (AUG. 22, 2019), [HTTPS://WWW.BRITANNICA.COM/BIOGRAPHY/NAMBARYN-ENKHBAYAR](https://www.britannica.com/biography/Nambaryn-Enkhbayar).

⁹ JARGALSAIKHAN DAMBADARJAA ET AL., *THE INTERNAL DEMOCRACY INDEX OF MONGOLIAN POLITICAL PARTIES 9* (2019) (ARIUNAA JARGALSAIKHAN & ARIUNZAYA MUNKHBAT EDS., 2019), [HTTP://DEFACTO.MN/WP-CONTENT/UPLOADS/2019/09/THE-INTERNAL-DEMOCRACY-INDEX-OF-MONGOLIAN-POLITICAL-PARTIES-2019.PDF](http://defacto.mn/wp-content/uploads/2019/09/The-Internal-Democracy-Index-of-Mongolian-Political-Parties-2019.pdf).

¹⁰ SEE CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY, *SUPRA* NOTE 4.

¹¹ SEE *MONGOLIA PROFILE – TIMELINE*, BBC (FEB. 26, 2018), [HTTPS://WWW.BBC.COM/NEWS/WORLD-ASIA-PACIFIC-15466133](https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-15466133).

¹² VERENA FRITZ, *MONGOLIA: THE RISE AND TRAVAILS OF A DEVIANT DEMOCRACY*, 15:4, *DEMOCRATIZATION*, 766, 766 (2008), [HTTPS://WWW.TANDFONLINE.COM/DOI/ABS/10.1080/13510340802191060](https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13510340802191060).

¹³ YEGANEH TORBATI, *KERRY HAILS MONGOLIA AS 'OASIS OF DEMOCRACY' IN TOUGH NEIGHBORHOOD*, REUTERS (JUN. 4, 2016), [HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/US-USA-MONGOLIA-IDUSKCN0YR02T](https://www.reuters.com/article/us-usa-mongolia-idUSKCN0YR02T).

¹⁴ FRITZ, *SUPRA* NOTE 12, AT 766.

¹⁵ *Id.*

¹⁶ FREEDOM HOUSE, *FREEDOM IN THE WORLD 2019: MONGOLIA* (2019), [HTTPS://FREEDOMHOUSE.ORG/COUNTRY/MONGOLIA/FREEDOM-WORLD/2019](https://freedomhouse.org/country/mongolia/freedom-world/2019).

¹⁷ OSCE OFFICE FOR DEMOCRATIC INSTITUTIONS AND HUMAN RIGHTS, *MONGOLIA PARLIAMENTARY ELECTIONS 29 JUNE 2016 2* (2016), [HTTPS://WWW.OSCE.ORG/ODIHR/ELECTIONS/MONGOLIA/271821?DOWNLOAD=TRUE](https://www.osce.org/odihr/elections/mongolia/271821?download=true).

¹⁸ OSCE OFFICE FOR DEMOCRATIC INSTITUTIONS AND HUMAN RIGHTS, *MONGOLIA PRESIDENTIAL ELECTION 26 JUNE AND 27 JULY 2017 1* (2017), [HTTPS://WWW.OSCE.ORG/ODIHR/ELECTIONS/MONGOLIA/352876?DOWNLOAD=TRUE](https://www.osce.org/odihr/elections/mongolia/352876?download=true).

¹⁹ JULIAN DIERKES, *MONGOLIA: AN UNEXPECTED BASTION OF DEMOCRACY THANKS TO ITS YOUTH*, *THE CONVERSATION* (JUL. 18, 2017), [HTTPS://THECONVERSATION.COM/MONGOLIA-AN-UNEXPECTED-BASTION-OF-DEMOCRACY-THANKS-TO-ITS-YOUTH-80765](https://theconversation.com/mongolia-an-unexpected-bastion-of-democracy-thanks-to-its-youth-80765)

²⁰ JARGALSAIKHAN DAMBADARJAA, *DE FACTO: PHANTOM POLITICAL PARTIES*, *COVER MONGOLIA* (JUL. 6, 2014), *AVAILABLE AT* [HTTP://COVERMONGOLIA.BLOGSPOT.COM/2014/07/106-LICENSES-TO-BE-RE-TENDERED-GOM-TO.HTML](http://covermongolia.blogspot.com/2014/07/106-licenses-to-be-re-tendered-gom-to.html).

²¹ SEE DAVID SNEATH, *WHAT'S NEXT FOR MONGOLIA'S TROUBLED OASIS OF DEMOCRACY?*, *THE GLOBE POST* (FEB. 13, 2019), [HTTPS://THEGLOBEPOST.COM/2019/02/13/MONGOLIA-DEMOCRACY/](https://theglobepost.com/2019/02/13/mongolia-democracy/).

²² SERGEY RADCHENKO & MENDEE JARGALSAIKHAN, *MONGOLIA IN THE 2016–17 ELECTORAL CYCLE*, 57 *ASIAN SURVEY* 1032, 1035

(2017), [HTTP://ORCA-MWE.CF.AC.UK/105838/10/1032.FULL.PDF](http://orca-mwe.cf.ac.uk/105838/10/1032.full.pdf).

²³ THE DEMOCRATIC PARTY WAS FORMED IN 2000 BY THE MONGOLIAN NATIONAL PROGRESSIVE PARTY (MNPP) AND THE MONGOLIAN SOCIAL DEMOCRATIC PARTY (MSDP) AS WELL AS A NUMBER OF SMALLER PARTIES.

Id., AT 1035-36; OWEN LATTIMORE ET AL., *MONGOLIA: TOWARD A NEW SOCIETY*, *ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA* (AUG. 22, 2019), [HTTPS://WWW.BRITANNICA.COM/PLACE/MONGOLIA/TOWARD-A-NEW-SOCIETY](https://www.britannica.com/place/Mongolia/Toward-a-New-Society).

²⁴ IN SEPTEMBER 2017, PRIME MINISTER JARGALTULGA ERDENEBAT, THE PROTÉGÉ OF POWERFUL MPP POWERBROKER MIYEGOMBYN ENKHBOLD, WAS OUSTED IN A VOTE OF NO CONFIDENCE FOLLOWING ENKHBOLD'S DEVASTATING LOSS IN THE 2017 PRESIDENTIAL ELECTIONS TO DP CANDIDATE KHALTMAAGIIN BATTULGA. ERDENEBAT WAS OUSTED DESPITE HIS OWN PARTY CONTROLLING 65 OF THE 76 SEATS IN THE GREAT HURAL. SEE TERRENCE EDWARDS, *MONGOLIAN PARLIAMENT OUSTS PRIME MINISTER IN LATEST RESHUFFLE*, REUTERS (SEP. 7, 2017), [HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/US-MONGOLIA-POLITICS/MONGOLIAN-PARLIAMENT-VOTES-TO-OUST-PRIME-MINISTER-IDUSKCN1BI270](https://www.reuters.com/article/us-mongolia-politics/mongolian-parliament-votes-to-oust-prime-minister-idUSKCN1BI270).

²⁵ JULIAN DIERKES & MENDEE JARGALSAIKHAN, *A NEW CABINET FOR MONGOLIA*, *THE DIPLOMAT* (OCT. 13, 2017), [HTTPS://THEDIPLOMAT.COM/2017/10/A-NEW-CABINET-FOR-MONGOLIA/](https://thediplomat.com/2017/10/a-new-cabinet-for-mongolia/).

²⁶ IN NOVEMBER 2019, PRIME MINISTER KHURELSUKH NARROWLY SURVIVED A VOTE OF NO-CONFIDENCE INSTIGATED BY GREAT HURAL CHAIRMAN MIYEGOMBYN ENKHBOLD, WITH 27 MPP MEMBERS VOTING FOR HIS REMOVAL.

AUBREY MENARNDT & BOLDSAIKHAN SAMBUU, *MONGOLIA'S PM HAS KEPT HIS JOB, BUT THE COUNTRY IS REELING FROM FRAUD AND POLITICAL TURMOIL*, *SOUTH CHINA MORNING POST* (H.K.) (DEC. 6, 2018), [HTTPS://WWW.SCMP.COM/WEEK-ASIA/POLITICS/ARTICLE/2176588/MONGOLIAS-PM-HAS-KEPT-HIS-JOB-COUNTRY-REELING-FRAUD-AND-POLITICAL](https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/2176588/mongolias-pm-has-kept-his-job-country-reeling-fraud-and-political).

²⁷ *Id.*

²⁸ IN FEBRUARY 2020, CHAIRMAN M. ENKHBOLD WAS EXPELLED FROM HIS POSITION AS CHAIRMAN ON THE BACK OF CORRUPTION ALLEGATIONS, SPEARHEADED BY PRIME MINISTER KHURELSUKH. AUBREY MENARNDT & BOLDSAIKHAN SAMBUU, *MONGOLIA SPEAKER EXPELLED AMID ONGOING BATTLE AGAINST CORRUPTION*, *AL JAZEERA* (JAN. 31, 2019), [HTTPS://WWW.ALJAZEERA.COM/NEWS/2019/01/MONGOLIA-SPEAKER-OUSTED-ONGOING-BATTLE-CORRUPTION-190131063427925.HTML](https://www.aljazeera.com/news/2019/01/mongolia-speaker-ousted-ongoing-battle-corruption-190131063427925.html).

II. ОЮУ ТОЛГОЙ

А. Оюу Толгойн Ордыг Олж Нээсэн нь

Оюу Толгой зэс-алтны ордыг олж нээсэн нь орчин үеийн Монголын түүхэнд тэмдэглэлт үйл явдал болон үлджээ... энэхүү нээлт нь Монголын уул уурхай, дэлхийн зэс үйлдвэрлэлийн түүхэнд шинэ хуудас нээжээ. ²⁹

Эдийн засаг нь хүндхэн байсан 1990-ээд онд Монгол Улс уул уурхайн салбартаа гадаадын хөрөнгө оруулалтыг эрчимтэй хайж байлаа. ³⁰ 1995 онд АНУ-ын тухайн үедээ хамгийн том зэс хайлуулагч Магма Зэс Компани (МСС) ³¹ нь төрийн өмчит Эрдэнэт үйлдвэртэй хамтран, “Эрдэнэт-Магма” хамтарсан хуулийн этгээд байгуулан ашигт малтмалын хайгуулын төслийг эхлүүлжээ. ³² 1996 онд Австралийн уурхайн ВНР нь МСС-ийг эзэмших болсноор ³³ Эрдэнэт үйлдвэртэй хамтарсан төслийн эрхийг шилжүүлэн авсан байна.

1997 онд Эрдэнэт үйлдвэртэй хамтарсан энэхүү төслийг зогсоосон хэдий ч ³⁴ ВНР компани нь Улаанбаатарт салбараа нээж, Оюу Толгойд хайгуулын өрөмдлөгөө үргэлжлүүлсээр байжээ. ³⁵ 1999 онд ВНР компани бүтцийн томоохон өөрчлөлт хийж, Монгол дах салбараа хаажээ. 2000 онд ВНР Монгол дах хайгуулын лицензээ 100 хувь Канадын Айвенхоу Майнс уул уурхайн компанид 5 сая ам.доллараар зарав. ³⁶ Айванхоу Майнс уул уурхайн компани ОТ-д илүү өргөн цар хүрээтэй хайгуулын өрөмдлөг хийсээр 2001 оны 7 дугаар сард зэс, алт, молибдены асар том ордыг илрүүлжээ. ³⁷

2003 он гэхэд Оюу Толгой дэлхийн хамгийн том хайгуулын төслүүдийн нэг

болж ³⁸, 2006 онд Айвенхоу Майнс санхүүгийн тусламж авах зорилгоор Рио Тинто компанитай түншилж эхлэв. Улмаар Рио Тинто уг төсөлд 303 сая ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийн, Айвенхоу Майнс компанийн 9.95 хувийн хувьцааг эзэмших болжээ. ³⁹ 2007 онд Рио Тинто зээлийн шугамаа 350 сая ам.доллар хүртэл нэмэгдүүлж ⁴⁰, улмаар Монголын Засгийн газартай удаан хугацааны хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулсны дараа нэмэлт 388 сая ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийж, дахин нэмж 9.95 хувийг эзэмших, хүсвэл цаашдаа 2.3 тэрбум ам.долларын нэмэлт хөрөнгө оруулалт хийж Айвенхоу Майнс дах хувиа 46.65 хувь хүртэл өсгөхөөр тохиролцжээ. ⁴¹

Энэ нь Монгол Улсын эдийн засагт үзүүлэх ОТ төслийн нөлөөллийн зөвхөн эхлэл нь байсан юм. Рио Тинто 2010-2019 онуудад Монгол Улсад 10.3 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийж, мөн хугацаанд 2.6 тэрбум ам.долларын татвар төлжээ. ⁴²

Б. 2009 оны Хөрөнгө Оруулалтын Гэрээ

2009 оны 10-р сард Айвенхоу Майнс, Рио Тинто компани Монгол Улсын Засгийн газартай урт хугацааны хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулав. ⁴³ Уг гэрээнд Монгол Улсын Засгийн газар ОТ-н 34 хувийн хувьцааг төрийн өмчит “Эрдэнэс Монгол” компани, харин 66 хувийн хувьцааг гадаадын хөрөнгө оруулагчид эзэмшихээр тусгагджээ. ⁴⁴

Энэхүү гэрээ нь Монгол Улсад болон дэлхийн хэмжээнд тохиолдсон

эдийн засгийн хямралын үед ⁴⁵ батлагдсан бөгөөд Айвенхоу Майнс компани Монгол Улсын Засгийн газартай 2004 оноос хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах ажлыг эхэлснээс хойш удаан хугацаанд үргэлжилсэн хэлэлцээр, олон саад бэрхшээлүүдийг даван туулсаар ард нь гарчээ.⁴⁶

2006 оны 7-р сард Ашигт малтмалын тухай шинэ хууль батлагдаж, Монгол Улсын уул уурхайн зохицуулалтад томоохон өөрчлөлт гарсан байна. ⁴⁷ Судлаач Жэнифэр Ландлар Ашигт малтмалын тухай шинэ хууль “энэ салбарт төрийн оролцоог хангах босгыг нэмэгдүүлж, уул уурхайн эдийн засагт үндэсний ашиг сонирхлыг илэрхийлэх эрх зүйн үндсийг олгов” ⁴⁸ гэж тэмдэглэжээ. Хамгийн чухал нь шинэ хууль тогтоомж хөрөнгө оруулалтын гэрээ хэлэлцээр хийх нөхцлийг өөрчилсөн юм.

2006 онд батлагдсан Ашигт малтмалын хуулиар 50 сая ам.доллараас дээш тохиолдолд хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулахыг зөвшөөрчээ. 2006 оны Ашигт малтмалын тухай хуулийн 29.2 зүйлд “гэрээг Монгол Улсын Засгийн газрын эрх олгосноор санхүү, геологи, уул уурхайн болон байгаль орчны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүд хамтран хөрөнгө оруулагчтай байгуулна” гэжээ. ⁴⁹ Мөн түүнчлэн 100 сая ам.доллараас давсан аливаа хөрөнгө оруулалтын гэрээ хэрэгжиж эхлэхээсээ өмнө УИХ-ын зөвшөөрөл авах шаардлагатай болсон байна.⁵⁰

Тухайн үед Айвенхоу Майнс компани энэхүү өөрчлөлтийг талархан хүлээн авч, УИХ соёрхон баталснаар хөрөнгө оруулалтын гэрээ нь “урьдах гэрээнүүдээс илүү далайцтай, илүү эрхтэй, урт хугацаанд найдвартай,

хуультай адил баталгаатай байх болно” ⁵¹ гэж найджээ.

2006 онд Ашигт малтмалын шинэ хуулиас гадна Монгол Улс зэс, алтанд Гэнэтийн ашгийн татвар ногдуулах хууль баталж, зэсийн үнэ нэг тонн нь 2600 ам.доллараас дээш, алтны үнэ нэг унц нь 500 ам.доллараас дээш тохиолдолд 68%-ийн татвар авахаар өсгөжээ.⁵² Гэнэтийн ашгийн татвар Рио Тинто, Айвенхоу Майнз компанийн хувьд гэнэтийн явдал болсон бөгөөд Айвенхоу Майнс компанийн ТУЗ Монгол Улсын Засгийн газарт татварын өөрчлөлт хийхээсээ өмнө салбарын болон гадаадын хөрөнгө оруулагч нартай санал солилцоогүй талаар албан захидал илгээжээ.⁵³

2008 оны 6-р сарын УИХ-ын сонгуулийн үр дүнгийн маргаан даамжирсны улмаас хүчирхийлэл гарч, МАХН-ын төв байрыг шатааж, онцгой байдал зарлахад хүрчээ.⁵⁴ 2008 оны 8-р сард, сонгуулийн үр дүнгээс хоёр сар гаруй хугацаа өнгөрсний дараа гацаа тайлагдаж ⁵⁵ МАН-аас томилогдсон Ерөнхий сайд С.Баяр АН-тай хамтарч Эвслийн Засгийн газрыг байгуулж АН-ын дарга Н.Алтанхуягийг Шадар сайдаар томилов. ⁵⁶ С.Баяраар удирдуулсан энэхүү Эвслийн Засгийн газар 2009 оны ОТ-н Хөрөнгө оруулалтын гэрээг байгуулжээ⁵⁷.

УИХ-аар зөвшөөрүүлсний дараа 2009 оны 10-р сард Хөрөнгө оруулалтын гэрээнд гарын үсэг зурав. 2008 оны 12-р сарын 4-ний өдрийн УИХ-ын Чуулганы хуралдаанаар Оюу Толгой болон зэргэлдээх Таван Толгой нүүрсний ордын хөрөнгө оруулалтын гэрээг боловсруулах зохицуулалт бүхий 40-р тогтоолыг батлав.⁵⁸ 2009 оны 5-р сарын 8-ны өдөр Эдийн засгийн байнгын хороо дүгнэлтээ Засгийн газарт хүргүүлсэн⁵⁹

бөгөөд 2009 оны 7-р сарын 16-ны өдөр УИХ хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах тодорхой нөхцлүүд бүхий 57-р тогтоолыг баталжээ. Энэ тогтоолоор Засгийн газар дор хаяж 34 хувийг эзэмших бөгөөд анхны хөрөнгө оруулалтаа нөхсөний дараа 50 хүртэл хувийг авах боломжтой байх ёстой байв.⁶⁰

Сан, Эрдэс баялаг эрчим хүч, Байгаль орчин, Аялал жуулчлалын сайд нарын гарын үсэг зурсан хөрөнгө оруулалтын гэрээ нь УИХ-ын 2009 оны 7-р сарын 16-ны өдрийн 57-р тогтоолоор Засгийн газарт эрх олгосныг тэмдэглэсэн".⁶¹ бөгөөд 2010 оны 3-р сард хүчин төгөлдөр болжээ.⁶²

Айвенхоу болон Рио Тинто алт, зэсийн гэнэтийн татварыг цуцлахаас нааш гэрээг хэрэгжүүлэхээс татгалзав. 2009 оны 8-р сарын 25-нд УИХ-ын ээлжит бус чуулганаар гэнэтийн ашгийн татварыг цуцалснаас гадна нэмэлт гурван өөрчлөлт оруулсан байна.⁶³ УИХ-ын ээлжит бус чуулган нь хууль тогтоогчдод ОТ-н хөрөнгө оруулалтын гэрээний хүндрэлтэй асуудлуудыг дахин нягтлан үзэх бас нэг боломжийг олгосон юм. Тухайн үеийн УИХ-ын дарга, МАН-ын гишүүн Д.Дэмбэрэл хөрөнгө оруулалтын гэрээг тууштай дэмжиж, гэнэтийн татварыг цуцлахтай санал нэгтэй байгаагаа илэрхийлэн:

Эдгээр хуулийн төслүүд зөвхөн ОТ ордтой холбоотой хууль эрх зүйн орчныг сайжруулаад зогсохгүй, бусад ашигт малтмалын ордод ч хамааралтай... ОТ хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулснаар Монгол Улсын хөгжлийг хурдасгаж, цаг хожиж, дараагийн томоохон ордуудыг хөгжүүлэх боломжийг бий болгоно.⁶⁴ гэжээ.

2009 оны хэлэлцээрт гарын үсэг зурсны дараахан Ерөнхий сайд Санжаагийн Баяр (2007-2009) эрүүл мэндийн шалтгаанаар ажлаа хүлээлгэн өгч,⁶⁵ оронд нь МАН-аас Сүхбаатарын Батболд томилогдлоо.⁶⁶ 2009 оны гэрээнд зохих нэмэлт өөрчлөлтүүдийг тусган 2011 оны 6-р сарын 8-нд⁶⁷ хувь нийлүүлэгчдийн гэрээний нэмэлт "ARSHA"-нд гарын үсэг зурснаар⁶⁸ 2009 оны гэрээ улам баталгаажиж, хөрөнгө оруулагчдын итгэл, идэвхи илт сэргэжээ.

Монголын эдийн засаг эрс хурдацтайгаар өсч, "Монгол Улс дараагийн Дубай болж чадах, эсэх нь"⁶⁹ олон улсын хэвлэл мэдээллийн сэдэв болж байв. 2011 онд Оюу Толгойн хөрөнгө оруулалт оргил үедээ хүрснээр Монгол Улсын эдийн засаг 17.5 хувиар өсч,⁷⁰ дэлхийд тэргүүлэв.⁷¹ Хөрөнгө оруулалтын огцом өсөлт нийслэл Улаанбаатар хотын төвлөрлийг улам нэмэгдүүлжээ.⁷²

[В. 2012 оны УИХ-ын Сонгууль болон Рио Тинто Айвенхоу Майнс-ийг авсан нь](#)

2012 оны УИХ-ын сонгуулийн дараа Ерөнхий сайд Норовын Алтанхуяг (2012 оны 8-р сар - 2014 оны 11-р сар) тэргүүтэй АН-ын удирдсан Эвслийн засгийн газрыг МАХН, МҮАН-тай хамтарсан "Шударга ёс эвсэл"-тэй байгуулжээ.⁷³ Эвслийг бүрдүүлэгчдийн нэг МАХН-ын дарга Намбарын Энхбаяр нь уул уурхайн хөрөнгө оруулалтын эсрэг радикал үндсэрхэг үзлийн гол туг нь болсон хүн байсан бөгөөд⁷⁴ ОТ-н хөрөнгө оруулалтын гэрээг эргэн харахыг байнга шаарддаг нэгэн байв.

2012 оны 1-р сард Рио Тинто 51 хувийг нь авч чадсанаар түншлэгч Айвенхоу Майнс-ийг алгуурханаар

өөрийн мэдэлд бүрэн оруулах ажлаа дуусгажээ.⁷⁵ Айвенхоу Майнс нь үүнийг эсэргүүцсэн хэдий ч Рио Тинтогийн зүгээс эхлүүлсэн Арбитрын шүүхийн маргаанд ялагджээ.⁷⁶ 2012 оны 8-р сард Айвенхоу Майнс компанийн нэрийг "Turquoise Hill" хэмээн өөрчилсөн бөгөөд англи хэлээр Оюу Толгой гэсэн үг аж. Энэ нь уг компанийн хувьд Оюу Толгойн төсөл хэр чухал болохыг харуулсан юм.⁷⁷

2012 оны 10-р сараас Н.Алтанхуяг тэргүүтэй Эвслийн засгийн газар 2009 оны ОТ хөрөнгө оруулалтын гэрээгээр дахин хэлэлцээр хийхийг шаардаж эхлэв.⁷⁸ Шинэ засгийн газар ОТ-н 50 хувийн хувьцааг авах хугацааг наашлуулж, зардлын хэтрэлтээс шалтгаалан хөрөнгө оруулалтын гэрээний "хэрэгжилт"-ийг дахин нягталж үзэх шаардлага үүссэн гэв.⁷⁹ Turquoise Hill уг гэрээний дахин хэлэлцээрт оролцохоос татгалзаж хэвлэлийн мэдэгдэл хийлээ.⁸⁰

2012 оны 11-р сард УИХ-аас 2013 оны шинэ төсвийн хуулийг батлахдаа Засгийн газрын саналын дагуу нөөц ашигласны татварын хэмжээг 2009 оны хөрөнгө оруулалтын гэрээнд заасан хэмжээнээс бараг дөрөв дахин өсгөж,⁸¹ 300 сая ам.доллараар төлбөр, татварыг нэмэгдүүлжээ.⁸² Энэхүү алхам нь уул уурхайн салбарт томоохон хохирол учруулсан дэлхийн санхүүгийн хямрал, түүнчлэн 2012 оны 5-р сард батлагдсан Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай маргаантай хуулиас улбаалагдсан бөгөөд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт 44 хувиар буурсантай холбоотой гэж ажиглагчид тэмдэглэжээ.⁸³

2013 оны зун Рио Тинто ОТ далд уурхайн өргөтгөлийн ажлыг зогсоохоо мэдэгдэв.⁸⁴ ОТ-н нөөцийн 80 хувь нь газрын гүнд байгаа болохоор энэ нь

амаргүй шийдвэр байлаа.⁸⁵ Далд уурхайн хөрөнгө оруулалттай холбоотой шийдвэрүүдийг УИХ, Засгийн газраас гаргах асуудал,⁸⁶ мөн 2009 оны гэрээг дахин хэлэлцээрт оруулах шаардлага, татварын болон зардал хэтрүүлсэн маргаантай асуудлуудаас үндэслэн Рио Тинто энэхүү шийдвэрийг гаргахад хүрчээ.⁸⁷ Рио Тинто далд уурхайн ажлаа зогсоосны дараахан 1700 ажлын байрыг цомхотгохоо мэдэгдэв.⁸⁸

2014 оны 11-р сард Ерөнхий сайд Н.Алтанхуяг огцорлоо.⁸⁹ Түүнийг огцруулах асуудал нь үндсэндээ түүний ойрын хүмүүсийн авлигын хэрэг⁹⁰, Засгийн газрын зарим гишүүдийг солих томилохтой холбоотой байв.⁹¹ Удирдлагын өөрчлөлтийн бас нэг шалтгааныг жилийн өмнө ОТ далд уурхай зогссоноос хойш гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт огцом буурсантай холбон тайлбарлаж болно.⁹² 2014 оны эхний гурван улирлын байдлаар гадаадын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ өмнөх онтой харьцуулахад 59 хувиар буурсан байна.⁹³ Жилийн эцэс гэхэд энэхүү бууралт 74 хувьд хүрэв.⁹⁴ Оюу Толгойн далд уурхайг зогсоосноор Монгол Улс "Хятадын валютын төлбөрөөс төсвөө санхүүжүүлэхээр найдаж" байсан нь⁹⁵ тухайн улсын эдийн засгийн хүчин чадалд ОТ төслийн мухардал хэрхэн нөлөөлж байсныг харуулж байна.

Г. Ашигт Малтмалын талаарх Төрийн Шинэ Бодлого (2014-2025)

2014 оны 1-р сарын 16-ны өдөр УИХ ашигт малтмал, уул уурхайн салбарт 2025 он хүртэл төрөөс баримтлах шинэ бодлогыг баталлаа.⁹⁶ Энэхүү шинэ бодлогод хөрөнгө оруулалтын тогтвортой орчныг бүрдүүлэх, ашигт малтмалын хайгуул, олборлолт,

боловсруулалтыг сайжруулах, байгаль орчинд ээлтэй орчин үеийн технологи нэвтрүүлэх, улмаар олон улсын зах зээлд Монголын уул уурхайн салбарын өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх асуудлуудыг тусгажээ.⁹⁷ Тодруулбал, ашигт малтмалын салбарт төрөөс баримтлах шинэ бодлого нь “хувийн хэвшлийн манлайлсан хөгжлийн” зарчимд тэргүүлэх ач холбогдол өгч,⁹⁸ ялангуяа тус салбар дах төрийн өмчит үйлдвэрийн газруудыг (ТӨҮГ) хувьчлах нь эн тэргүүний зорилт болж буйг тусгайлан дурдсан болно.⁹⁹

Алленс Линклатерс хуулийн компани шинэ бодлогыг дүгнэж бичихдээ:

Ашигт малтмалын салбарын шинэ бодлого нь энэхүү салбарт үйл ажиллагаа эрхэлдэг төрийн өмчит компаниудыг алгуур хувьчлахаар төлөвлөж байгаа бөгөөд төрийн зүгээс ил тод, үр ашигтай байхын тулд төрийн үйлчилгээг сайжруулах, хувийн хэвшилд илүү их дэмжлэг үзүүлэхэд оршино.¹⁰⁰ гэжээ.

Мөн шинэ бодлогод уул уурхайн салбар дах ТӨҮГ-уудыг хөрөнгийн зах зээлд гаргах зорилт дэвшүүлсэн. Үүнд ОТ төслийн төрийн эзэмшлийн 34 хувь болон улс орон даяар бусад ордыг эзэмшдэг “Эрдэнэс Монгол” компанийг хамруулжээ.¹⁰¹ ТӨҮГ-ыг Хамтарсан хувьцаат компани болгон өөрчлөхийг бас зорилгоо болгосон байна.¹⁰²

2014 оны шинэ бодлогоор “Эрдэнэс Монгол” шинэчлэлийн цөм байхаар зохицуулагдсан юм.¹⁰³ УИХ-аас баталсан шинэ бодлогын зорилго нь “Эрдэнэс Монгол” компанид бүтцийн өөрчлөлт хийх замаар өдөр тутмын бизнесийн үйл ажиллагааны бие даасан

байдлыг нэмэгдүүлэх, төрийн шууд нөлөөлөл, хяналтаас ангид байлгах явдал байв.¹⁰⁴

Д. Ч.Сайханбилэг Ерөнхий сайдаар томилогдсон нь, 2015 оны “Дубайн гэрээ”

Чимэдийн Сайханбилэг нь 2014 оны 11-р сарын 21-ний өдөр Ерөнхий сайдаар томилогдов. Тэрээр олон улсын бирж дээрх түүхий эдийн үнийн уналт, Монгол Улс дах гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын огцом уналт зэрэг эдийн засгийн маш хүнд нөхцөл байдлыг өвлөн авсан юм.¹⁰⁵ Ч.Сайханбилэг таван намыг оролцуулсан “Их Эвслийн” Засгийн газрыг байгуулжээ.¹⁰⁶

Зарим ажиглагчид Ч.Сайханбилэгийг өмнөх Н.Алтанхуягийн бодлогыг үргэлжлүүлж “бүх зүйл бахь байдгаараа”¹⁰⁷ хэвээр байх болно гэж таамаглаж байв.¹⁰⁸ Гэвч шинэ Ерөнхий сайд эрс өөр байр суурь баримталж, Монголын Засгийн газарт гадаадын хөрөнгө оруулагчид “итгэл алдарсныг” хүлээн зөвшөөрч¹⁰⁹, эдийн засгаа сайжруулах, ОТ-н төслийг гацаанаас гаргах зэрэг бизнест ээлтэй хандлагыг богино хугацаанд бий болгожээ.

Н.Алтанхуягийн Засгийн газрын үед УИХ эдийн засгийн хүндрэлийг шийдвэрлэх чиглэлээр хэд хэдэн шийдвэр гаргаж байжээ. 2014 оны 5-р сарын 8-ны өдөр “Эдийн засгийн талаар авч хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээнүүдийн тухай” 34 дүгээр тогтоолыг баталж, энэ чиглэлээр хэрэгжүүлэх хэд хэдэн арга хэмжээг тусгасан байна.¹¹⁰ Тогтоолд тусгагдсан тодорхой зорилтуудын нэг нь “[a] ОТ далд уурхайн төслийн гацааг шийдвэрлэх, Засгийн газраас уг төслийг

хэрэгжүүлэхэд бодлогын дэмжлэг үзүүлэх.”¹¹¹ гэж тодорхойлжээ.

2015 оны 1-р сарын сүүлээр Ч.Сайханбилэгийн Засгийн газар Оюу Толгойн төслийн талаар “messeжээр бүх нийтийн санал асуулга” явуулжээ.¹¹² Дөрвөн өдрийн турш иргэдээс авсан санал асуулгаар Оюу Толгой болон бусад уул уурхайн төслүүдийг хөдөлгөх, эсхүл эдийн засгийн хатуу хэцүү арга хэмжээг авах эсэхийг асуужээ.¹¹³ Нийт 302008 иргэн санал өгсний олонхи буюу 56.1 хувь нь эхний арга замыг сонгов.¹¹⁴ Хэдийгээр энэхүү санал асуулга нь албан ёсны, заавал шинжийг агуулаагүй ч, зорилго нь хэтэрхий олон фракцад хуваагдсан УИХ-ыг шийдвэрийн зөвшилцөлд хүрэхэд туслах явдал байв.¹¹⁵

УИХ-аас 2015 оны 2-р сарын 18-ны өдөр “Эдийн засгийн хүндрэлийг даван туулах зарим арга хэмжээний хөтөлбөр батлах тухай” 41 дүгээр тогтоолыг гаргажээ.¹¹⁶ Уг тогтоолоор дээрх хөтөлбөрийг баталж¹¹⁷, Ч.Сайханбилэгийн Засгийн газарт “ОТ төслийн хөрөнгө оруулагчтай тохиролцож, далд уурхайн хөрөнгө оруулалтыг эцэслэн шийдвэрлэж, төслийг цаашид хөгжүүлэхийг үүрэг болгов.”¹¹⁸

2015 оны 5-р сарын 18-ны өдөр Ерөнхий сайд Ч.Сайханбилэг жил хүрэхгүй хугацаанд УИХ-аас хоёр ч удаа гаргасан ОТ далд уурхайн төслийг хөдөлгөх даалгаврыг биелүүлжээ. “ОТ далд уурхайн санхүүжилтийн төлөвлөгөө” нь Засгийн газар болон Рио Тинто хоёрын хооронд тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэж¹¹⁹, ОТ далд уурхайн бүтээн байгуулалтад шаардагдах 5.4 тэрбум ам.долларыг босгох асуудлыг шийдвэрлэжээ.¹²⁰

Дубайд Санхүүжилтийн төлөвлөгөө зурагдахаас 3 хоногийн өмнө Засгийн газар уг асуудлаар холбогдох шийдвэрийг гаргаж, “Эрдэнэс Монгол” компанийн Гүйцэтгэх захирал Б.Бямбасайханд Төлөвлөгөөнд гарын үсэг зурах эрх олгох Ерөнхий сайдын захирамж гаргуулахаар тогтжээ.

Гэрээнд гарын үсэг зурсны дараа Ч.Сайханбилэг нэг бус удаа УИХ-ын Чуулганы хуралдаанд танилцуулга хийн, гишүүдийн асуултад хариулж байжээ. Тухайн үед тэрээр “Өнөөдрөөс эхлэн ОТ төсөл нь улс төрийн маргаантай асуудал бус бизнесийн хэвийн төсөл болон өөрчлөгдөж байна. Энэ мөчөөс эхлээд асуудлыг улс төрчид бус, бизнесийн Удирдах зөвлөлийн гишүүд шийдвэрлэнэ.” гэдгийг онцолжээ.¹²¹

“Дубайн гэрээ”-гээр Рио Тинтод төлдөг “Менежментийн үйлчилгээний төлбөр”-ийг бүтээн байгуулалтын хугацаанд 6-аас 3 хувь болгон бууруулсан байв.¹²² Хэдийгээр хэвээр нь хадгалахыг хүсч байсан ч¹²³ Рио Тинто 1990-ээд онд ВНР-ийн анхны концессоор өвлөгдсөн 2 хувийн роялти төлбөрийг цуцлахыг зөвшөөрсөн байна.¹²⁴ Хоёр талын хооронд байсан татварын маргааныг бас шийдвэрлэж, улмаар Монголын Засгийн газарт 30 сая ам.долларыг төлж¹²⁵, гэрээний дагуу өмнөх 10 сарын хугацааны нөөц ашигласны татварыг Рио Тинто нөхөн төлөхөөр тохиролцов. Зөвхөн татварын дүнгээр 2015 оны хэлэлцээр нь Монгол Улсын хувьд 148 сая ам.долларын ашиг авчирсан.¹²⁶ Австралийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд ч энэ асуудлыг анхаарлын төвөөсөө алдаагүй бөгөөд 2015 оны Санхүүжилтийн төлөвлөгөө нь Рио Тинтод “өндөр өртөгтэй” гарлаа гэж тэмдэглэсэн байдаг.¹²⁷

Байгалийн баялгийн нөөцийн засаглалын хүрээлэн (think tank)-гээс энэхүү тохиролцоог аль аль талынх нь хувьд цаг хугацааны тохироо бүрэлдсэн байсан учраас амжилтанд хүрснийг тэмдэглэжээ: Эдийн засгийн хүндрэлтэй нөхцөл байдал Засгийн газрыг шахалтанд оруулсан бол гэрээнд гарын үсэг зурах үеийн зэсийн үнийн өсөлтийн прогноз Рио Тинтог буулт хийхэд хөшүүрэг болсон байж магадгүй юм.¹²⁸ Эцэст нь 2015 оны Санхүүжилтийн төлөвлөгөө амжилттай болсон нь ижил төстэй нөхцөл байдалд байгаа улс орнуудад авах санаа оноо болно гэж дүгнэн:

Үнийн өсөлтийн нөхцөл байдал Засгийн газрын талд байгаа тохиолдолд албан тушаалтнууд нь хэлэлцээр хийх “хөзөр муутай” үед амжилтанд хүрэхийн тулд аль болох шуурхай хөдлөх нь чухал юм. Засгийн газар хэлэлцээрийг удаашруулах, эсүл байр сууриа хэт их дөвийлгөн үнэлэх нь цаашдаа түүхий эдийн үнэ тааламжгүй чиглэлд өөрчлөгдөхөөс авахуулан бусад эрсдэлийг бий болгодог.¹²⁹ гэжээ.

Үнэн хэрэгтээ, 2013 онд ОТ далд уурхайн өргөтгөлийг зогсоосноос үүдэлтэй сөрөг үр дагаврууд, дэлхийн түүхий эдийн үнэ огцом унасантай давхцаж байв. Харин 2015 оны нөхцөл байдал нь хэлэлцээр хийхэд яг зөв үе болж таарчээ. УИХ-ын шийдвэрийн дагуу Засгийн газар ОТ гацааг гаргах шийдлийг олохын тулд шуурхай ажиллаж, Монгол Улсын эдийн засагт шаардлагатай хэлэлцээрийг хийж чаджээ.

2015 оны Санхүүжилтийн төлөвлөгөө нь хөрөнгө оруулагчдад Монголд итгэх итгэлийг сэргээх хамгийн

том дохио болсон. Саяхан нэг эрдэм шинжилгээний ажилтан бичихдээ,

Засгийн газар болон Рио Тинтогийн хооронд ОТ-той холбоотой үүссэн маргааныг шийдвэрлэсэн 2015 оны “Дубайн гэрээ” нь Засгийн газар Монгол Улсын уул уурхайн салбарт хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг сэргээхэд чухал хүчин зүйл болсон юм. “Дубайн гэрээ”-г талууд эерэгээр үнэлсэн бөгөөд ОТ уурхайн хоёр дах шатны бүтээн байгуулалтын үйлсэд хувь болон нийтийн хувьцаа эзэмшигчдийн хоорондох ойлголцол, хамтын ажиллагааны үндэс суурийг тавьсан юм.¹³⁰

АНУ-аас Монгол Улсад суух Элчин сайд Женнифер Галт АНУ-ын Сенатад томилогдохоо хэлсэн үгэндээ 2015 оны ОТ гэрээг сайшаан тэмдэглэж,

Монгол Улс барууны нэгэн компани (Рио Тинто)-тай хамтарсан зэс, алтны томоохон уурхайд гаргасан сүүлийн үеийн дэвшил нь олон улсын хамтын нийгэмлэгийн онцгой анхаарлыг татахын хамтаар Монгол Улсад 2012 оноос хойш 85 хувиар буураад байсан гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах учиртай гэжээ.¹³¹

Е. Олон Улсын Төслийн Санхүүжилт

2015 оны 12-р сарын 15-нд 4.4 тэрбум ам.долларын өртөгтэй төслийн санхүүжилтийн гэрээ байгуулагдав. Санхүүжилт нь гадаадын Засгийн газруудын албан ёсны эх үүсвэрүүд болох Канадын экспортыг хөгжүүлэх, Европын Сэргээн босголт, хөгжлийн банк, Олон улсын санхүүгийн корпорац,

АНУ-ын Экспорт-импортын банк¹³², Австралийн Экспорт, санхүү, даатгалын корпораци¹³³ зэрэг 15 арилжаа санхүүгийн байгууллагуудаас хийгджээ.¹³⁴

Ё. Засгийн Газрыг Огцруулах Санал Бүтэлгүйдсэн нь

2015 оны ОТ гэрээ нь Монгол Улсын ашиг сонирхолд нийцээгүй, мөн Ерөнхий сайд Ч.Сайханбилэг бүрэн эрхээ урвуулан ашигласан гэх үндэслэлээр Ерөнхий сайдад итгэл үзүүлэх эсэх УИХ-ын санал хураалт 2016 оны 1-р сарын 29-нд боллоо.¹³⁵ Харин УИХ-ын олонхи гишүүд Ерөнхий сайдаа дэмжив.¹³⁶ 2016 оны 1-р сарын санал хураалт нь УИХ-д 2015 оны ОТ гэрээ болон Ерөнхий сайдын бодлогыг нягталж үзэх бас нэгэн боломжийг олгосон нь эндээс харагдаж байна.

Ж. 2016 оноос хойших Оюу Толгой

2019 оны 4-р сард Монголын зарим хууль тогтоогчид 2009, 2015 оны хөрөнгө оруулалтын гэрээг дахин хэлэлцээрт оруулахыг шаардав.¹³⁷ Туркойз Хилл эдгээр шаардлагыг эрс эсэргүүцэв.¹³⁸ Гэсэн ч шахалт улам нэмэгдсээр байв. УИХ-ын Ажлын хэсэг 2 жил шахам үргэлжилсэн шалгалтын ажлаа дуусгаж 2015 оны Далд уурхайн Санхүүжилтийн төлөвлөгөө тухайн үед УИХ-ын зөвшөөрөл аваагүй гэж үзэв.

ОТ хөрөнгө оруулалтын гэрээг эсэргүүцэхээр тууштай шийдсэн нэгэн Төрийн бус байгууллага, 2015 оны ОТ далд уурхайн өргөтгөлийн гэрээтэй холбоотой зарим үйл явцын хууль ёсны байдлыг хянан шийдвэрлэхийг Захиргааны хэргийн шүүхэд хүсч, шүүх 2019 оны 11-р сард тэдний талд шийдвэр гаргалаа.¹³⁹ Гэсэн хэдий ч “Шүүх уг

гэрээг төдийгүй Ерөнхий сайдын захирамжийг ч хүчин төгөлдөр бус гэж үзээгүй бөгөөд зөвхөн шийдвэр гаргах үйл ажиллагаандаа Захиргааны хуулийн процессын алдаа гаргасан гэж үзжээ” хэмээн “Эрдэнэс Монгол” компанийн хуулийн зөвлөх асан Шүүхийн шийдвэр гарсны дараахан дүгнэжээ. Тухайлбал Шүүхээс Ерөнхий сайдыг Засгийн газраар уг асуудлыг зохих ёсоор хэлэлцүүлээгүй гэж үзсэн бөгөөд үнэн хэрэгтээ Төлөвлөгөөг батлахаас 3 хоногийн өмнө буюу 2015 оны 5 дугаар сарын 15-нд уг асуудлыг Засгийн газрын хуралдаанаар эцэслэн шийдвэрлэж зохих шийдвэрүүдийг гаргажээ. Шүүх уг баримтыг анзаараагүй бөгөөд 2015 оны Санхүүжилтийн төлөвлөгөө шүүхэд унасны нэг шалтгаан нь МАН болон түүнээс томилогдсон Засгийн газрын ХЭГ-ын дарга Л.Оюун-Эрдэнэ уг асуудлаар эсрэг байр суурьтай байснаас үүдэлтэй юм. Үр дүнд нь Л.Оюун-Эрдэнэ ажил үүргийн хуваарь ёсоор өөрийн биеэр уг асуудлыг Шүүхэд хамгаалах ёстой байсан ч өөрөө очоогүйгээр үл барам доод тушаалын мэдээлэл муутай албан тушаалтныг Засгийн газрын Хариуцагчаар томилж, Шүүх дээр энгийн тайлбар ч гаргаж чадаагүй байна.

Ажлын комиссоос гаргасан хариу, 11-р сарын захиргааны шүүхийн дүгнэлтийг үл хамааран, УИХ 12-р сард тогтоол гаргаж, хөрөнгө оруулалтын гэрээний хүчин төгөлдөр байдлыг хүлээн зөвшөөрч, Засгийн газарт гэрээг сайжруулах арга замыг хайж олох¹⁴⁰ мөн “ОТ дахь өөрийн эзэмших хувь, нөөцийн тайланг нарийвчлан тодорхойлж, техник эдийн засгийн үндэслэлийг шинэчлэн боловсруулж, байгаль орчин, усны үнэлгээг шинэчлэх” зэргийг тогтоолдоо багтаажээ.¹⁴¹ Рио Тинто “энэхүү тогтоолыг баталснаар Монгол Улсын

Засгийн газар, Рио Тинто ба Туркойз Хилл (Turquoise Hill)-ийн хооронд байгуулсан бүх хөрөнгө оруулалтын гэрээ хүчин төгөлдөр болохыг дахин

баталгаажуулж байна” гэж хэвлэлийн мэдэгдэл гаргажээ.¹⁴²

²⁹ SERGEI DIAKOV ET AL., *DISCOVERY OF OYU TOLGOI: A CASE STUDY OF MINERAL AND GEOLOGICAL EXPLORATION XVII* (2018).

³⁰ *Id.*, AT 12.

³¹ FUNDING UNIVERSE, *BHP BILLITON HISTORY*, [HTTP://WWW.FUNDINGUNIVERSE.COM/COMPANY-HISTORIES/BHP-BILLITON-HISTORY/](http://www.fundinguniverse.com/company-histories/bhp-billiton-history/) (LAST VISITED APR. 6, 2020).

³² BYAMBAJAV DALAIBUYAN, *THE STORY OF THE DISCOVERY OF OYU TOLGOI*, MONGOLIA FOCUS (APR. 4, 2016), [HTTP://BLOGS.UBC.CA/MONGOLIA/2016/OYU-TOLGOI-DISCOVERY/](http://blogs.ubc.ca/mongolia/2016/oyu-tolgoi-discovery/).

³³ FUNDING UNIVERSE, *SUPRA* NOTE 31.

³⁴ DALAIBUYAN, *SUPRA* NOTE 32.

³⁵ *Id.*

³⁶ ALISTAIR MACDONALD & CAROLYN KING, *IVANHOE MINES CEO QUILTS IN DEAL WITH RIO TINTO*, WALL ST. J. (APR. 28, 2012), [HTTPS://WWW.WSJ.COM/ARTICLES/SB10001424052702303513404577351572187687512](https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303513404577351572187687512).

³⁷ PRESS RELEASE, IVANHOE MINES, TENTH ANNIVERSARY OF FIRST MAJOR GOLD AND COPPER DISCOVERY AT OYU TOLGOI BY IVANHOE MINES COINCIDES WITH PERIOD OF PEAK CONSTRUCTION ON MONGOLIA'S LARGEST MINING COMPLEX (JUL. 17, 2011), [HTTPS://WWW.GLOBENEWSWIRE.COM/NEWS-RELEASE/2011/07/17/1447748/0/EN/TENTH-ANNIVERSARY-OF-FIRST-MAJOR-GOLD-AND-COPPER-DISCOVERY-AT-OYU-TOLGOI-BY-IVANHOE-MINES-COINCIDES-WITH-PERIOD-OF-PEAK-CONSTRUCTION-ON-MONGOLIA-S-LARGEST-MINING-COMPLEX.HTML](https://www.globenewswire.com/news-release/2011/07/17/1447748/0/EN/TENTH-ANNIVERSARY-OF-FIRST-MAJOR-GOLD-AND-COPPER-DISCOVERY-AT-OYU-TOLGOI-BY-IVANHOE-MINES-COINCIDES-WITH-PERIOD-OF-PEAK-CONSTRUCTION-ON-MONGOLIA-S-LARGEST-MINING-COMPLEX.HTML).

³⁸ DALAIBUYAN, *SUPRA* NOTE 32.

³⁹ PRESS RELEASE, IVANHOE MINES, IVANHOE MINES RECEIVES US\$303 MILLION FROM RIO TINTO AS FIRST STEP IN THE STRATEGIC PARTNERSHIP TO JOINTLY BUILD AND OPERATE THE OYU TOLGOI COPPER AND GOLD PROJECT IN MONGOLIA (OCT 27, 2006), [HTTPS://MONEY.CNN.COM/NEWS/NEWSFEEDS/ARTICLES/MARKETWIRE/06177713.HTM](https://money.cnn.com/news/newsfeeds/articles/marketwire/06177713.htm).

⁴⁰ PRESS RELEASE, TURQUOISE HILL, RIO TINTO PROVIDES US\$350 MILLION CONVERTIBLE CREDIT FACILITY TO IVANHOE MINES, TURQUOISE HILL (SEP. 12, 2007), [HTTPS://WWW.TURQUOISEHILL.COM/NEWS/ARCHIVE/2007/RIO-TINTO-PROVIDES-US-350-MILLION-CONVERTIBLE-CREDIT-FACILITY-TO-IVANHOE-MINES/](https://www.turquoisehill.com/news/archive/2007/rio-tinto-provides-us-350-million-convertible-credit-facility-to-ivanhoe-mines/).

⁴¹ ELISABETH BEHRMANN, *MONGOLIA CLEARS WAY FOR OYU TOLGOI MINE*, MARKET WATCH (AUG. 26, 2009), [HTTPS://WWW.MARKETWATCH.COM/STORY/MONGOLIA-CLEARSWAY-FOR-OYU-TOLGOI-MINE-2009-08-26?NS=PROD/ACCOUNTS-MW](https://www.marketwatch.com/story/mongolia-clears-way-for-oyu-tolgoi-mine-2009-08-26?ns=prod/accounts-mw).

⁴² RIO TINTO, *TAXES PAID: OUR ECONOMIC CONTRIBUTION 2019 10 (2020)*, [HTTPS://WWW.RIOTINTO.COM/EN/SUSTAINABILITY/SUSTAINABILITY-REPORTING/TAXES-PAID-REPORT](https://www.riotinto.com/en/sustainability/sustainability-reporting/taxes-paid-report).

⁴³ *INVESTMENT AGREEMENT AND SHAREHOLDERS' AGREEMENT Q&A, OYU TOLGOI*, [HTTPS://WWW.OT.MN/S-316/](https://www.ot.mn/s-316/) (LAST VISITED APR 7, 2020).

⁴⁴ *INVESTMENT AGREEMENT SEC. 1.8, OCT. 6, 2009*,

⁴⁵ SHAGDAR ENKHBAYAR ET AL., *MONGOLIA'S INVESTMENT PRIORITIES FROM A NATIONAL DEVELOPMENT PERSPECTIVE CH. 2, SEC. A, CL. 1, AT 4 (2010)*,

[HTTPS://ARE.BERKELEY.EDU/~DWRH/DOCS/WP_MONGOLIA_RESOURCES100920.PDF](https://are.berkeley.edu/~dwrh/docs/wp_mongolia_resources100920.pdf).

⁴⁶ WIKILEAKS US EMBASSY CABLE (MAR. 30, 2009), [HTTPS://WIKILEAKS.ORG/PLUSD/CABLES/09ULAANBAATAR87_A.HTML](https://wikileaks.org/plusd/cables/09ULAANBAATAR87_A.HTML).

⁴⁷ THE MINERALS LAW OF MONGOLIA (2006), [HTTP://EXTWPRLEGS1.FAO.ORG/DOCS/PDF/MON149656E.PDF](http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/mon149656e.pdf) [HEREINAFTER "MINERALS LAW 2006"].

⁴⁸ JENNIFER LANDLER, *TRANSNATIONAL LAW AND STATE TRANSFORMATION: THE CASE OF EXTRACTIVE DEVELOPMENT IN MONGOLIA 115 (1ST ED. 2019)*.

⁴⁹ *MINERALS LAW 2006, SUPRA* NOTE 47, AT ART. 29, SEC. 2.

⁵⁰ LANDLER, *SUPRA* NOTE 48, AT 115.

⁵¹ PRESS RELEASE, IVANHOE MINES, REVISED TAXATION AND MINERALS LAWS IN MONGOLIA SET THE STAGE FOR CONCLUSION OF AN INVESTMENT CONTRACT FOR IVANHOE'S OYU TOLGOI PROJECT (JUL. 10, 2006),

⁵² BERNARD SIMON, *IVANHOE RALLY FOLLOWS MONGOLIAN TAX REPEAL*, FIN. TIMES (AUG. 25, 2009),

[HTTPS://WWW.FT.COM/CONTENT/7CC87F22-919D-11D0-879D-00144FEABDC0](https://www.ft.com/content/7cc87f22-919d-11d0-879d-00144feabdc0).

⁵³ *IVANHOE 'SURPRISED' BY NEW MONGOLIAN WINDFALL TAX*, CBC NEWS (MAY 15, 2006),

[HTTPS://WWW.CBC.CA/NEWS/BUSINESS/IVANHOE-SURPRISED-BY-NEW-MONGOLIAN-WINDFALL-TAX-1.622422](https://www.cbc.ca/news/business/ivanhoe-surprised-by-new-mongolian-windfall-tax-1.622422).

⁵⁴ EDWARD WONG, *IN ELECTION DISPUTE, A CHALLENGE FOR MONGOLIA'S DEMOCRACY*, N.Y. TIMES (JUL. 8, 2008), [HTTPS://WWW.NYTIMES.COM/2008/07/08/WORLD/ASIA/08MONGOLIA.HTML](https://www.nytimes.com/2008/07/08/world/asia/08mongolia.html).

⁵⁵ ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT, *COUNTRY REPORT: MONGOLIA 2 (2008)*,

[HTTP://WWW.EUROPARL.EUROPA.EU/MEETDOCS/2004_2009/DOCUMENTS/DV/DCAS20090212_07/DCAS20090212_07EN.PDF](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/dcas20090212_07/dcas20090212_07en.pdf).

⁵⁶ OWEN LATTIMORE ET AL., *MONGOLIA: TOWARD A NEW SOCIETY*, ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA (AUG. 22, 2019), [HTTPS://WWW.BRITANNICA.COM/PLACE/MONGOLIA/TOWARD-A-NEW-SOCIETY](https://www.britannica.com/place/Mongolia/Toward-a-New-Society).

⁵⁷ SHAHI OSTER, *MONGOLIAN POLITICAL CHANGE ROILS MINING PROSPECTS*, WALL ST. J. (OCT. 27, 2009),

[HTTPS://WWW.WSJ.COM/ARTICLES/SB125656862763908219](https://www.wsj.com/articles/SB125656862763908219).

⁵⁸ Улсын Их Хурлын Тогтоол Дугаар 40 [RESOLUTION OF THE STATE GREAT HURAL No. 40] CL. 2, ЭРХ ЗҮЙН МЭДЭЭЛЛИЙН НЭГДСЭН СИСТЕМ [INTEGRATED LEGAL INFORMATION CENTER] DEC. 4, 2008, [HTTPS://WWW.LEGALINFO.MN/LAW/DETAILS/6839](https://www.legalinfo.mn/law/details/6839).

⁵⁹ Улсын Их Хурлын Тогтоол Дугаар 57 [RESOLUTION OF THE STATE GREAT HURAL No. 57] CL. 2, ЭРХ ЗҮЙН МЭДЭЭЛЛИЙН НЭГДСЭН СИСТЕМ [INTEGRATED LEGAL INFORMATION CENTER] JUL 16, 2009,

[HTTPS://WWW.LEGALINFO.MN/LAW/DETAILS/6405](https://www.legalinfo.mn/law/details/6405) [HEREINAFTER "RESOLUTION 57"]; *MONGOLIA NEWSWIRE ISSUE 68*, BUSINESS COUNCIL OF MONGOLIA (MAY 8, 2009),

[HTTPS://WWW.SLIDESHARE.NET/ULZIIMYAGMAR/08052009-NEWSWIRE-ISSUE-68](https://www.slideshare.net/ulziimyagmar/08052009-newswire-issue-68).

⁶⁰ RESOLUTION 57, *SUPRA* NOTE 59.

⁶¹ INVESTMENT AGREEMENT 2009, *SUPRA* NOTE 44, AT 1.

⁶² PRESS RELEASE, TURQUOISE HILL, TURQUOISE HILL RESOURCES REJECTS REQUEST FROM MONGOLIAN GOVERNMENT

TO RENEGOTIATE OYU TOLGOI INVESTMENT AGREEMENT (OCT 12, 2012),

[HTTPS://TURQUOISEHILL.COM/SITE/ASSETS/FILES/3963/OCT-15-OT-INVESTMENT-AGREEMENT.PDF](https://turquoisehill.com/site/assets/files/3963/oct-15-ot-investment-agreement.pdf).

⁶³ MONGOLIA REPEALS WINDFALL TAX, PAVES WAY FOR IVANHOE, REUTERS (AUG 25, 2009),

[HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/MONGOLIA-IVANHOE-TAX/MONGOLIA-REPEALS-WINDFALL-TAX-PAVES-WAY-FOR-IVANHOE-IDUSPEK9463520090825](https://www.reuters.com/article/mongolia-ivanhoe-tax/mongolia-repeals-windfall-tax-paves-way-for-ivanhoe-idUSPEK9463520090825).

⁶⁴ MONGOLIA LAWMAKERS SEEK METALS WINDFALL TAX REPEAL, REUTERS (AUG 20, 2009),

[HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/MONGOLIA-MINING/MONGOLIA-LAWMAKERS-SEEK-METALS-WINDFALL-TAX-REPEAL-IDUSPEK21383720090820](https://www.reuters.com/article/mongolia-mining/mongolia-lawmakers-seek-metals-windfall-tax-repeal-idUSPEK21383720090820).

⁶⁵ OSTER, *SUPRA* NOTE 57.

⁶⁶ ASSOCIATED PRESS, MONGOLIA SELECTS NEW PRIME MINISTER, WALL ST. J. (OCT. 29, 2009),

[HTTPS://WWW.WSJ.COM/ARTICLES/SB125682568316915967](https://www.wsj.com/articles/SB125682568316915967).

⁶⁷ MATTHEW HILL, MONGOLIA REAFFIRMS OYU TOLGOI INVESTMENT AGREEMENT, MINING WEEKLY (OCT. 6, 2011),

[HTTP://M.MININGWEEKLY.COM/ARTICLE/MONGOLIA-REAFFIRMS-OYU-TOLGOI-INVESTMENT-AGREEMENT-2011-10-06/REP_ID:3861](http://m.miningweekly.com/article/mongolia-reaffirms-oyu-tolgoi-investment-agreement-2011-10-06/rep_id:3861).

⁶⁸ AMENDED AND RESTATED SHAREHOLDERS' AGREEMENT, JUN. 8, 2011,

[HTTPS://WWW.TURQUOISEHILL.COM/SITE/ASSETS/FILES/3723/OT-ARSHA-ENG-2011-06-08-EXECUTED.PDF](https://www.turquoisehill.com/site/assets/files/3723/ot-arsha-eng-2011-06-08-executed.pdf).

⁶⁹ EURASIANET, COULD MONGOLIA BE THE NEXT DUBAI?, THE ATLANTIC (NOV. 9, 2011),

[HTTPS://WWW.THEATLANTIC.COM/INTERNATIONAL/ARCHIVE/2011/11/COULD-MONGOLIA-BE-THE-NEXT-DUBAI/248136/](https://www.theatlantic.com/international/archive/2011/11/could-mongolia-be-the-next-dubai/248136/).

⁷⁰ WILLIAM MACNAMARA, BOOM IN MONGOLIA DEFLATES AFTER DEAL THAT STARTED IT IS THREATENED, DEALBOOK (DEC. 10, 2012), [HTTPS://DEALBOOK.NYTIMES.COM/2012/12/10/BOOM-IN-MONGOLIA-DEFLATES-AFTER-DEAL-THAT-STARTED-IT-IS-THREATENED-2/](https://dealbook.nytimes.com/2012/12/10/boom-in-mongolia-deflates-after-deal-that-started-it-is-threatened-2/).

⁷¹ FRANK LANGFITT, MINERAL-RICH MONGOLIA RAPIDLY BECOMING 'MINE-GOLIA', NPR (MAY 21, 2012),

[HTTPS://WWW.NPR.ORG/2012/05/21/152683549/MINE-RICH-MONGOLIA-RAPIDLY-BECOMING-MINEGOLIA?SINGLEPAGE=TRUE](https://www.npr.org/2012/05/21/152683549/mine-rich-mongolia-rapidly-becoming-minegolia?singlePage=true); MAUREEN ORTH, THE LUXURY FRONTIER, WALL ST. J. (JUN. 23, 2011),

[HTTPS://WWW.WSJ.COM/ARTICLES/SB10001424052702304186404576388153101917860](https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304186404576388153101917860)

⁷² DAN LEVIN, WEALTH RISES IN MONGOLIA, AS DOES WORRY, N.Y. TIMES (JUL. 15, 2012),

[HTTPS://WWW.NYTIMES.COM/2012/07/16/WORLD/ASIA/IN-MONGOLIAS-BOOM-TOWN-HOPE-AND-FEAR.HTML?_R=1&REF=GLOBAL-HOME](https://www.nytimes.com/2012/07/16/world/asia/in-mongolias-boom-town-hope-and-fear.html?_r=1&ref=global-home).

⁷³ MENDEE JARGALSAIKHANY, A NEW MONGOLIAN GOVERNMENT IS FINALLY FORMED, EURASIA DAILY MONITOR (SEP. 11, 2012),

[HTTPS://JAMESTOWN.ORG/PROGRAM/A-NEW-MONGOLIAN-GOVERNMENT-IS-FINALLY-FORMED/](https://jamestown.org/program/a-new-mongolian-government-is-finally-formed/).

⁷⁴ LESLIE HOOK, MONGOLIA: WRESTLING, COALITION BUILDING, AND RESOURCE NATIONALISM, FIN. TIMES (JUL. 11, 2012), [HTTPS://WWW.FT.COM/CONTENT/AEE2CBB1-6D23-389E-94EB-FD03E3362784](https://www.ft.com/content/AEE2CBB1-6D23-389E-94EB-FD03E3362784).

⁷⁵ PETER KOVEN, RIO TINTO TAKES MAJORITY STAKE IN IVANHOE, FIN. POST (JAN. 24, 2012),

[HTTPS://BUSINESS.FINANCIALPOST.COM/INVESTING/RIO-TINTO-TAKES-MAJORITY-STAKE-IN-IVANHOE](https://business.financialpost.com/investing/rio-tinto-takes-majority-stake-in-ivanhoe).

⁷⁶ RIO TINTO WINS ARBITRATION RULING AGAINST IVANHOE MINES, MINING TECH. (DEC. 14, 2011),

[HTTPS://WWW.MINING-TECHNOLOGY.COM/NEWS/NEWSRIO-TINTO-WINS-ARBITRATION-RULING-AGAINST-IVANHOE-MINES/](https://www.mining-technology.com/news/newsrio-tinto-wins-arbitration-ruling-against-ivanhoe-mines/).

⁷⁷ PRESS RELEASE, TURQUOISE HILL, IVANHOE MINES CHANGES NAME TO TURQUOISE HILL RESOURCES (AUG. 8, 2012),

[HTTPS://WWW.GLOBENEWSWIRE.COM/NEWS-RELEASE/2012/08/02/1447926/0/EN/IVANHOE-MINES-CHANGES-NAME-TO-TURQUOISE-HILL-RESOURCES.HTML](https://www.globenewswire.com/news-release/2012/08/02/1447926/0/EN/IVANHOE-MINES-CHANGES-NAME-TO-TURQUOISE-HILL-RESOURCES.HTML).

⁷⁸ MONGOLIAN GOVT TO SEEK OYU TOLGOI COPPER MINE TALKS -REPORT, REUTERS (SEP. 12, 2012),

[HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/MONGOLIA-OYUTOLGOI/REFILE-MONGOLIAN-GOVT-TO-SEEK-OYU-TOLGOI-COPPER-MINE-TALKS-REPORT-IDUSL3E8KC3D020120912](https://www.reuters.com/article/mongolia-oyutolgoi/refile-mongolian-govt-to-seek-oyu-tolgoi-copper-mine-talks-report-idUSL3E8KC3D020120912).

⁷⁹ OXFORD BUSINESS GROUP, THE REPORT: MONGOLIA 2013 19 (2013).

⁸⁰ PRESS RELEASE, TURQUOISE HILL, *SUPRA* NOTE 62.

⁸¹ MACNAMARA, *SUPRA* NOTE 70.

⁸² WILLIAM MACNAMARA, TAX PROPOSAL IN MONGOLIA THREATENS RIO TINTO PROJECT, DEALBOOK (OCT. 15, 2012),

[HTTPS://DEALBOOK.NYTIMES.COM/2012/10/15/TAX-PROPOSAL-IN-MONGOLIA-THREATENS-RIO-TINTO-PROJECT/](https://dealbook.nytimes.com/2012/10/15/tax-proposal-in-mongolia-threatens-rio-tinto-project/).

⁸³ MACNAMARA, *SUPRA* NOTE 70;

MONGOLIA PASSES WATERED-DOWN FOREIGN INVESTMENT LAW, REUTERS (MAY 18, 2012),

[HTTPS://UK.REUTERS.COM/ARTICLE/MONGOLIA-MINING/MONGOLIA-PASSES-WATERED-DOWN-FOREIGN-INVESTMENT-LAW-IDUKL4E8GI3HV20120518](https://uk.reuters.com/article/mongolia-mining/mongolia-passes-watered-down-foreign-investment-law-idUKL4E8GI3HV20120518).

⁸⁴ RIO TINTO HALTS OYU TOLGOI COPPER MINE UNDERGROUND EXPANSION IN MONGOLIA, MINING TECH. (JUL. 29, 2013),

[HTTPS://WWW.MINING-TECHNOLOGY.COM/UNCATEGORISED/NEWSRIO-TINTO-HALTS-OYU-TOLGOI-COPPER-MINE-UNDERGROUND-EXPANSION-IN-MONGOLIA/](https://www.mining-technology.com/uncategorised/newsrio-tinto-halts-oyu-tolgoi-copper-mine-underground-expansion-in-mongolia/).

⁸⁵ E. MENDSAUKHAN, THE OYU TOLGOI UNDERGROUND MINE WILL START PRODUCTION IN 2020, BDSEC (MONG.)(JUL. 27, 2017), [HTTPS://WWW.BDSEC.MN/FROM-THE-OYU-TOLGOI-UNDERGROUND-MINE-WILL-START-PRODUCTION-IN-2020/?LANG=EN](https://www.bdsec.mn/from-the-oyu-tolgoi-underground-mine-will-start-production-in-2020/?lang=en).

⁸⁶ RIO TINTO TO SLASH 1,700 JOBS AT MONGOLIAN OYU TOLGOI COPPER MINE, MINING TECH. (AUG. 15, 2013),

[HTTPS://WWW.MINING-TECHNOLOGY.COM/UNCATEGORISED/NEWSRIO-TINTO-TO-SLASH-1700-JOBS-AT-MONGOLIAN-OYU-TOLGOI-COPPER-MINE/](https://www.mining-technology.com/uncategorised/newsrio-tinto-to-slash-1700-jobs-at-mongolian-oyu-tolgoi-copper-mine/).

⁸⁷ UPDATE 4-RIO TINTO, MONGOLIA END STAND-OFF TO BUILD HUGE COPPER MINE, REUTERS (MAY 18, 2015),

[HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/RIO-TINTO-PLC-OYU-TOLGOI/UPDATE-4-RIO-TINTO-MONGOLIA-END-STAND-OFF-TO-BUILD-HUGE-COPPER-MINE-IDUSL3N0Y95MT20150519](https://www.reuters.com/article/rio-tinto-plc-oyu-tolgoi/update-4-rio-tinto-mongolia-end-stand-off-to-build-huge-copper-mine-idUSL3N0Y95MT20150519).

⁸⁸ ROBB M. STEWART, RIO TINTO TO CUT 1,700 JOBS AT OYU TOLGOI MINE, WALL ST. J. (AUG. 15, 2013),

[HTTPS://WWW.WSJ.COM/ARTICLES/RIO-TINTO-TO-CUT-1700-JOBS-AT-OYU-TOLGOI-MINE-1376561339](https://www.wsj.com/articles/rio-tinto-to-cut-1700-jobs-at-oyu-tolgoi-mine-1376561339).

⁸⁹ MONGOLIA PARLIAMENT VOTES OUT PM NOROV ALTANKHUYAG, BBC (NOV. 6, 2014),

[HTTPS://WWW.BBC.COM/NEWS/WORLD-ASIA-29928847](https://www.bbc.com/news/world-asia-29928847).

⁹⁰ *Id.*

⁹¹ LUCY HORNBY, MONGOLIA PRIME MINISTER OUSTED AS ECONOMY REELS, FIN. TIMES (NOV. 5, 2014),

[HTTPS://WWW.FT.COM/CONTENT/30C1FF42-64D6-11E4-BB43-00144FEABDC0](https://www.ft.com/content/30c1ff42-64d6-11e4-bb43-00144feabdc0).

⁹² TERENCE EDWARDS, NEW LEADER MUST RESUSCITATE STALLING ECONOMY, NIKKEI ASIAN REV. (NOV. 21, 2014),

[HTTPS://ASIA.NIKKEI.COM/ECONOMY/NEW-LEADER-MUST-RESUSCITATE-STALLING-ECONOMY](https://asia.nikkei.com/Economy/New-Leader-Must-Resuscitate-Stalling-Economy).

⁹³ *Id.*

⁹⁴ MONGOLIA MUST ACCEPT BLAME OVER RIO TINTO MINE DISPUTE – PM, REUTERS (APR. 3, 2015),

[HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/MONGOLIA-OYUTOLGOI/MONGOLIA-MUST-ACCEPT-BLAME-OVER-RIO-TINTO-MINE-DISPUTE-PM-IDUSL3N0X01NK20150403](https://www.reuters.com/article/mongolia-oyutolgoi/mongolia-must-accept-blame-over-rio-tinto-mine-dispute-pm-idUSL3N0X01NK20150403).

⁹⁵ INSIDE RIO TINTO'S \$US6BN MONGOLIAN DEAL, AUSTR. FIN. REV. (MAY 20, 2015),

[HTTPS://WWW.AFR.COM/CHANTICLEER/INSIDE-RIO-TINTOS-US6BN-MONGOLIAN-DEAL-20150519-GH58LO](https://www.afr.com/chanticleer/inside-rio-tintos-us6bn-mongolian-deal-20150519-gh58lo).

⁹⁶ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ ДУГААР 18 [RESOLUTION OF THE STATE GREAT HURAL No. 18] ЭРХ ЗҮЙН МЭДЭЭЛЛИЙН НЭГДСЭН СИСТЕМ [INTEGRATED LEGAL INFORMATION CENTER] DEC. 16,

2014, [HTTPS://WWW.LEGALINFO.MN/LAW/DETAILS/9756](https://www.legalinfo.mn/law/details/9756) (HEREINAFTER "RESOLUTION 18").

⁹⁷ IGOR BOGDANICH, MONGOLIA'S NEW STATE MINERALS POLICY, ALLENS [AUSTR.] (FEB. 27, 2014),

[HTTPS://WWW.ALLENS.COM.AU/INSIGHTS-NEWS/INSIGHTS/2014/02/MONGOLIAS-NEW-STATE-MINERALS-POLICY/](https://www.allens.com.au/insights-news/insights/2014/02/mongolias-new-state-minerals-policy/).

⁹⁸ LANDLER, *SUPRA* NOTE 48, AT 128.

⁹⁹ TUVSHINTUGS BATDELGER & DELGERMAA BEGZ, MINING DEVELOPMENT STRATEGY 68 (2008),

[HTTP://WWW.ERI.MN/DOWNLOAD/P352M3FS](http://www.eri.mn/download/p352m3fs).

¹⁰⁰ BOGDANICH, *SUPRA* NOTE 97.

¹⁰¹ SEE ANDREW BAUER AND DORJDARI NAMKHAJANTSAN, WHAT DOES ERDENES MONGOL DO AND IS IT PROFITABLE? (2019),

[HTTPS://RESOURCEGOVERNANCE.ORG/SITES/DEFAULT/FILES/DOCUMENTS/WHAT-DOES-ERDENES-MONGOL-DO-AND-IS-IT-PROFITABLE.PDF](https://resourcegovernance.org/sites/default/files/documents/what-does-erdenes-mongol-do-and-is-it-profitable.pdf).

¹⁰² RESOLUTION 18, *SUPRA* NOTE 96, AT 3.7.2.

¹⁰³ LANDLER, *SUPRA* NOTE 48, AT 129.

¹⁰⁴ *Id.*

¹⁰⁵ MONGOLIA MUST ACCEPT BLAME OVER RIO TINTO MINE DISPUTE, *SUPRA* NOTE 94.

¹⁰⁶ TERENCE EDWARDS, MONGOLIA'S POLITICAL GROWING PAINS CONTINUE AHEAD OF 2016 POLL, BNE INTELLI NEWS (AUG. 11, 2015), [HTTPS://WWW.INTELLI NEWS.COM/MONGOLIA-S-POLITICAL-GROWING-PAINS-CONTINUE-AHEAD-OF-2016-POLL-500447035/?ARCHIVE=BNE](https://www.intellinews.com/mongolia-s-political-growing-pains-continue-ahead-of-2016-poll-500447035/?archive=bne).

¹⁰⁷ MONGOLIA GETS NEW PRIME MINISTER AS ECONOMY SLUMPS, REUTERS (NOV. 21, 2014),

[HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/US-MONGOLIA-POLITICS/MONGOLIA-GETS-NEW-PRIME-MINISTER-AS-ECONOMY-SLUMPS-IDUSKCN0J50J020141121](https://www.reuters.com/article/us-mongolia-politics/mongolia-gets-new-prime-minister-as-economy-slumps-idUSKCN0J50J020141121).

¹⁰⁸ *Id.*; SAIKHANBILEG ELECTED PRIME MINISTER, MONGOLIA FOCUS (NOV. 20, 2014),

[HTTPS://BLOGS.UBC.CA/MONGOLIA/2014/SAIKHANBILEG-ELECTED-PRIME-MINISTER/](https://blogs.ubc.ca/mongolia/2014/saikhanbileg-elected-prime-minister/).

¹⁰⁹ MONGOLIA MUST ACCEPT BLAME OVER RIO TINTO MINE DISPUTE, *SUPRA* NOTE 92.

¹¹⁰ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ ДУГААР 34 [RESOLUTION OF THE STATE GREAT HURAL No. 34] ЭРХ ЗҮЙН МЭДЭЭЛЛИЙН НЭГДСЭН СИСТЕМ [INTEGRATED LEGAL INFORMATION CENTER] MAY 8, 2014, [HTTPS://WWW.LEGALINFO.MN/LAW/DETAILS/10365](https://www.legalinfo.mn/law/details/10365).

¹¹¹ *Id.* AT No. 1.3 ANNEX.

¹¹² MONGOLIAN "TEXT REFERENDUM" BACKS OYU TOLGOI COPPER MINE EXPANSION, REUTERS (FEB. 3, 2015),

[HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/MONGOLIA-INVESTMENT-VOTE/MONGOLIAN-TEXT-REFERENDUM-BACKS-OYU-TOLGOI-COPPER-MINE-EXPANSION-IDUSL4N0VE21020150204](https://www.reuters.com/article/mongolia-investment-vote/mongolian-text-referendum-backs-oyu-tolgoi-copper-mine-expansion-idUSL4N0VE21020150204).

¹¹³ *Id.*

¹¹⁴ *Id.*

¹¹⁵ JAMES WILSON & LUCY HORNBY, MONGOLIA HOLDS TEXT MESSAGE VOTE ON MINING V AUSTERITY, FIN. TIMES (JAN. 29, 2015), [HTTPS://WWW.FT.COM/CONTENT/9F0745BC-A7B5-11E4-8E78-00144FEAB7DE](https://www.ft.com/content/9f0745bc-a7b5-11e4-8e78-00144feab7de).

¹¹⁶ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ ДУГААР 41 [RESOLUTION OF THE STATE GREAT HURAL No. 41] ЭРХ ЗҮЙН МЭДЭЭЛЛИЙН НЭГДСЭН СИСТЕМ [INTEGRATED LEGAL INFORMATION CENTER] FEB. 18, 2015,

[HTTPS://WWW.LEGALINFO.MN/LAW/DETAILS/10951](https://www.legalinfo.mn/law/details/10951) (HEREINAFTER "RESOLUTION 41").

¹¹⁷ *Id.*

¹¹⁸ *Id.* AT 6.1 ANNEX.

¹¹⁹ PETER KER, RIO TINTO'S MONGOLIAN COPPER MINING DREAM LIVES ON, BUT AT A COST, AUSTR. FIN. REV. (MAY 19, 2015),

[HTTPS://WWW.SMH.COM.AU/BUSINESS/COMPANIES/RIO-TINTOS-MONGOLIAN-COPPER-MINING-DREAM-LIVES-ON-BUT-AT-A-COST-20150519-GH53BN.HTML](https://www.smh.com.au/business/companies/rio-tintos-mongolian-copper-mining-dream-lives-on-but-at-a-cost-20150519-gh53bn.html).

¹²⁰ OYU TOLGOI UNDERGROUND MINE AND FINANCING PLAN, 18 MAY 2015,

[HTTPS://WWW.OT.MN/MEDIA/OT/CONTENT/AGREEMENTS/2015-05-18_OTUMDAFP.PDF](https://www.ot.mn/media/ot/content/agreements/2015-05-18_OTUMDAFP.PDF).

¹²¹ NEWSAGENCY MONGOLIA, Ч. САЙХАНБИЛЭГ:

"ОЮУТОЛГОЙ"-ООС 54.9 ХУВИЙН АШИГ ХҮРТЭНЭ [CH. SAIKHANBILEG: OYU TOLGOI WILL RECEIVE 54.9 PERCENT PROFIT], YOUTUBE (MAY 21, 2015),

[HTTPS://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?V=AYFGZIWg1Kc&FEATURE=YOUTUBE](https://www.youtube.com/watch?v=aYFGZIWg1Kc&feature=youtu.be).

¹²² OYU TOLGOI UNDERGROUND MINE AND FINANCING PLAN, *SUPRA* NOTE 118, AT SEC. 4.8.

¹²³ KER, *SUPRA* NOTE 119.

¹²⁴ AMIR SHAFIAE, RIO TINTO, MONGOLIA, AND THE ART OF NEGOTIATING AMIDST PRICE VOLATILITY, NAT. RES. GOVERNANCE COUNCIL (JUN 24, 2015),

[HTTPS://RESOURCEGOVERNANCE.ORG/BLOG/RIO-TINTO-MONGOLIA-AND-ART-NEGOTIATING-AMIDST-PRICE-VOLATILITY](https://resourcegovernance.org/blog/rio-tinto-mongolia-and-art-negotiating-amidst-price-volatility).

¹²⁵ *Id.*

¹²⁶ *Id.*

¹²⁷ KER, *SUPRA* NOTE 119.

¹²⁸ JAMIE SMYTH & LUCY HORNBY, RIO TINTO BETS ON RAPID COPPER PRICE RECOVERY, FIN. TIMES (MAY 9, 2015),

[HTTPS://WWW.FT.COM/CONTENT/DAE7237A-F6C7-11E4-93D0-00144FEAB7DE](https://www.ft.com/content/dae7237a-f6c7-11e4-93d0-00144feab7de).

¹²⁹ SHAFIAE, *SUPRA* NOTE 124.

¹³⁰ LANDLER, *SUPRA* NOTE 48, AT 132 (EMPHASIS ADDED).

¹³¹ NOMINATION HEARINGS OF THE 114TH CONGRESS BEFORE THE S. COMM. ON FOREIGN RELATIONS, 114TH CONG. 244 (2015)

(PREPARED STATEMENT OF JENNIFER ZIMDAHL GALT OF COLORADO, NOMINATED TO BE AMBASSADOR TO MONGOLIA), [HTTPS://WWW.CONGRESS.GOV/114/CHRG/CHRG-114SHRG21581/CHRG-114SHRG21581.PDF](https://www.congress.gov/114/CHRG/CHRG-114SHRG21581/CHRG-114SHRG21581.PDF).

¹³² PRESS RELEASE, EX-IM, EX-IM APPROVES \$500 MILLION TO FINANCE U.S. EXPORTS FOR USE IN MONGOLIAN MINE (MAY 16, 2013), [HTTPS://WWW.EXIM.GOV/NEWS/EX-IM-APPROVES-500-MILLION-FINANCE-US-EXPORTS-FOR-USE-MONGOLIAN-MINE](https://www.exim.gov/news/ex-im-approves-500-million-finance-us-exports-for-use-mongolian-mine).

¹³³ SHIVANI SINGH, *RIO TINTO SECURES \$4.4BN FINANCING FOR OYU TOLGOI UNDERGROUND EXPANSION*, METAL BULLETIN (DEC. 15, 2015),

[HTTPS://WWW.METALBULLETIN.COM/ARTICLE/3514277/RIO-TINTO-SECURES-44BN-FINANCING-FOR-OYU-TOLGOI-UNDERGROUND-EXPANSION.HTML](https://www.metalbulletin.com/article/3514277/rio-tinto-secures-44bn-financing-for-oyu-tolgoi-underground-expansion.html).

¹³⁴ THE 15 FINANCIAL INSTITUTIONS WERE: BNP PARIBAS, ANZ, ING, SOCIÉTÉ GÉNÉRALE CORPORATE & INVESTMENT BANKING, SUMITOMO MITSUI, STANDARD CHARTERED BANK, CANADIAN IMPERIAL BANK OF COMMERCE, CRÉDIT AGRICOLE, INTESA SANPAOLO, NATIONAL AUSTRALIA BANK, NATIXIS, HSBC, THE BANK OF TOKYO-MITSUBISHI UFJ, KfW IPEX-BANK AND NEDERLANDSE FINANCIERINGS-MAATSCHAPPIJ VOOR ONTWIKKELINGSLANDEN. PRESS RELEASE, TURQUOISE HILL, OYU TOLGOI SIGNS \$4.4 BILLION PROJECT FINANCE MARKING HISTORIC MILESTONE TOWARD RECOMMENCEMENT OF UNDERGROUND DEVELOPMENT (DEC. 14, 2015), [HTTPS://WWW.SEC.GOV/ARCHIVES/EDGAR/DATA/1158041/000119312515403136/D109271DEX991.HTM](https://www.sec.gov/archives/edgar/data/1158041/000119312515403136/d109271dex991.htm).

¹³⁵ MICHAEL KOHN, *MONGOLIAN PM SURVIVES NO-CONFIDENCE VOTE OVER ECONOMIC POLICIES*, BLOOMBERG (JAN. 28, 2016), [HTTPS://WWW.BLOOMBERG.COM/NEWS/ARTICLES/2016-01-29/MONGOLIAN-PM-SURVIVES-NO-CONFIDENCE-VOTE-OVER-ECONOMIC-POLICIES](https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-01-29/mongolian-pm-survives-no-confidence-vote-over-economic-policies).

¹³⁶ *Id.*

¹³⁷ MUNKHCHIMEG DAVAASHARAV, *MONGOLIA LAWMAKERS SEEK TO REWRITE OYU TOLGOI DEAL*, REUTERS (APR. 4, 2019), [HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/MINING-MONGOLIA-OYUTOLGOI/MONGOLIA-LAWMAKERS-SEEK-TO-REWRITE-OYU-TOLGOI-DEAL-IDUSL8N21M4EV](https://www.reuters.com/article/mining-mongolia-oyutolgoi/mongolia-lawmakers-seek-to-rewrite-oyu-tolgoi-deal-idUSL8N21M4EV).

¹³⁸ *TURQUOISE HILL REJECTS MONGOLIAN REQUEST TO RENEGOTIATE OYU TOLGOI DEAL*, PROACTIVE INVESTORS (APR. 2, 2020). [HTTPS://WWW.PROACTIVEINVESTORS.COM.AU/COMPANIES/NEWS/90379/TURQUOISE-HILL-REJECTS-MONGOLIAN-REQUEST-TO-RENEGOTIATE-OYU-TOLGOI-DEAL-35965.HTML](https://www.proactiveinvestors.com.au/companies/news/90379/turquoise-hill-rejects-mongolian-request-to-renegotiate-oyu-tolgoi-deal-35965.html).

¹³⁹ ANAND DAIRTAN, *RIO TINTO FACES HAVING TO RENEGOTIATE TERMS OF MONGOLIAN COPPER PROJECT*, REUTERS (NOV. 21, 2019), [HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/US-MINING-RIOTINTO-MONGOLIA/RIO-TINTO-FACES-HAVING-TO-RENEGOTIATE-TERMS-OF-MONGOLIAN-COPPER-PROJECT-IDUSKBN1XV278](https://www.reuters.com/article/us-mining-riotinto-mongolia/rio-tinto-faces-having-to-renegotiate-terms-of-mongolian-copper-project-idUSKBN1XV278).

¹⁴⁰ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ ДУГААР 92 [RESOLUTION OF THE STATE GREAT HURAL No. 92], ЭРХ ЗҮЙН МЭДЭЭЛЛИЙН НЭГДСЭН СИСТЕМ [INTEGRATED LEGAL INFORMATION CENTER] NOV. 21, 2019, [HTTPS://WWW.LEGALINFO.MN/LAW/DETAILS/14771?LAWID=14771](https://www.legalinfo.mn/law/details/14771?lawid=14771).

¹⁴¹ CECILIA JAMASMIE, *RIO TINTO SCORES BIG WIN IN MONGOLIA*, MINING.COM (DEC. 12, 2019), [HTTPS://WWW.MINING.COM/RIO-TINTO-SCORES-BIG-WIN-IN-MONGOLIA/](https://www.mining.com/rio-tinto-scores-big-win-in-mongolia/).

¹⁴² PRESS RELEASE, RIO TINTO, RIO TINTO NOTES MONGOLIAN PARLIAMENT RESOLUTION ON OYU TOLGOI, DEC. 11, 2019, [HTTPS://WWW.BUSINESSWIRE.COM/NEWS/HOME/20191211005321/EN/RIO-TINTO-NOTES-MONGOLIAN-PARLIAMENT-RESOLUTION-OYU](https://www.businesswire.com/news/home/20191211005321/en/Rio-Tinto-Notes-Mongolian-Parliament-Resolution-Oyu) (EMPHASIS ADDED).

III. ЭРДЭНЭТ УУРХАЙ

А. Оршил

Эрдэнэт нь дэлхийд дөрөвт ордог зэсийн томоохон уурхай бөгөөд 1978 оноос хойш үйл ажиллагаагаа явуулж байна.¹⁴³ Зөвлөлт Холбоот Улстай хамтран байгуулсан энэ уурхайг Эрдэнэт Уурхай Корпораци (“ЭУК”) эзэмшин удирддаг.¹⁴⁴ Анх ЗХУ 51 хувийг эзэмшиж, үлдсэн 49 хувь нь Монголын Засгийн газрын мэдэлд байжээ.¹⁴⁵ 1991 онд Эрдэнэтэд бүтцийн өөрчлөлт хийгдсэнээр Монгол Улс 51 хувийг эзэмшиж, 49 хувийг ОХУ-ын Засгийн газарт үлдээв.¹⁴⁶

Б. Орос Хувьцаагаа Зарав

2015 оны 10-р сард ОХУ-ын Засгийн газрын шийдвэрээр¹⁴⁷ Оросын 49 хувийг эзэмших эрхийг ОХУ-ын төрийн мэдлийн Ростех компанид шилжүүлэв.¹⁴⁸ Энэхүү нөхцөл байдал нь Эрдэнэтийн талаарх Монгол, Оросын хооронд байгуулсан олон улсын гэрээнд өөрчлөлт оруулах шаардлагыг үүсгэж улмаар УИХ-аар уг өөрчлөлтийг батлав.¹⁴⁹

2016 оны 6-р сарын 1-нд УИХ завсарлаж, улс орон даяар сарын сүүлээр болох парламентын сонгуульд бэлтгэж байх үед – Ростех Монгол Улсын Засгийн газарт албан захидал илгээж, өөрийн хувьцааг Монгол Зэс Корпорацид (“МЗК”) зарах хүсэлтэй байгаагаа илэрхийлж, Монголын Засгийн газар давуу эрхээсээ татгалзахыг хүсэмжлэв.¹⁵⁰ МЗК нь тус улсын хамгийн том банкуудын нэг болох Худалдаа хөгжлийн банкнаас улбаатай ТДБ Капитал-ын хяналтанд байдаг хуулийн этгээд юм.¹⁵¹

2016 оны 6-р сарын 13-ны өдөр болсон Эрдэнэтийн Оросын талын 49 хувийн асуудлыг хэлэлцсэн Засгийн газрын хуралдааны протоколыг 2016 оны 10-р сард МАН-аас томилогдсон Ерөнхий сайд Ж. Эрдэнэбат ил болгов.¹⁵² Засгийн газрын хуралдааны протоколоос харахад Оросын тал аливаа гуравдагч этгээдэд хувьцаагаа зарах сонирхолгүй нь харагдаж байгаа бөгөөд энэхүү байр сууриа Ростех корпорациас 2016 оны 6-р сарын 17-ны өдөр МЗК болон ТДБ Капитал-д явуулсан албан захидалдаа¹⁵³ дахин баталсан байна. Уг албан захидалд Оросын тал аливаа гуравдагч этгээдэд, тэр дундаа Монголын Засгийн газрыг оролцуулан өөрийн Оросын талын 49 хувийг худалдах санаагүй гэдгээ шууд илэрхийлжээ.¹⁵⁴

Үүнээс улбаалан Ч.Сайханбилэг болон түүний танхимын 2016 оны 6-р сарын 13-ны өдрийн Засгийн газрын 330-р тогтоолоор Ростехийн 2016 оны 6-р сарын 1-ний захидалд тусгагдсан худалдах, худалдан авах нөхцөл нь ямарваа нэгэн байдлаар өөрчлөгдсөн тохиолдолд Монголын Засгийн газар өөрийнхөө давуу эрхээс татгалзсан шийдвэрээ хүчингүй болгоно гэдгээ онцолжээ.¹⁵⁵

Оросын тал өөрийн хувьцаагаа зарах шийдвэр цаг хугацааны хувьд тааламжгүй үед таарсан ч, Ч.Сайханбилэг болон түүний кабинет УИХ-ын 2016 оны 6-р сарын сонгуулийн дараа УИХ уг асуудлыг нягтлан үзэх алхамыг бүрдүүлсэн. Ч.Сайханбилэгийн Засгийн газрын 2016 оны 6-р сарын 13-ны өдрийн хуралдаанаас гарсан шийдвэрээр уг асуудлыг асуудал

эрхэлсэн сайд Д. Эрдэнэбат хариуцан, УИХ-д танилцуулах үүргийг өгсөн¹⁵⁶ бөгөөд уг шийдвэрт эхний боломж бүрдмэгц яаралтай УИХ-д танилцуулахыг онцолжээ.¹⁵⁷ Мөн түүнчлэн, Ч.Сайханбилэг уг асуудлаар ядаж УИХ-ын холбогдох Байнгын хороог хуралдуулах хүсэлтийг УИХ-ын даргад тавьсан ч Байнгын хорооны гишүүдийн ирц бүрдэхгүй гэх шалтгаанаар УИХ-ын дарга цааргалжээ.¹⁵⁸ Үүнээс гадна УИХ-ын бүтцийн байгууллагын хуралдааныг Ерөнхий сайд зарлан хуралдуулах бүрэн эрхгүйг энд дурдах нь зүйтэй.¹⁵⁹

Ч.Сайханбилэг ба түүний Засгийн газар Эрдэнэтийн уурхайг Монголын бүрэн мэдэлд авах нь, хэдийгээр 49 хувийг нь Монголын хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгж эзэмших байсан ч өргөн утгаараа улс орондоо ашигтай шийдвэр байх болно гэсэн байр суурин дээр санал нэгтгэйгээр нэгджээ.¹⁶⁰ Нэмж хэлэхэд, Оросын тал хэрвээ 49 хувийн хувьцаагаа МЗК-д бус Монголын Засгийн газарт худалдахыг зөвшөөрсөн байсан бол гэж тооцож үзэхэд ч Оросын талаас санал болгосон цаг хугацаанд амжиж 400 илүү сая ам.доллараар худалдаж авах ямар ч бололцоо тэр үед Засгийн газарт байгаагүй юм. Тэр үед салбарын сайд байсан Д. Эрдэнэбат өнгөрсөн онд мэдэгдэхдээ,

Тухайн үед Засгийн газарт 400 сая ам.доллар байгаагүй. Эдийн засгийн хүндрэлтэй үе байсныг бүгд мэдэж байгаа. Хоёрдугаарт, Оросын талын санал болгосон 12 хоногийн дотор Монголын Засгийн газар энэ их хэмжээний мөнгийг босгох ямар ч боломжгүй байсан. Албан захидалд эцсийн хугацааг маш тодорхой зааж өгсөн байсан.¹⁶¹ гэжээ.

Мөн Д.Эрдэнэбат “Эрдэнэтийн 49 хувийн хувьцааг Оросын нэгэн компанийн эзэмшлээс Монгол Улсын мэдэлд авсан Засгийн газрын шийдвэр нь маш зөв зүйтэй байсан” гэдгийг онцолжээ.¹⁶²

В. 2016 оноос хойших Эрдэнэт

МАН 2016 оны 6-р сарын УИХ-ын сонгуульд үнэмлэхүй олонхийн суудал авчээ.¹⁶³ Сонгуулийн дараахнаас МАН Эрдэнэт дэх Оросын 49 хувь Монголын талд шилжсэн асуудлыг эсэргүүцэж улс төрийн өргөн сурталчилгаа, ухуулгыг эхлүүлэв.¹⁶⁴ Эрдэнэт тойрсон маргаантай асуудлыг Монголын шүүх шат шатандаа хянан хэлэлцэж тодорхой шийдвэрүүдийг гаргасан ч шүүхийн шийдвэрийг Засгийн газар үл тоомсорлосон байна.¹⁶⁵ Монголын нэгэн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл Эрдэнэтийн төлөөх улс төрийн тэмцлийг “бизнес дэх улс төрийн оролцооны сонгодог жишээ” хэмээн нэрлэжээ.¹⁶⁶ Орос 49 хувийн хувьцаагаа МЗК-д зарснаас хойш нэг жилийн дотор Эрдэнэтийн ашиг орлого эрс өссөн нь хувийн хэвшлийн оролцооны улмаас хяналт сайжирч, менежментийн өөрчлөлт хийгдсэний үр дүн байлаа.¹⁶⁷

2017 оны 2-р сарын 23-ны өдөр МАН-ын үнэмлэхүй олонхийг бүрдүүлсэн шинэ УИХ 23-р тогтоол гаргаж¹⁶⁸, Засгийн газрын 330-р тогтоолыг хүчингүй болгож, Ч.Сайханбилэгийн Засгийн газрын давуу эрхээсээ татгалзсан нь хууль бус гэж үзэв.¹⁶⁹ Уг тогтоолд шинэ Засгийн газар Ростехийн МЗК-д зарсан 49 хувийг “яаралтай” МЗК-тай хэлэлцээр хийж¹⁷⁰ “төрийн мэдэлд” шилжүүлэхийг үүрэгдсэн байна.¹⁷¹ Гайхалтай нь шүүх энэ асуудлаар ямар ч шийдвэр гаргаагүй байхад 23-р тогтоолын сүүлчийн заалтанд Засгийн газраас “Монгол банк, Засгийн газар,

Худалдаа хөгжлийн банк, Улаанбаатар банкны захиргааны албан тушаалтнуудад хуулийг удаа дараа зөрчсөн тул хариуцлага тооцохыг шууд заажээ.¹⁷²

2017 оны 3-р сарын 31-нд Засгийн газраас Эрдэнэт ХХК-ны хувьцаа эзэмшигчдийн ээлжит бус хуралдааныг хийж, Засгийн газарт МЗК-ийн 49 хувийг шилжүүлэх тогтоолыг гаргалаа.¹⁷³ Тус хувьцааг 2017 оны 4-р сарын 3-ны өдөр МЗК-аас төрийн мэдэлд шилжүүлэв.¹⁷⁴ 2017 оны 7-р сарын 5-ны өдөр Сүхбаатар дүүргийн Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхээс Эрдэнэтийн хувьцааг МЗК-аас Засгийн газарт шилжүүлсэн нь хууль бус гэж шийдвэрлэв.¹⁷⁵ 2017 оны 12-р сарын 8-ны өдөр Монгол Улсын Дээд шүүхийн Иргэний хэргийн шүүх уг тогтоолыг баталгаажуулж, “МЗ ХХК нь Эрдэнэтийн 49 хувийг эзэмших бүрэн эрхтэй...эрх нь хүчинтэй хэвээр байх болно” гэж шийдвэрлэжээ.¹⁷⁶

Гэсэн хэдий ч 2018 оны 1-р сарын 4-нд Дээд шүүхийн нэг сарын өмнө гаргасан шийдвэрийг үл харгалзан Засгийн газар ээлжит бус хуралдаан хийж, Эрдэнэтийн уурхайг 100 хувь улсын мэдэлд орууллаа.¹⁷⁷ 2018 оны 2-р сард Монгол Улсын Үндсэн Хуулийн Цэц ЗГ-ын талд шийдвэр гаргаж, МЗК нь 49 хувийг эзэмших эрхгүй гэв.¹⁷⁸ Харин 2018 оны 9-р сарын 19-нд Улсын Дээд Шүүхийн Захиргааны хэргийн танхим уг асуудлыг Засгийн газрын эсрэг МЗК-ийн талд шийдэхийн хамт уг асуудал нь Үндсэн Хуулийн Цэцийн маргааны асуудал биш гэдгийг тогтоожээ.¹⁷⁹ Энэхүү шийдвэр нь маргааныг МЗК-ийн талд эцэслэжээ.¹⁸⁰

2019 оны 2-р сард Засгийн газар 2016 оны 6 дугаар сарын ЗГ-ын хуралдааны протоколыг нууцлалаас

нэмж ил гарган, Ч.Сайханбилэгийн Засгийн газрыг буруутай үйл ажиллагаа явуулсныг батална гэж найдав.¹⁸¹ ЗГХЭГ-ын дарга, Эрдэнэтийн асуудлыг голлон хөндөгч Л.Оюун-Эрдэнэ, МЗК нь ОХУ-аас Эрдэнэтийн 49 хувийг худалдаж авахдаа ашигласан хөрөнгийн 70 гаруй хувийг Монгол Улсаас авсан гэж мэдэгдсэн ч тодорхой нотлох баримтууд гаргаагүй байна.¹⁸² Мөн түүнчлэн Л.Оюун-Эрдэнэ тухайн үеийн салбарын сайдын мэдэгдлээс зөрж¹⁸³ Оросын хувийг Монголын төр шууд худалдан авах хөрөнгөтэй байсан¹⁸⁴ гэжээ. Мөн Ростехийн зүгээс Монголын Засгийн газарт зарахгүй¹⁸⁵ гэсэн баримтыг огоорч, улмаар Ростек Монголын Засгийн газрыг биш МЗК-ийг худалдан авагчаар сонгосныг¹⁸⁶ хүлээн зөвшөөрч ойлгож чадаагүй юм.

Засгийн газар Дээд шүүхийн шийдвэрийг дагаж мөрдөхөөс татгалзав.¹⁸⁷ Магадгүй МЗК-ын хувьцааг нийгэмчилсэн шийдвэрээ эрсдэлд оруулахаас хамгаалж, 2019 оны 3-р сард Засгийн газар “үйлдвэрлэлийн хэвийн үйл ажиллагааг тасалдуулахгүй”¹⁸⁸ гэх шалтгаанаар Эрдэнэтэд онц байдал зарлажээ.¹⁸⁹ Дээд шүүх тэдний эсрэг шийдвэр гаргаснаас хойш эрх баригч МАН-ын улс төрчид Дээд шүүхийн захиргааны хэргийн танхимын даргыг гүтгэх¹⁹⁰, мөн санхүүгийн хууль бус болон “мөнгө угаах” хэрэгт холбогдуулан шалгалтын ажиллагаа явуулж эхэлжээ.¹⁹¹

2019 оны 3-р сарын 5-нд МЗК нь Эрдэнэтийн 49 хувийг худалдаж авахдаа санхүүгийн зөрчил, хууль бус үйл ажиллагаа явуулсан хэрэгт холбогдуулан МЗК-ийн болон Худалдаа хөгжлийн банкны гурван удирдах албан тушаалтныг баривчилжээ.¹⁹² Хоёр

хоногийн дараа шүүх тэднийг баривчлах шаардлагагүй гэж үзэн суллах тогтоол гаргав.¹⁹³ Л.Оюун-Эрдэнэ шүүхийн шийдвэрийг буруушааж, “тэдний мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдсэн магадлал 99.99 хувь байхад шүүх суллалаа” гэж мэдэгдэв.¹⁹⁴ Дараа нь уг хэргийг шалгаж байгаа Прокурорын газраас “мөрдөн байцаах ажиллагааг тасалдуулж, сэжигтнүүдийг өмгөөлж байна” гэж УИХ дээр мэдэгдэж, хуулийн байгууллагын удирдлагын эсрэг нэгдэж “тэмцэх”-ийг уриалжээ.¹⁹⁵ Үүний дараагаар Авлигын

эсрэг хууль батлагдсанаас хойш МЗК-ийн болон ХХБ-ны удирдлагуудыг нэг сар хорьжээ.¹⁹⁶

Одоогийн байдлаар Эрдэнэт үйлдвэр нь 100 хувь төрийн мэдэлд байна.¹⁹⁹ Л.Оюун-Эрдэнэ нь санхүүгийн буруутай үйл ажиллагаа явуулсан талаарх мөрдөн байцаалтын ажиллагаа дуустал МЗК-тай зөвшилцөх боломжгүй гэж үзсэн хэвээр байна.²⁰⁰

¹⁴³ TSETSGEE SOLONGO, ET AL., DISTRIBUTION AND CHEMICAL SPECIATION OF MOLYBDENUM IN RIVER AND POND SEDIMENTS AFFECTED BY MINING ACTIVITY IN ERDENET CITY, MONGOLIA, 8, MINERALS, 288 (2018), [HTTPS://WWW.MDPI.COM/2075-163X/8/7/288/HTM](https://www.mdpi.com/2075-163X/8/7/288/htm).

¹⁴⁴ ERDENET MINING CORPORATION SOE, [HTTPS://WWW.ERDENETMC.MN/EN/ABOUT_US/](https://www.erdnetmc.mn/en/about_us/) (LAST VISITED APR. 14, 2020).

¹⁴⁵ MONTASTUDIO M, SIX-MONTH EMERGENCY REGIME ANNOUNCED FOR ERDENET MINING CORPORATION, MONTSAME (MAR. 7, 2019), [HTTPS://MONTSAME.MN/EN/READ/182348](https://montsame.mn/en/read/182348).

¹⁴⁶ ID

¹⁴⁷ AMARSAIKHAN B, ROSTEC TO TAKE OVER RUSSIA SHARES IN EMC AND MONGOLROSTSVETMET, MONTSAME (OCT. 22, 2015), [HTTPS://MONTSAME.MN/EN/READ/121023](https://montsame.mn/en/read/121023).

¹⁴⁸ PRESS RELEASE, ROSTEC, ROSTEC IS APPROVED AS A SHAREHOLDER IN MONGOLIAN MINING JOINT VENTURES (OCT. 23, 2015), [HTTPS://ROSTEC.RU/EN/NEWS/4517361/](https://rostec.ru/en/news/4517361/).

¹⁴⁹ AMARSAIKHAN, SUPRA NOTE 148.

¹⁵⁰ SH. ADIYAAMAА, “ЭРДЭНЭТ”-ИЙН 49 ХУВИЙГ ТӨРД АВАХ 400 САЯ АМ.ДОЛЛАР БАЙГААГҮЙ [THE GOVERNMENT DID NOT HAVE \$ 400 MILLION TO BUY 49 PERCENT OF “ERDENET”], NEWS.MN (MAR. 11, 2019), [HTTPS://NEWS.MN/R/2099415/](https://news.mn/r/2099415/).

¹⁵¹ AT A GLANCE, TDB CAPITAL, [HTTPS://WWW.TDBCAPITAL.MN/PAGE/AT-A-GLANCE](https://www.tdbcapital.mn/page/at-a-glance) (LAST VISITED APR. 14, 2020).

¹⁵² НУУЦААС ГАРГАСАН “ЭРДЭНЭТ”-ИЙН ХОЁР ДАХЬ ТОГТООЛ [THE SECOND SECRET RESOLUTION OF “ERDENET”], NEWS.MN (MAR. 1, 2019), [HTTPS://NEWS.MN/R/2095426/](https://news.mn/r/2095426/). CABINET MEETING MINUTES FROM 8 JUNE 2016 WERE ALSO DECLASSIFIED, IN THIS INSTANCE BY MPP PRIME MINISTER KHURELSUKH IN FEBRUARY 2019.

¹⁵³ ID

¹⁵⁴ LETTER FROM ANDREI KOROBОВ, С.Е.О. OF ROSTEC TO ORKHON ONON, С.Е.О. OF TDB BANK (JUN. 17, 2020) (ON FILE WITH THE AUTHOR).

¹⁵⁵ Монгол Улсын Засгийн Хуралдааны Тэмдэглэлээс [THE MINUTES OF THE MEETING OF THE CABINET OF MONGOLIA No. 330] JUN. 13, 2016 (ON FILE WITH THE AUTHOR).

¹⁵⁶ ID.

¹⁵⁷ В. АНУ, “ЭРДЭНЭТ”-ИЙН АСУУДЛААРХ ЗАСГИЙН ГАЗРЫН НУУЦ ХУРАЛДААНЫ “НЭЭЛТТЭЙ” ПРОТОКОЛ [“OPEN” PROTOCOL OF THE CABINET’S SECRET MEETING ON “ERDENET”], IKON (NOV. 1, 2016), [HTTPS://IKON.MN/N/V3G](https://ikon.mn/n/v3g).

¹⁵⁸ COMPLAINT FROM С. SAIKHANBILEG, Нийслэлийн Прокурорын Газрын Ерөнхий Прокурорын Орлогч, Хууль Цаазын Шадар Зөвлөх Ц.НАСАНБАТ ТАНАА [То Ts. NASANBAT, DEPUTY CHIEF PROSECUTOR OF THE CAPITAL CITY PROSECUTOR’S OFFICE, SPECIAL LEGAL COUNSEL], JUN. 3, 2019 (ON FILE WITH THE AUTHOR).

¹⁵⁹ MONG. CONST. ART. 27.3,

[HTTPS://WWW.CONSCOURT.GOV.MN/?PAGE_ID=842&LANG=EN](https://www.conscourt.gov.mn/?PAGE_ID=842&LANG=EN).
¹⁶⁰ ANU, SUPRA NOTE 158.

¹⁶¹ ADIYAAMAА, SUPRA NOTE 151

¹⁶² SH. ADIYAAMAА, “АТГ-ААС НАМАЙГ ЯЛЛАГДАГЧААР ТАТСАН НЬ ҮНЭН Ч УЛСТӨРЖҮҮЛЖ БАЙНА” [“IT’S TRUE THAT I WAS CHARGED BY THE IAAC, BUT IT’S POLITICIZED.”], NEWS.MN (MAY 23, 2019), [HTTPS://NEWS.MN/R/2140086/](https://news.mn/r/2140086/).

¹⁶³ MONGOLIAN OPPOSITION WINS LANDSLIDE, VOTERS FED UP WITH HARD TIMES, REUTERS (JUN 29, 2016), [HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/US-MONGOLIA-ELECTION/MONGOLIAN-OPPOSITION-WINS-LANDSLIDE-VOTERS-FED-UP-WITH-HARD-TIMES-IDUSKCN0ZFOPE](https://www.reuters.com/article/us-mongolia-election/mongolian-opposition-wins-landslide-voters-fed-up-with-hard-times-idUSKCN0ZFOPE).

¹⁶⁴ SEE ALICIA J. CAMPI, A REVIVAL OF THE MONGOLIAN-RUSSIAN FRIENDSHIP?, EURASIA DAILY MONITOR (JUL. 26, 2016), [HTTPS://JAMESTOWN.ORG/PROGRAM/A-REVIVAL-OF-THE-MONGOLIAN-RUSSIAN-FRIENDSHIP/#.V5oVUPL96Uk](https://jamestown.org/program/a-revival-of-the-mongolian-russian-friendship/#.V5oVUPL96Uk) (“...THE SALE [OF ERDENET] WAS IMMEDIATELY DECRIED BY THE MPP...”).

¹⁶⁵ SEE ONON O., MCC: DECISION ON ERDENET SHARE TRANSFER WAS NOT A MUTUAL AGREEMENT, MONTSAME (JAN. 8, 2018), [HTTPS://MONTSAME.MN/EN/READ/133016](https://montsame.mn/en/read/133016).

¹⁶⁶ TUGSBILIG. В, MCC WINS BACK OWNERSHIP OF 49% STAKE AT ERDENET MINING CORP, THE OFFICIAL GAZETTE, DEC. 8, 2017, AT 13, [HTTPS://UBINFO.MN/UPLOADS/6BF82AE3-F4F2-4352-8C03-5570A4C19E28.PDF](https://ubinfo.mn/uploads/6bf82ae3-f4f2-4352-8c03-5570a4c19e28.pdf).

¹⁶⁷ “ЭРДЭНЭТ” ҮЙЛДВЭРИЙН АШИГ 273 ТЭРБУМААР ӨСЧЭЭ [ERDENET’S PROFIT INCREASED BY 273 BILLION], NEWS.MN (DEC. 13, 2017), [HTTPS://NEWS.MN/R/766815/](https://news.mn/r/766815/).

¹⁶⁸ Улсын Их Хурлын Тогтоол Дугаар 23 [RESOLUTION OF THE STATE GREAT HURAL No. 23] ЭРХ ЗҮЙН МЭДЭЭЛЛИЙН НЭГДСЭН СИСТЕМ [INTEGRATED LEGAL INFORMATION CENTER] FEB. 23, 2017, [HTTPS://WWW.LEGALINFO.MN/LAW/DETAILS/12490](https://www.legalinfo.mn/law/details/12490) (HEREINAFTER “RESOLUTION 23”).

¹⁶⁹ ID., AT ART. 1.

¹⁷⁰ ID., AT ART. 2.

¹⁷¹ ID., AT ART. 3.

¹⁷² *Id.*, at ART. 4., EMPHASIS ADDED.

¹⁷³ GANTUYA, N, Дээд шүүх “Эрдэнэт үйлдвэр” ХХК-д хувьцаа эзэмшигчдийн хурлаа хийх эрхийг нээж өгөв [THE SUPREME COURT HAS GRANTED ERDENET MINING CORPORATION THE RIGHT TO HOLD A SHAREHOLDERS MEETING], MONTSAME (DEC. 7, 2017), [HTTPS://WWW.MONTSAME.MN/MN/READ/74658](https://www.montsame.mn/mn/read/74658).

¹⁷⁴ “Монголиан коппер корпорейшн” ХХК-ийн нэхэмжлэлтэй иргэний хэргийг хянан хэлэлцлээ [THE CIVIL CASE OF “MONGOLIAN COPPER CORPORATION” LLC REVIEWED], SUPREME COURT OF MONGOLIA (DEC. 12, 2017), [HTTP://SUPREMECOURT.MN/NEWS/352](http://supremecourt.mn/news/352).

¹⁷⁵ *Id.*

¹⁷⁶ *Id.*

¹⁷⁷ PRESS RELEASE, MONG. COPPER CORP., MCC COURT VICTORY: GOVERNMENT NATIONALIZATION ATTEMPTS WERE ILLEGAL, MAY 3, 2018, [HTTPS://MCC.MN/POST/11034](https://mcc.mn/post/11034).

¹⁷⁸ Монгол Улсын Үндсэн Хуулийн Цэцийн Дүгнэлт Дугаар 3 [CONCLUSION OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF MONGOLIA No. 3] ЭРХ Зүйн Мэдээллийн Нэгдсэн Систем [INTEGRATED LEGAL INFORMATION CENTER] FEB. 28, 2018, [HTTPS://WWW.LEGALINFO.MN/LAW/DETAILS/13221?LAWID=13221](https://www.legalinfo.mn/law/details/13221?lawid=13221); MONGOLIAN COURT SIDES WITH GOVERNMENT IN COPPER MINE OWNERSHIP ROW, REUTERS (FEB. 28, 2018), [HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/MONGOLIA-ERDENET/MONGOLIAN-COURT-SIDES-WITH-GOVERNMENT-IN-COPPER-MINE-OWNERSHIP-ROW-IDUSL8N1Q18E9](https://www.reuters.com/article/mongolia-erdenet/mongolian-court-sides-with-government-in-copper-mine-ownership-row-idUSL8N1Q18E9).

¹⁷⁹ LEGAL DISPUTE OVER EMC OWNERSHIP COMES TO AN END, ZGM DAILY (OCT. 2018), [HTTPS://ZGM.MN/LEGAL-DISPUTE-OVER-EMC-OWNERSHIP-COMES-TO-AN-END/](https://zgm.mn/legal-dispute-over-emc-ownership-comes-to-an-end/); ALSO SEE Улсын Дээд шүүхийн Танхимын тэргүүн М.Батсуурь: Шүүх зорилго нь зөв бол арга нь хамаагүй гэх байдлаар асуудалд ханддаггүй [M. BATSUURI, CHAIRMAN OF THE CHAMBER OF THE SUPREME COURT: THE COURT DOES NOT APPROACH THE MATTER IN SUCH A WAY THAT IT DOES NOT MATTER IF THE PURPOSE IS RIGHT], SUPREME COURT OF MONGOLIA (MAR 11, 2019), [HTTP://WWW.SUPREMECOURT.MN/NEWS/435](http://www.supremecourt.mn/news/435) (HEREINAFTER “SUPREME COURT INTERVIEW”).

¹⁸⁰ LEGAL DISPUTE OVER EMC OWNERSHIP COMES TO AN END, SUPRA NOTE 180; Шүүгч М.Батсуурь, Х.Идэр нарт хариуцлага тооцуулахаар Ерөнхийлөгчид ханджээ [JUDGES APPEALED TO THE PRESIDENT TO HOLD M. BATSUURI AND KH. IDER ACCOUNTABLE], IKON (MAR. 24, 2019), [HTTPS://IKON.MN/N/1J3W](https://ikon.mn/n/1j3w).

¹⁸¹ MONTASTUDIO, SUPRA NOTE 146.

¹⁸² *Id.*

¹⁸³ ADIYAAMAА, SUPRA NOTE 151.

¹⁸⁴ MONTASTUDIO, SUPRA NOTE 146.

¹⁸⁵ SEE ARIUNBOLD, CH., Л.ОЮУН-ЭРДЭНЭ: “Эрдэнэт үйлдвэр”-ийн 49 хувийг худалдан авсан хөрөнгийн 72.4 хувийг төрөөс гаргуулсан [L. OYUN-ERDENE: THE STATE PAID 72.4% OF THE 49% STAKE IN ERDENET MINING CORPORATION], MONTSAME (MAR. 4, 2019), [HTTPS://MONTSAME.MN/EN/READ/181847](https://montsame.mn/en/read/181847).

¹⁸⁶ *Id.*

¹⁸⁷ ARIUNBOLD.CH, “Эрдэнэт үйлдвэр”-ийн 49 хувийн асуудлын эхлэл ба өрнөл [THE BEGINNING AND DEVELOPMENT OF THE 49 PERCENT ISSUE OF ERDENET MINING CORPORATION], MONTSAME (MAR 13, 2019),

[HTTPS://WWW.MONTSAME.MN/MN/READ/182705](https://www.montsame.mn/mn/read/182705).

¹⁸⁸ ARIUNBOLD, SUPRA NOTE 188.

¹⁸⁹ MONTASTUDIO, SUPRA NOTE 146.

¹⁹⁰ SUPREME COURT INTERVIEW, SUPRA NOTE 180.

¹⁹¹ ARIUNBOLD, SUPRA NOTE 188.

¹⁹² ANKHTUYA, ERDENET COPPER SCANDAL: ARRESTS IN UB, NEWS.MN (MAR. 5, 2019), [HTTPS://NEWS.MN/EN/786736/](https://news.mn/en/786736/).

¹⁹³ MUNKHZUL A, L. OYUN-ERDENE: THIS IS A CLEAR DEPICTION OF WHERE THE FIGHT FOR JUSTICE HALTS, MONTSAME (MAR. 7, 2019), [HTTPS://MONTSAME.MN/EN/READ/182297](https://montsame.mn/en/read/182297).

¹⁹⁴ *Id.*

¹⁹⁵ *Id.*

¹⁹⁶ *Id.*

¹⁹⁷ SEE INFRA, PP. 30-32.

¹⁹⁸ Д.Эрдэнэбилэг Суллагджээ [D. ERDENEBILEG WAS RELEASED], OLOO.MN (JUN. 25, 2019), [HTTPS://WWW.OLLOO.MN/N/65574.HTML](https://www.olloo.mn/n/65574.html).

¹⁹⁹ COMPARE ERDENET MINING CORPORATION SOE, [HTTPS://WWW.ERDENETMC.MN/EN/ABOUT_US/](https://www.erdenetmc.mn/en/about_us/) (LAST VISITED APR 14, 2020) (EMC’S WEBSITE REFERS TO “ERDENET MINING CORPORATION SOE”) WITH ERDENET MINING CORPORATION, [HTTPS://WEB.ARCHIVE.ORG/WEB/20170226030922/HTTPS://WWW.ERDENETMC.MN/ABOUT_US/](https://web.archive.org/web/20170226030922/https://www.erdenetmc.mn/about_us/) (LAST VISITED APR. 14, 2020) (A CACHED VERSION OF EMC’S WEBSITE FROM FEB. 26, 2017 IN WHICH ERDENET IS REFERRED TO AS “ERDENET LLC,” PRIOR TO THE GOVERNMENT’S SEIZURE OF MCC’S ERDENET STAKE.)

²⁰⁰ SEE ЗГХЭГ-ЫН ДАРГА Л.ОЮУН-ЭРДЭНЭ: “Эрдэнэт үйлдвэр” компанийн 49 хувийг төрийн мөнгөөр худалдаж авсан [L. OYUN-ERDENE, HEAD OF THE CABINET OF MINISTERS: 49% OF ERDENET MINING CORPORATION WAS BOUGHT WITH STATE MONEY], SONIN (MAR. 4, 2019), [HTTP://WWW.SONIN.MN/NEWS/POLITICS-FB-BOT/100143](http://www.sonin.mn/news/politics-fb-bot/100143).

IV. УЛС ТӨРИЙН ХЭЛМЭГДҮҮЛЭЛТ

А. ОТ болон Эрдэнэттэй Холбоотой Албан Тушаалтнуудын Баривчилгаа

2018 оны 4-р сарын эхээр Сангийн сайд асан С.Баярцогт (2008-2012), Эрдэнэс Монгол компанийн Гүйцэтгэх захирал асан Б.Бямбасайхан, Татварын ерөнхий газрын дарга асан Б.Ариунсан нарыг баривчилжээ.²⁰¹ Дээрх хүмүүсийг 2009 оны ОТ хөрөнгө оруулалтын гэрээ, 2015 оны ОТ далд уурхайн санхүүжилтийн төлөвлөгөөтэй холбон эрх мэдлээ урвуулан ашигласан гэсэн үндэслэлээр баривчилжээ.²⁰² Жилийн дараа 2019 оны 6-р сард Ч.Сайханбилэгийн Засгийн газрын танхимд 2014-2016 онд ажиллаж байсан Ерөнхий сайд асан М.Энхсайхан бас эрх мэдлээ урвуулан ашигласан, авлига авсан гэх хэргээр баривчлагдсан боловч Үндсэн хууль, эрүүгийн хуулийн заалтуудыг зөрчиж баривчлагдсан тул нэг хоногийн дараа суллав.²⁰³

Хожим 2020 оны УИХ-ын сонгуулийн үеэр хуульд хэдийгээр нэр дэвшигчдийг үйлдэл дээр нь гэмт хэргийн нотлох баримттай барихаас бусад тохиолдолд баривчлах, шүүхийг хориглосон хуультай хэдий ч Монголын хууль, шүүхийн байгууллагаас урьд өмнө болж байгаагүй олон тооны хууль бус баривчилгаа, шүүх хурлуудыг зохион байгуулж эхлэв. Энэ үйл ажиллагаанд ОТ төсөлтэй холбоо бүхий Ерөнхий сайд асан С.Баяр, УИХ-ын сонгуульд нэр дэвшигч Сангийн сайд асан С.Баярцогт, “Эрдэнэс Монгол” компанийн Гүйцэтгэх захирал асан Б.Бямбасайхан, “Эрдэнэс ОТ” компанийн Захирал асан Д.Ганболд нарыг хамруулжээ. Шүүх тэднээс дааж

давшгүй хэмжээний барьцаа хөрөнгө нэхсэн бөгөөд барьцаа мөнгөө төлж чадаагүй 3 нэр дэвшигчийг сонгуулийн дараа 7 дугаар сарын 6-наас эхлэх Шүүх хурал болтол үргэлжлүүлэн хорихоор шийдвэрлэжээ.

2018 оны 4 дүгээр сард Монголд буцаж ирснийх нь маргааш Ерөнхий сайд асан Ч.Сайханбилэгийг авилгын эсрэг бие даасан байгууллага болох АТГ байцаалт авахаар дуудан тэр оройдоо түүнийг баривчлахаа мэдэгджээ.²⁰⁴ Ерөнхий сайд асан С.Баярыг 2009 оны ОТ гэрээтэй холбогдуулан бас тэр өдөр зэрэг баривчлав.²⁰⁵ Ч.Сайханбилэг баривчлах шийдвэрийг үзүүлэхийг шаардсан боловч уг шийдвэр нь албажаа ч үгүй байжээ. 4-р сарын 10-нд Мөрдөн байцаагчийн тогтоолоор түүнийг шүүхийн шийдвэргүйгээр цагдан хорих шийдвэр гарчээ.²⁰⁶ Энэхүү тогтоолд түүнийг “Эрдэнэс Монгол” компанийн удирдлагуудад 2015 оны далд уурхайн гэрээнд гарын үсэг зурах эрх өгснөөр албан тушаалаа урвуулан ашиглаж бусдад давуу байдал олгож, улсад их хэмжээний хохирол учруулсан” хэргээр шалгагдаж байгаа тул шүүхийн шийдвэргүйгээр баривчлах шаардлагатай гэжээ.²⁰⁷

4-р сарын 11-нд Нийслэлийн Прокурорын газраас Ч.Сайханбилэгт 2015 оны ОТ гэрээнд гарын үсэг зурсантай холбогдуулан Эрүүгийн хуулийн 22.1 зүйлийн 2 дахь хэсэг, 20.3 дугаар зүйлийн 1, 2 дахь хэсэгт заасны дагуу Эрх мэдэл, Албан тушаалаа урвуулан ашигласан, Зохион байгуулалттай гэмт хэргийн бүлгийг байгуулан гэмт хэрэг үйлдсэн хүлээн хэргээр яллагдагчаар татсан тогтоол

гаргажээ. ²⁰⁸ Харин 4-р сарын 12-нд Ч.Сайханбилэгийг цагдан хорих нь зүйтэй гэж шүүхээс шийдэж, 30 хоног таслан сэргийлэх арга хэмжээ авсан тогтоол гаргав. ²⁰⁹

Ч.Сайханбилэгийн баривчилгааны 30 хоног дууссаны дараа прокурор “гэмт хэргийн нарийн төвөгтэй байдлыг” харгалзан, дахин 30 хоног сунгах хүсэлт гаргасан. ²¹⁰ Учир нь “дахин гэмт хэрэг үйлдэх үндэслэл бүхий мэдээлэл байгаа” ²¹¹ гэсэн хачирхалтай шалтгаанаар хэдийгээр Ч.Сайханбилэгийн Ерөнхий сайдын бүрэн эрхийн хугацаа 2016 онд дуусгавар болсон байхад сунгах хүсэлт гаргажээ.

Б. Шүүх эргэж буцсан нь ба Улс Төрийн Нөлөөлөл

5-р сарын 8-нд Ч.Сайханбилэгийн хэргийг хянасан шүүгч прокурорын баривчлах хугацааг 30 хоногоор сунгах хүсэлтийг хүлээн авахаас татгалзаж, хэргийн нарийн төвөгтэйгээс шалтгаалан баривчлах хугацааг сунгахыг хууль зөвшөөрөхгүйг ²¹² дурдаад хуульд зааснаар цагдан хорих таслан сэргийлэх ажиллагааг зөвхөн зайлшгүй тохиолдолд хэрэглэх ёстойг тэмдэглэжээ. ²¹³ Шүүгч үргэлжлүүлэн,

Цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээний хугацааг сунгах гарцаагүй шаардлага юу байв? Энэ талаар [прокуроорууд] ямар ч нотолгоо гаргасангүй. Хорих хугацааг нэг сараар сунгуулах хүсэлт гаргасан. Хуульд “нэг сар хүртэл” гэж заасан байдаг. Гэхдээ яагаад хамгийн ихээр нь буюу 1 сарын хугацаагаар сунгах үндэслэл харагдахгүй байна... Тэд [прокуроорууд] ямар нэгэн тодорхой үндэслэлгүйгээр 1 сар

сунгахыг санал болгов. Тодорхой үндэслэл байхгүй тул прокурорын хүсэлтийг хүлээж авсангүй. ²¹⁴ гэжээ.

Шүүгчийн шийдвэр гарсны дараа тэр өдөр С.Баяр, Ч.Сайханбилэг нар хорих ангид суллагдахаа хүлээн сууж байв. Тэдний ар гэрийнхэн болон өмгөөлөгчид хорих ангийн гадна хүлээж байлаа. Гэтэл сулласангүй, шөнө дөлөөр хорих ангийн 2 харуул ирж Ч. Сайханбилэгт тэднийг дахин 30 хоног үргэлжлүүлэн хорихоор болсныг мэдэгджээ. Тухайн үед хоёр Ерөнхий сайд асанг чөлөөллөө гэж нийгмийн сүлжээ, Монголын бүх хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр аль хэдийн цацагдсан байлаа. ²¹⁵

Тэр үеийнхээ тухай дараа нь ном бичиж хэвлүүлсэн С.Баярын бичсэнээр Ерөнхийлөгч Баттулга Дүүргийн шүүхийн Ерөнхий шүүгчийг (түүний эртний найз) дуудаж уулзсан бөгөөд дараа нь Ерөнхий прокурортой ярьж Ч.Сайханбилэг, С.Баяр нарыг сулласан Дүүргийн шүүгч Батжаргалын шийдвэрт эсэргүүцэл бичихийг даалгажээ. ²¹⁶

Тэр орой Ч.Сайханбилэгийн өмгөөлөгчид дүүргийн шүүгч Батжаргалтай холбогдохыг оролдсон боловч утсаа салгасан учраас хаана байгааг нь тогтоох боломжгүй болжээ. ²¹⁷ 2018 оны 5-р сарын 7-ны орой түүний өмгөөлөгчид нь Дүүргийн шүүхийн Ерөнхий шүүгчийн гэрт очиж үйлчлүүлэгчээ үргэлжлүүлэн хорих нь хууль бус болохыг мэдэгдэв. Үүний хариуд дүүргийн Ерөнхий шүүгч дээрх үргэлжлүүлэн хорих тогтоолоо биечлэн бичиж, хорих ангид үүрийн дөрвөн цагт хүргүүлжээ. ²¹⁸

Энэ тухай С.Баяр номондоо тэр өдөр Дүүргийн шүүхийн Ерөнхий шүүгчтэй холбогдох боломжгүй байсныг, мөн тэрээр Төрийн Ордон руу явсныг олж мэдсэнээ бичжээ. Тэрээр,

“Шүүгчийг яагаад Төрийн Ордон руу явсан юм бэ?” гэж би асуусан. Өмгөөлөгч “тэр дуудагдсан болохоор л тэнд очсон байх... Миний болон Ч.Сайханбилэгийн өмгөөлөгчид мэдээлэл олж авах гэж энд тэндгүй гүйцгээж байсан ба тэндхийн нэг хүн “Ерөнхийлөгчийн Тамгын газраас манай Ерөнхий шүүгчийг дуудсан” гэж ам алдав. ...

Хэрвээ тогтоол гаргасан шүүгч Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар дуудагдсан нь үнэн бол энэ нь ойлгомжтой. Миний таамаглаж байсан зүйл бодитоор хэрэгжиж байгаа юм байна. Хөшигний ард байсан зүйлс одоо ил болж байх шиг байна.²¹⁹ гэж бичжээ.

Хоригдож байх хугацаандаа хоёр Ерөнхий сайд асан хоёулаа эрүүл мэндийн хувьд зайлшгүй эмнэлэгт хэвтэж эмчлүүлэх шаардлагатай болжээ. Суллагдах өдрөөсөө гурав хоногийн өмнө Ч.Сайханбилэг мэс засал хийлгэхээр эмнэлэгт хэвтжээ. 2018 оны 6-р сарын 8-нд С.Баяр, Ч.Сайханбилэг нар хоёулаа суллагдсан.²²⁰

2018 оны 6-р сарын 18-ны өдөр Сангийн сайд асан С.Баярцогт, Эрдэнэс Монгол компанийн Гүйцэтгэх захирал асан Б.Бямбасайхан нар суллагдав.²²¹ Татварын газрын дарга асан Б.Ариунсан нэг сарын өмнө буюу 2018 оны 5-р сарын 2-нд бусдаасаа түрүүлж суллагдав.²²² Б.Ариунсан нь тухайн үед Ерөнхийлөгч Х.Баттулгын Ахлах зөвлөхөөр ажиллаж

байсан Ерөнхий сайд асан Н.Алтанхуягийн маш ойр дотны хүрээллийн хүн билээ.²²³

Хорихоос суллагдаж, эмнэлгээс гарсныхаа дараа Ч.Сайханбилэг 5-р сарын 8-10-ны хооронд юу болсныг олж мэдэхийг оролджээ. Ч.Сайханбилэгийг суллах шийдвэр гаргасан Дүүргийн шүүхийн шүүгчийг ажлаа хүлээлгэн өг гэж дарамталсан болохыг баттай эх сурвалжаас олж мэджээ. Дүүргийн шүүгч мэдээж татгалзсан хэдий ч байнгын дарамтанд байсан бөгөөд энэ нь ч дараахан нь батлагдсан юм. Тухайн шүүгч 2018 оны намар Ерөнхийлөгчийн зарлигаар ажлаасаа чөлөөлөгдсөн байна.²²⁴ Улмаар Ерөнхийлөгч шүүх засаглалд хөндлөнгөөс оролцох явдал улам газар авсан юм.

Ч.Сайханбилэг 2019 оны 8-р сарын 26-нд Дүүргийн шүүхээс эрүүл мэндийн хүндэтгэн үзэх шалтгаанаар холбогдох зөвшөөрлийг авч яаралтай хавдрын шинжилгээ хийлгүүлэхээр АНУ-руу явсан юм.²²⁵

2019 оны 5-р сарын 21-ний өдөр Прокурорын газраас Ч.Сайханбилэгт Эрдэнэт үйлдвэр дэх өөрийн 49 хувийг ОХУ худалдахад эрх мэдлээ урвуулан ашигласан гэсэн хэргийг шинээр нээж яллагдагчаар татжээ.²²⁶ Энэ нь дээр дурдагдсан, маргаан дагуулсан “Авлигын эсрэг хууль” батлагдсанаас сарын дараа болсон бөгөөд²²⁷ мөн цаг хугацааны хувьд Дээд шүүхээс МЗК-ийн Эрдэнэт үйлдвэрийн 49 хувийн хувьцааг Засгийн газар албадан төрийн мэдэлд авахын эсрэг шийдвэр гаргасантай давхцан гарчээ.²²⁸

Монголын хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд, зарим улс төрчид Ч.Сайханбилэг рүү дайрч, түүнийг

хуулийн хариуцлагаас зугтаж АНУ-д очсон²²⁹, гадаадын иргэншил авах гэж байгаа²³⁰ зэрэг хуурамч мэдээллээр бөмбөгдөн, ОТ гэрээ байгуулахад болон Эрдэнэт үйлдвэр дэх Оросын талын хувьцааг Монголд авчрах шийдвэр гаргахдаа өөрийнхөө нам болон Танхимынхаа оролцоогүй, зөвшөөрөлгүй хийсэн гэж сурталдах болжээ. Харин олон нийтэд нээлттэй болсон мэдээлэл, баримт бичгүүд, хангалттай олон хууль тогтоомж, холбогдох бусад баримтууд үүнийг харин ч эсрэгээр нь байсан

гэдгийг хангалттай нотлон харуулж байгаа юм.²³¹

2019 оны эцсээр Монголын эрх бүхий байгууллагууд Интерпол олон улсын байгууллагад Ч.Сайханбилэгийг баривчлуулах “Улаан хуудас”-ны хүсэлт албан ёсоор илгээсэн байна. Гэсэн хэдий ч 2020 оны 10 дугаар сард Интерполоос Монголын талын хүсэлт нь тус байгууллагын улс төрөөс ангид байх Үндсэн дүрэмтэй зөрчилдөх тул Ч.Сайханбилэгийн “Улаан хуудас”-ыг цуцлах шийдвэр гаргажээ.

²⁰¹ MONGOLIA ARRESTS EX-MINISTER IN SWISS GRAFT PROBE – GOVT, REUTERS (APR. 2, 2018),

[HTTPS://WWW.REUTERS.COM/ARTICLE/MONGOLIA-INVESTIGATION-OYUTOLGOI/MONGOLIA-ARRESTS-EX-MINISTER-IN-SWISS-GRAFT-PROBE-GOVT-IDUSL4N1RF2GP](https://www.reuters.com/article/mongolia-investigation-oyutolgoi/mongolia-arrests-ex-minister-in-swiss-graft-probe-govt-idUSL4N1RF2GP).

²⁰² DAARIIMAA BATNASAN, S.BAYARTSOGT, B.BYAMBASAIKHAN, AND B.ARIUNSAN TO BE DETAINED FOR 30 DAYS OVER OYU TOLGOI DEAL ALLEGATIONS, THE UB POST (APR. 5, 2018),

[HTTPS://THEUBPOSTS.COM/S-BAYARTSOGT-B-BYAMBASAIKHAN-AND-B-ARIUNSAN-TO-BE-DETAINED-FOR-30-DAYS-OVER-OYU-TOLGOI-DEAL-ALLEGATIONS/](https://theubposts.com/s-bayartsogt-b-byambasaikhan-and-b-ariunsan-to-be-detained-for-30-days-over-oyu-tolgoi-deal-allegations/).

²⁰³ T. BAYARTBAT, FORMER PREMIER M.ENKHSAIKHAN RELEASED AFTER IAAC ARREST, THE UB POST (JUN. 24, 2019), [HTTPS://WWW.PRESSREADER.COM/MONGOLIA/THE-UB-POST/20190624/281483572913521](https://www.pressreader.com/mongolia/the-ub-post/20190624/281483572913521).

²⁰⁴ INTERVIEW WITH CHIMED SAIKHANBILEG (FEB. 3, 2020).

²⁰⁵ LUCY HORNBY, MONGOLIA ARRESTS 2 FORMER PMs LINKED TO MINING PROBE, FIN. TIMES (APR. 11, 2018), [HTTPS://WWW.FT.COM/CONTENT/B46AE610-3D5E-11E8-B7E0-52972418FEC4](https://www.ft.com/content/b46ae610-3d5e-11e8-b7e0-52972418fec4).

²⁰⁶ МӨРДӨГЧИЙН ТОГТООЛ [INVESTIGATOR’S ORDER], APR. 10, 2018 (ON FILE WITH AUTHOR).

²⁰⁷ *Id.*

²⁰⁸ *Id.*

²⁰⁹ ЧИНГЭЛТЭЙ ДУУРГИЙН ЭРУУГИЙН ХЭРГИЙН АНХАН ШАТНЫ ШУУХИЙН ШУУГЧИЙН ЗАХИРАМЖ [ORDER OF THE JUDGE OF THE CRIMINAL COURT OF THE FIRST INSTANCE OF CHINGELTEI DISTRICT] No. 103/Я, APR. 12, 2018, ON FILE WITH AUTHOR).

²¹⁰ ЧИНГЭЛТЭЙ ДУУРГИЙН ЭРУУГИЙН ХЭРГИЙН АНХАН ШАТНЫ ШУУХИЙН ШУУГЧИЙН ЗАХИРАМЖ [ORDER OF THE JUDGE OF THE CRIMINAL COURT OF THE FIRST INSTANCE OF CHINGELTEI DISTRICT] No. 103/О, MAY 10, 2018 (ON FILE WITH THE AUTHOR).

²¹¹ *Id.*

²¹² *Id.*

²¹³ *Id.*

²¹⁴ *Id.*

²¹⁵ INTERVIEW WITH CHIMED SAIKHANBILEG.

²¹⁶ BAYAR SANJ., ЖАРАН ХОНОГ: “ЖАРАН”-Ы БУТАРХАЙ [SIXTY DAYS: FRACTION OF “SIXTY”] 4 (2019).

²¹⁷ INTERVIEW WITH CHIMED SAIKHANBILEG.

²¹⁸ *Id.*

²¹⁹ BAYAR., SUPRA NOTE 219, AT 4-5.

²²⁰ TWO FORMER MONGOLIAN PMs UNDER CORRUPTION PROBE FREED ON BAIL, XINHUA (JUN. 8, 2018),

[HTTP://WWW.XINHUANET.COM/ENGLISH/2018-06/08/c_137240606.HTM](http://www.xinhuanet.com/english/2018-06/08/c_137240606.htm).

²²¹ D.BOLDSUKH, S.BAYARTSOGT AND B.BYAMBASAIKHAN RELEASED ON BAIL, THE UB POST (JUN. 18, 2018),

[HTTPS://WWW.PRESSREADER.COM/MONGOLIA/THE-UB-POST/20180618/281496456999041](https://www.pressreader.com/mongolia/the-ub-post/20180618/281496456999041).

²²² D.BOLDSUKH, JUDGE EXTENDS DETENTION OF S.BAYARTSOGT AND B.BYAMBASAIKHAN FOR 15 DAYS, THE UB POST (MAY. 2, 2018),

[HTTPS://WWW.PRESSREADER.COM/MONGOLIA/THE-UB-POST/20180502/281479277034537](https://www.pressreader.com/mongolia/the-ub-post/20180502/281479277034537).

²²³ ТЭГ-ЫН ДЭД ДАРГАД ТЭНЦЭЭГҮЙ Б.АРИУНСАН ДАРГА НЬ БОЛСОНД МАН ДАХИН ЦЭЦЭД ХАНДАХААР БОЛЛОО [B. ARIUNSAN, WHO FAILED TO BECOME THE DEPUTY CHIEF OF THE GENERAL INTELLIGENCE AGENCY, HAS DECIDED TO TURN TO THE COURTS AGAIN], 24 TSAG.MN (MAY 20, 2013), [HTTPS://WWW.24TSAG.MN/A/32530](https://www.24tsag.mn/a/32530).

²²⁴ ШҮҮГЧ ШҮҮГЧИЙНХЭЭ ЭСРЭГ ӨДҮҮЛСЭН ХЭРЭГТ ЯЛ ШИЙТГҮҮЛЭХ ҮҮ [SHOULD A JUDGE BE CONVICTED OF INCITING A CRIME AGAINST A JUDGE?], UNUUDUR (NOV. 6, 2019), [HTTP://UNUUDUR.MN/POST/119711/](http://unuudur.mn/post/119711/).

²²⁵ СҮХБААТАР ДҮҮРГИЙН ЭРҮҮГИЙН ХЭРГИЙН АНХАН ШАТНЫ ШҮҮХЭД [ORDER OF THE JUDGE OF THE CRIMINAL COURT OF THE FIRST INSTANCE OF SUKHBААТАR DISTRICT], No. 2019/ЦХШЗ/245, (MAY 29, 2019) (ON FILE WITH THE AUTHOR).

²²⁶ НИЙСЛЭЛИЙН ПРОКУРОРЫН ГАЗАР [PROSECUTOR’S OFFICE OF THE CAPITAL CITY], ПРОКУРОРЫН ТОГТООЛ: ЭРУУГИЙН ХЭРЭГ УУСЛЭЖ, ЯЛЛАГДАГЧААР ТАТАХ ТУХАЙ [DECREE OF THE PROSECUTOR: FILING A CRIMINAL CASE AND DEFENDANT’S INDICTMENT] No. 71, MAY 21, 2019 (ON FILE WITH THE AUTHOR; HEREINAFTER “DECREE OF THE PROSECUTOR MAY 21, 2019”).

²²⁷ SEE INFRA, PP. 30-32.

²²⁸ DECREE OF THE PROSECUTOR MAY 21, 2019, SUPRA NOTE 229.

²²⁹ Ч.САЙХАНБИЛЭГ АНХНААСАА ОРГОХ СЭДЭЛТЭЙГЭЭР ХИЛ ДАВСАН УУ [DID CH. SAIKHANBILEG CROSS THE BORDER WITH THE INTENTION TO ESCAPE FROM THE BEGINNING?], EGUUR (JAN. 13, 2020), [HTTPS://EGUUR.MN/61733/](https://eguur.mn/61733/).

²³⁰ Р. URNAA, Ч.САЙХАНБИЛЭГ ГАДААД УЛСЫН ХАРЬАТ БОЛОХООР ИРГЭНШИЛ ХҮСЖЭЭ [CH. SAIKHANBILEG WANTS CITIZENSHIP BECAUSE HE IS A FOREIGN CITIZEN], EGUUR (FEB. 13, 2020), [HTTPS://EGUUR.MN/71692/](https://eguur.mn/71692/).

²³¹ *Id.*

V. ЕРӨНХИЙЛӨГЧ Х.БАТТУЛГА

A. Ерөнхийлөгчийн Сонгууль

2017 оны 6-р сард Монгол Улсад Ерөнхийлөгчийн сонгууль боллоо. Нэр дэвшигчид болох Халтмаагийн Баттулга (АН), Миеэгомбын Энхболд (МАН) нар хоёулаа энэ ажилд тохирохгүй²³² гэсэн бодолтой сонгогчид их байсан учраас зарим ажиглагчид “доромж”²³³ сонгууль гэж тодорхойлж байлаа. Сэтгэл дундуур сонгогчдын ердөө 60 хувь нь сонгуульд оролцсоноос 100000 санал буюу сонгогчдын 8 хувь²³⁴ нь хоёр том намаас дэвшүүлсэн нэр дэвшигчдэд дургүйцлээ илэрхийлж хэн нэгний өмнөх тоог дугуйлалгүй цагаан хуудсаар саналаа өгсөн байна.²³⁵ Хэрвээ ийм цагаан хуудсын саналын тоо арван хувьд хүрсэн бол сонгууль хүчингүй болох байлаа.²³⁶

Хуучин Зөвлөлтөөс гаралтай самбо бөхийн аварга, бэлтэй бизнесменээс улс төрч болсон²³⁷ Х.Баттулга ердөө 50.6 хувийн санал авч ялалт байгуулав.²³⁸ “[Оросын Ерөнхийлөгч Владимир] Путиныг даган дуурайгч²³⁹ түүний сурталчилгааны сүржин “Монгол ялна” уриа нь дэндүү популист байсан бөгөөд өөрийгөө халз тулааны хүчин мөхөстсөн тал нь болгон харагдуулахыг хичээжээ.

2017 оны Ерөнхийлөгчийн сонгууль “Эдийн засагт Хятадын гүйцэтгэсэн үүргийн талаарх бүх нийтийн санал асуулга” болон хувирчээ.²⁴⁰ - Монгол Улсын хувьд Хятад нь гадаадын хамгийн том шууд хөрөнгө оруулагч бөгөөд экспортынх нь 90 хувийг бүрдүүлэгч юм.²⁴¹ Х.Баттулга хэтэрхий үндсэрхэг үзэлтэй кампанит ажил

өрнүүлж, Хятадын эсрэг үг, уриа лоозонг өргөн ашиглаж, өрсөлдөгчийнхөө удам угсаа руу хүртэл дайрав. Х.Баттулга өрсөлдөгчөө монгол хятадын эрлийз гэж гүтгэн “зөвхөн өөрийгөө монгол гаралтай” гэж сурталчилж байв.²⁴² Х.Баттулгын Хятадын эсрэг сүржин кампанит ажил нь түүний сурталчилгааны ажлын зөвхөн онцлог нь байгаагүй юм. Түүнийг сайд байх үед нь тухайн үеийн Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдорж Х.Баттулгыг Хятадын эсрэг хийсэн хэт дэндсэн мэдэгдлүүдийг нь олны нүдэн дээр шүүмжилж байжээ.²⁴³

B. Эрх Мэдлийн Төвлөрөл ба Авлигын Эсрэг Хууль

Төрийн тэргүүнээр сонгогдсоны дараагаар Х.Баттулга эрх мэдлийг төвлөрүүлэх ажлаа эхлүүлэв. Хэдийгээр өөр намаас гаралтай ч Х.Баттулгын дараахан 2017 оны 10-р сард Ерөнхий сайдаар томилогдсон²⁴⁴ МАН-ын дарга Ухнаагийн Хүрэлсүхтэй дотно холбоо тогтоосон бөгөөд УИХ дахь үнэмлэхүй олонхи МАН-ын гишүүдийн дэмжлэгийг олж авчээ.²⁴⁵

Х.Баттулгыг сонгуульд ялалт байгуулсны дараа Монгол судлаач Жулиан Диеркес Х.Баттулгын сурталчилгааны сүржин популист үг хэллэгнүүд нь яваандаа түүний бүрэн эрхийн үед шүүхийн хараат бус байдалд санаа зовниход хүргэж байгааг анхааруулан бичихдээ,

Хэрвээ Ерөнхийлөгч Х.Баттулга өөрөө авилгын хэрэгт буруутгагдаж, өртвөл тэр энэхүү дайралтыг эсэргүүцэн, а) аливаа шийдвэрийн хууль ёсны байдлыг эргэлзээтэй болгох ба б) шүүх

засаглалын зарим хэсэг өөрийнх нь хяналтанд байгааг ашиглаж, өрсөлдөгчөө даран авч магадгүй. Энэ бол хамгийн аймшигтай арга зам...²⁴⁶ гэжээ.

Харамсалтай нь Диеркесийн санаа зовнил биелэлээ олж байх шиг байна. Ерөнхийлөгч Х.Баттулгын удирдлага доор хэцүүхэн хөршүүдтэй “Ардчиллын баянбүрд”²⁴⁷ улам ганхан суларч буйн шинж тэмдэг илэрч эхэллээ. Өнгөрсөн жил “Вашингтон Пост” сүүлийн үеийн Монголын хөгжил нь судлаачдын нэрлэдэг ‘Ардчиллын ухралт’ гэдэгтэй нийцэж байна” гэж бичжээ.²⁴⁸ “Foreign Policy” сэтгүүл шууд “Монгол Улсын Ерөнхийлөгч хүнд хэцүү тэмцэж олсон ардчиллаа хагалан бутаргаж байна” гэжээ.²⁴⁹

Х.Баттулга 2019 оны 3-р сарын 25-нд “яаралтай” горимоор шинэ хуулийн төслийг²⁵⁰ Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, Их хурлын дарга нараас бүрддэг Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлөөр²⁵¹ хэлэлцүүлэв. Шинэ хуулийн төсөл нь шүүгч, Ерөнхий прокурор, АТГ-ын удирдлагын эрх зүйн байдлыг хөндсөн (“Авлигын эсрэг хууль”) бөгөөд Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлд танилцуулагдсаны дараа УИХ-аар хоёрхон өдрийн дотор батлагдав.²⁵² УИХ-ын хэлэлцэх асуудлын дараалалд өөрчлөлт оруулж, хэлэлцүүлгийн бүх шатыг ийнхүү ахар богино хугацаанд амжуулан эцэслэн баталсан нь үнэхээр ер бусын явдал байлаа.²⁵³

Х.Баттулгын өөрийнх нь нэрийг сонгуульд дэвшүүлсэн УИХ дахь АН-ын бүх гишүүд уг хуулийг Үндсэн хуульд нийцээгүй хэмээн эсэргүүцэж хурлыг орхин гарав.²⁵⁴ Нийт 76 гишүүдээс 36 гишүүн түдгэлзсэн эсвэл санал хураалтанд оролцоогүй байна.²⁵⁵

Авилгын эсрэг хуулийн нэмэлтээр Ерөнхийлөгч Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлөөр дамжуулан шүүгч, прокурор нарыг дуртай үедээ огцруулах боломжийг бүрдүүлж өгчээ.²⁵⁶ Нэмж дурдахад уг хуулиар Ерөнхий Прокурор, АТГ-ын дарга нарын хуулиар хамгаалагдсан бүрэн эрхийн хугацаагүй хийжээ.²⁵⁷ Энэ нь Ерөнхийлөгчид шүүх засаглал, хууль хяналтын байгууллагуудыг өөрийнхөө хүслийг биелүүлэх хүмүүсээр бүрдүүлэх боломжийг олгосон бөгөөд үр дүнд нь улс төрийн хэлмэгдүүлэлтийн үйл ажиллагаа мэдэгдэхүйцээр өсчээ.

Х.Баттулга Ерөнхийлөгчийн үед сэтгүүлчид болон иргэний нийгмийн бусад идэвхтнүүд бас дайрлагад өртөж эхлэв. Нэмэлт засвар хийгдсэн Зөрчлийн тухай хуульд “нэр төр гутаах”²⁵⁸ гэсэн заалтыг нэмж оруулсан ба сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн байгууллага, хувь хүн 2-20 сая төгрөгийн хооронд²⁵⁹ (718 – 7,181 ам.доллар)²⁶⁰ торгууль төлөх болжээ. Торгууль төлөхөөс зайлсхийхийн тулд хариуцагч нь гаргасан мэдээллээ гүтгэлэг биш гэдгийг нотлох нууц эх сурвалжаа мэдээлэх ёстой.²⁶¹ 2018 оны эцсээр гүтгэлгийн хэргээр 370 гаруй гомдол ирсэн бөгөөд үүний 182 нь сэтгүүлчдийн эсрэг байжээ. Нэр төрд халдсан гүтгэлгийн нэхэмжлэлийн 30 хувь нь улс төрийн өндөр албан тушаалтнуудаас иржээ.²⁶²

2019 оны 7-р сард 80 мянган твиттерийн дагагчтай олны танил Ц. Уянгыг²⁶³ Ерөнхийлөгч Х.Баттулгыг “доромжилсон” хэргээр 2 сая төгрөгөөр торгож, түүний твиттер хаягийг хаах хүсэлтийг тавьжээ.²⁶⁴ Энэхүү шийдвэр нь олон нийтийн уур бухимдлыг дагуулав.²⁶⁵ “Зариг” эрэн сурвалжлах

мэдээллийн байгууллага нь 2019 онд Трансперенси Интернэшнлээс 2019 онд “Ил тодын шагнал” хүртсэн бөгөөд мөн л Ц.Уянгын хэргийн адил авлигын эсрэг мэдээллийг нь²⁶⁶ “гүтгэсэн” гэх хэргээр хэд хэдэн удаа хэрэг үүсгэж торгууль ноогдуулжээ.²⁶⁷ Хэргийг шалгах явцад “Зариг”-ийн сэтгүүлчдийг эх сурвалжаа илчлэхийг албадан шаардаж байв.²⁶⁸ Мөн үүнээс гадна Цагдаагийн албан хаагч “Зариг”-ийн эмэгтэй сэтгүүлч Н.Өнөрцэцэгийн биед хүрч, дарамт үзүүлсэн хэрэгт буруутгагджээ.²⁶⁹ “Зариг” сайт-ийн эсрэг дээрх үйл ажиллагаанууд дотоодод иргэд, нийгмийн анхаарлыг ихээхэн татсан бөгөөд Ерөнхийлөгч асан Ц.Элбэгдорж хурцаар шүүмжилж, “хэрвээ Монгол Улс эрх чөлөөний арал статусаа алдах юм бол бид Монголоо алдах болно” гэж бичжээ.²⁷⁰

В. Улс Төрийн Зорилгоор М.Энхсайханыг Хорьсон нь

Үг хэлэх эрх чөлөө, эрэн сурвалжлах сэтгүүл зүй рүү хийсэн дайралт нь зөвхөн сэтгүүлчид болон иргэний нийгмийн идэвхтэй гишүүдийг хамраад зогссонгүй, энэ нь улс төрийн өрсөлдөгчдөө яллах өөр нэг арга хэлбэр болжээ. Ч.Сайханбилэгийн Засгийн газрын зарим гишүүдэд эрүүгийн хэрэг нээсний нэгэн адил Ерөнхий сайд асан М.Энхсайханд эрүүгийн хэрэг нээн, яллагдагчаар татан улмаар хорих ял оноожээ.

2020 оны 2 дугаар сард Ерөнхий сайд асан М.Энхсайханыг Эрүүгийн хуулийн терроризмын зүйл ангиар, үндэсний аюулгүй байдалд аюул занал учруулсан гэсэн хачирхалтай үндэслэлээр яллагдагчаар татжээ. 2020 оны 4 дүгээр сарын 23-ны өдөр Ерөнхий сайд асан М.Энхсайханыг олон нийтийн сүлжээ ашиглан шүүхэд нөлөөлөхөөр оролдсон

гэх үндэслэлээр 5-р сарын 5-нд болох шүүх хурал хүртэл нь цагдан хорив.²⁷¹ Шүүхийн энэхүү шийдвэр олон нийтийн дунд хүчтэй эсэргүүцэл үүсгэж, “#freeenkhsaikhan” хөдөлгөөн твиттерт өрнөжээ.²⁷² М.Энхсайханыг цагдан хорьсон талаар Хууль зүйн сайд асан Х.Тэмүүжин “Өөрийгөө хамгаалах, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх үндсэн эрхээ эдэлсний төлөө шүүхийн үйл ажиллагаанд нөлөөлсөн болон хоригдож байгаа нь харин ч хууль бус шүүхийн үйл ажиллагааг сэргээж, хууль дээдлэх ёс, Үндсэн хуулийг зөрчсөн үйлдэл” гэжээ.²⁷³ Харин УИХ-ын гишүүн Д.Хаянхярваа шулуухнаар “Бид дарангуйлал уруу хурдан шилжиж байна” гэж дүгнэжээ.²⁷⁴

М.Энхсайханыг 4 дүгээр сарын 23-нд цагдан хорьж, 5 дугаар сарын 5-ны өдөр Шүүх хурлаар оруулжээ. Шүүхээс түүнд 4 жил 6 сарын хорих ял оногдуулсан байна. М.Энхсайханд тулгасан зүйл анги байнга өөрчлөгдөж, нэмэгдэж байсан бөгөөд эцэст нь түүнд зөвхөн удирдсан төсөлдөө худалдан авсан машин нь өртгөөсөө 50 сая төгрөгөөр (17 850 ам.доллар) илүү байсан гэсэн үндэслэлээр дээрх ялыг оногдуулжээ. Ингэхдээ шүүх 6 жилийн дараа уг машинд хийсэн өнөөдрийн үнэлгээнд тулгуурлаж уг шийдвэрээ гаргажээ.

Эдийн засагч, нийтлэлч Д.Жаргалсайхан өөрийн “Де Факто 7 хоногийн сонин”-доо М.Энхсайханы хэргээс ажиглахад шүүхээс түүнийг ямар нэгэн аргаар заавал буруутгах зорилготой байсан нь шууд харагдаж байна гэж бичсэн бөгөөд энд түүний дүгнэлтийг бүтнээр нь ишлэх нь нь зүйтэй болов уу.

“Энэ хэргийг урт удаан хугацаанд хуульчид судлах нь дамжиггүй

бөгөөд Ерөнхийлөгч Шүүхийн удирдлагыг өөрчилсний дараа цаг хугацааны хувьд таарч олон хүний бодож хүлээгээгүй шийдвэрийг шүүхээс гаргасан юм. Иргэний нийгмийн төлөөлөл, олон хүмүүс шүүх засаглал улс төрийн нөлөөнд байна гэж үздэг байсан бөгөөд энэ хэрэг хэрвээ хүнийг яллахыг хүсвэл Шүүх ямар ч хамаагүй аргаар яллаж чадах юм байна гэдэг сэтгэл сэрдхийлгэмээр жишиг тогтоолоо. Энэ бол Шүүх засаглал хараат байгаагийн шууд илрэл бөгөөд хараат бус шүүхгүйгээр ардчилал, чөлөөт зах зээл хөгжих ямар ч боломжгүй билээ”.

Г. Ерөнхийлөгчийн Нөлөөлөл ба Шүүгчдийг Огцруулсан нь

Авлигын эсрэг хууль батлагдахаас хэдхэн сарын өмнө Х.Баттулга Ерөнхий прокурорт түүний өмнө Ерөнхийлөгчөөр ажиллаж байсан, улс төрийн гол өрсөлдөгч Ц.Элбэгдоржийг нүүрсний Таван Толгой ²⁷⁵ орд газартай холбогдуулан шалгуулахаар олон нийтийн өмнө хүсэлт тавьжээ. ²⁷⁶ Харин Ерөнхий прокурорын зүгээс Ерөнхийлөгч асан Ц.Элбэгдоржийг шалгах Х.Баттулгын хүсэлтийн хариуд нь прокурор хараат бус ажиллах, хууль дээдлэх зарчмыг онцолж ²⁷⁷, улмаар эрүүгийн хэрэг нээхээс татгалзсан байна. ²⁷⁸ Хариу болгож Х.Баттулга Ерөнхий прокурорыг “МАНАН” ²⁷⁹ бүлэглэлийн гар хөл хэмээн буруутгав. ²⁸⁰ 2020 оны 3-р сард АТГ-аас Ц.Элбэгдоржийн хаана байгаа талаар мэдээлэл авахаар Интерполоос “Цэнхэр хуудас”-аар хүсэмжилсэн ²⁸¹ ба хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд, социал орчинд

Ц.Элбэгдорж руу өргөн хүрээтэй дайралт зохион байгуулжээ. ²⁸² Улмаар 2020 оны 4-р сард Ц.Элбэгдорж Монголд буцаж ирсэн байна. ²⁸³ Мөн оны 10 дугаар сард АТГ-аас түүнийг гэм буруутай гэж үзэн, хэргийг шүүхэд шилжүүлэх саналтайгаар Прокурорын байгууллагад саналаа хүргүүлжээ. 2021 онд болох Ерөнхийлөгчийн сонгуульд Ц.Элбэгдорж Х.Баттулгатай өрсөлдөж болзошгүйгээ илэрхийлсэн бөгөөд түүний хэргийг Прокурорын байгууллагад шилжүүлсэн нь Ерөнхийлөгчийн сонгууль угтсан компани ажлын халаалт эхэлж байгаатай ийнхүү давхцаж байгаа юм.

Авлигын эсрэг хууль батлагдсанаас ганцхан хоногийн дараа Ерөнхий прокурор, Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч нарыг албан тушаалаас нь огцруулжээ. ²⁸⁴ АТГ-ын удирдлага-дарга, орлогч дарга нарыг хууль батлагдсанаас хойш нэг сар ч өнгөрөөгүй байхад албан тушаалаас нь огцруулжээ. ²⁸⁵ Улмаар 2019 оны 6-р сард 17 шүүгчийг чөлөөлж, огцруулсан бөгөөд тэдний дунд Дээд шүүхийн шүүгчид ч багтжээ. ²⁸⁶ Энэхүү Шүүгчдийг чөлөөлж, огцруулсан үйл явдал нь НҮБ-ын Тусгай илтгэгч Монгол Улс дахь Шүүхийн хараат бус байдал, Прокурорын байгууллагын бие даасан байдалд аюул учирч болзошгүйг анхааруулснаас хойш яг нэг сарын дараа болсон байна. ²⁸⁷

Шүүгчдийг тодорхой үндэслэлгүй, цаг бусаар огцруулах гаж үзэгдэл өнөөдрийг хүртэл үргэлжилсэн хэвээр л байна. 2020 оны 5 дугаар сарын 20-ны өдөр Улсын Дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч Х.Батсүрэнг түүний өмнөх Ерөнхий шүүгчийн нэгэн адил ямарваа нэг үндэслэл шалтгаангүйгээр түүний 6 жилийн бүрэн эрхийн хугацааны эхний ганц жил дөнгөж өнгөрөөд л огцруулжээ.

2020 оны 9 дүгээр сард урд нь 13 шүүгчийг ямар ч тодорхой үндэслэлгүйгээр чөлөөлсөн Ерөнхийлөгч Х.Баттулгыг УИХ-ын гишүүн Б.Энхбаяр олон нийтэд нээлттэй шүүмжилжээ. Тэрээр энэ явуулгын цорын ганц үндэслэл нь Ерөнхийлөгчид тэд таалагдаагүй байж болох юм гэжээ.

Шүүх засаглалын хараат бус байдал нь Ерөнхийлөгч Х.Баттулгын нөлөөлөл доор огцом доройтож улмаар 2019 оны Дэлхийн өрсөлдөх чадварын тайлангаар 140 орноос 121 дүгээр байранд жагсаж урдах жилийн үзүүлэлтээс эрс уруудсан нь гайхаад байхаар зүйл биш юм. МУИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн профессор, доктор О.Мөнхсайхан Үндсэн хуулиар олгогдоогүй маш олон бүрэн эрхийг хэтрүүлж өгснөөс болж Ерөнхийлөгчид хэт их эрх мэдэл төвлөрч, төрийн эрх мэдлийн хуваарилалт, хяналт тэнцэл алдагдахад хүрсэн гээд

“Авлигын гэмт хэргийг шалгах үүрэгтэй АТГ-ын удирдлагыг Ерөнхийлөгч нэр дэвшүүлдэг, тэр гэмт хэргийг шалгаж байгаа процесс хуульд нийцэж байгаа эсэхэд хяналт тавьдаг Улсын Ерөнхий прокурорыг Ерөнхийлөгч томилж байна. Дээрээс нь тэр маргааныг шийддэг шүүгч, Ерөнхий шүүгчдийг томилох, хариуцлага тооцоход Ерөнхийлөгч маш нөлөөтэй. Энэ нөхцөлд олон нийтийн хардаж хэлээд байгаа шиг тодорхой хэрэг, маргаанд Ерөнхийлөгчийн институцийн зүгээс зүй бусаар нөлөөлөх бодитой эрсдэл бий. Эрх мэдэл ингэж хэт төвлөрсөн байгаа нь шударга бусын хонгил гэх эрсдэлийг үүсгэж, Үндсэн хууль зөрчдөг.” гэжээ.

Д. Дотоодод болон Олон Улсад Өрнөсөн Шүүмжлэл

Ерөнхийлөгч Х.Баттулга сонгогдсоноосоо хойш АТГ-ын даргыг огцруулахыг байнга оролдож байсан бөгөөд өнгөрсөн оны 4-р сард АТГ-ын даргыг Транспаренси Интернэшнл байгууллагын Авлигын төсөөллийн индекс (CPI) үзүүлэлтээр Монгол Улс тааруухан байр эзэлсэнд буруутгаж байв.²⁸⁸ Гэвч үнэн хэрэгтээ уг үзүүлэлтээр байр хойшилсонд Х.Баттулгын өөрийнх нь санаачилж батлуулсан Авлигын эсрэг хууль нь гол үүрэг гүйцэтгэсэн²⁸⁹ бөгөөд Монгол Улсын үнэлгээ 2019 онд буурч²⁹⁰, 180 орноос 106-д жагсжээ.²⁹¹

Авлигын эсрэг хууль батлагдсан даруйдаа Монгол Улсад болон олон улсад түгшүүрийн харанга дэлдүүлж эхэлжээ. НҮБ-ын Хүний эрхийг хамгаалагчдын талаарх Тусгай илтгэгч Майкл Форст уг хуулийн талаар дүгнэхдээ,

Хууль эрх зүйн тогтолцоонд гарсан энэхүү гүнзгий өөрчлөлт нь Засаглал хуваах зарчмыг алдагдуулж, шүүхийн хараат бус байдалд аюултайгаар заналхийлж, хяналт болон тэнцвэрт байдлын тогтолцоог эвдэж, шүүх засаглалаас авлигын эсрэг болон ял завшихтай хийх тэмцлийг нь хязгаарлах болно. Хүний эрхийг хамгаалагчдын мэдээлснээр энэхүү шинэчлэл нь авлигын эсрэг эсхүл ялгаварлан гадуурхалтыг эсэргүүцэх, шударга ёс тогтоох тэдний тэмцэлд айдас түгшүүрийг төрүүлж улмаар тэдний тэмцлийн орон зайг хумихад хүргэж байна.²⁹² гэжээ.

UB Пост нь Авлигын эсрэг хууль болон түүний үр дагаврын талаар бичихдээ “Монгол Улс ардчилал болон шүүх засаглалынхаа булшийг ухаж эхлэв” гэж дүгнэсэн бөгөөд уг хууль нь Монголын хуульчдын ширүүн шүүмжлэлд өртсөн байна.²⁹³ Зарим нь уг үйл явдлыг Төрийн “зөөлөн” эргэлттэй зүйрлэж, “энэ нь аажмаар Үндсэн хууль, Шүүх засаглалыг үгүй хийж, дарангуйлал тогтоох замдаа орлоо” гэж дүгнэжээ²⁹⁴ Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа хөгжлийн байгууллага (OECD) нь шинээр батлагдсан хууль болон дараагаар нь явагдсан хууль хяналтын байгууллагуудын удирдлагуудыг огцруулсан үйл ажиллагааг “сэтгэл сэртхийлгэсэн үйл явдлын өрнөл” гэж үзэн “энэ нь бидний урдах илтгэлд дурдсан Шүүх засаглалын хараат бус байдалд санаа зовнисон байр суурийг маань дахин нотолж байна гэжээ.²⁹⁵ Транспаренси Интернэшнл²⁹⁶ болон Эмнести Интернэшнл²⁹⁷ хоёулаа дээрх хуулийг, түүний таагүй үр нөлөөг буруушаажээ.

Авлигын эсрэг хууль батлагдсанаас хойших нэг жилийн дотор АН-аас гаралтай улс төрчдийг прокурор, шүүгчдийн зүгээс илүү онилох болжээ. АН-ын зүгээс 2020 оны 6-р сард болох УИХ-ын сонгуулийн өмнө улс төрийн зорилгоор яллах явдлыг эсэргүүцэн 2020 оны 4-р сард мэдэгдэл гаргажээ. Мэдэгдэлд дурдахдаа,

УИХ-ын сонгууль болохын өмнө эрх баригч МАН олон нийтийн анхаарлыг сарниулах, АН-ын нэр хүндийг гутаах зорилгоор АН-ын угшилтай хүмүүст зориудаар хэрэг нээсээр байна... Улс төрд шударга өрсөлдөхийн оронд эрх баригч МАН, албан тушаал, эрх мэдэлдээ эрдэж, хууль хяналтын

байгууллага, тэдгээрийн албан тушаалтнуудыг хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны эрх ашиг, халдашгүй байдлын эсрэг хууль бус үйлдэл, хэлмэгдүүлэлтийн хэрэгсэл болгон ашиглаж байна.²⁹⁸ гэжээ.

Е. Авлигын Мөрдөн Шалгах Ажиллагаа

Х.Баттулга өөрийн улс төрийн өрсөлдөгчдийг зайлуулах, Авлигын шинэ хуулийг батлуулах үед нэгэн үйл явдал цаг хугацааны хувьд давхацсан нь Ерөнхий Прокуророос УИХ-ын хорь гаруй гишүүдийг нэгэн дуулиантай хэрэгт холбогдуулан шалгаж эхэлсэн явдал байлаа.²⁹⁹ 2009 онд Монгол Улсын Засгийн газар Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сан (“ЖДҮ сан”)-г өргөжүүлж, 15-30 хувийн хүүтэй арилжааны зээлтэй харьцуулахад маш бага, 3 хувийн хүүтэй зээл олгож эхэлжээ.³⁰⁰ ЖДҮ сангаас нийтдээ 700 орчим тэрбум төгрөг буюу хэдэн зуун сая ам.долларын зээлийг хүндрэл бүхий жижиг, дунд ААН-үүдийн үйл ажиллагааг дэмжих зорилгоор олгожээ.³⁰¹

Монголын эрэн сурвалжлагч сэтгүүлчид зээл авагчдын нэрсийн жагсаалтыг илрүүлж, УИХ-ын олон гишүүд эдгээр хөнгөлөлттэй зээлийг авч, гэр бүлийн гишүүд болон ойр дотны хүмүүстээ дамжуулж эсхүл зүгээр л илүү ашиг олох зорилгоор өндөр хүүтэйгээр дахин зээлсэн болохыг тогтоожээ.³⁰² Авлигын эсрэг хууль хэрэгжиж эхэлсний маргааш нь Х.Баттулгын огцруулсан Ерөнхий прокурор³⁰³ энэхүү хэргийг мөрдөх ажлыг тэр үед хариуцаж байв.³⁰⁴ Тэрээр огцрохоосоо өмнө 2019 оны 1-р сард Ерөнхий прокурор хэрэгт холбогдсон УИХ-ын зарим гишүүдийн бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлэх асуудлыг УИХ-д өргөн барьсан бөгөөд

хэлэлцүүлгийн явцад Ерөнхийлөгчийн болон Ерөнхий сайдын³⁰⁵ ойр дотны хүмүүс мөн холбогдсон асуудал сөхөгджээ.³⁰⁶

ЖДҮ-ийн дуулиан Х.Баттулгад Авлигын эсрэг хуулийг УИХ-аар маш шуурхай хэлэлцүүлж, хурдан батлуулахад шаардлагатай байсан дэмжлэгийг бий болгосон байж болзошгүй гэдгийг *Foreign Policy* онцлоод Ерөнхий сайд У.Хүрэлсүхийн талаар,

Эсрэг намд харьяалагддаг ч тэрээр [Хүрэлсүх] шүүгчдэд нөлөөлөх Ерөнхийлөгчийн эрх мэдэл нь түүний намын гишүүдийг ЖДҮ-ийн дуулианаар яллахаас аварна гэж үзэн Х.Баттулгад талтай хандаж, түүний арыг даажээ.³⁰⁷ гэжээ.

Дээд шүүхийн Захиргааны хэргийн танхимын дарга М. Батсуурь Эрдэнэтийн Оросын талын 49 хувийг нийгэмчлэхийн эсрэг шийдвэр гаргаснаар МАН-ын улс төрчдийн дайралтад өртсөн бөгөөд өнгөрсөн жил хэвлэлд өгсөн ярилцлагандаа “[миний тухай] мэдэгдэл хийгээд байсан гишүүд ЖДҮ-ийн зээлтэй холбоотой асуудлаар огт дуугарахгүй байгаа нь үнэхээр хачирхалтай байна” гэжээ.³⁰⁸

Хэдийгээр Ерөнхийлөгч Х.Баттулга Авлигын эсрэг хууль нь бүх түвшинд авлигыг таслан зогсооно гэж мэдэгдэж байсан хэдий ч Трансперенси Интернэшнл өнгөрсөн онд Монгол дах авлигын хэргүүдийн зөвхөн 24 хувьд яллах дүгнэлт үйлдэж, үлдсэн 76 хувийг прокурор хэрэгсэхгүй болгосныг олж тогтоожээ.³⁰⁹

Ерөнхийлөгч Х.Баттулга томилогдохоосоо өмнө Ерөнхийлөгч асан Ц.Элбэгдоржийн үед авлигын хэд хэдэн хэрэгт холбогдон шалгагдаж байсан юм.³¹⁰ Х.Баттулга 2012-2014 онуудад Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн сайдаар ажиллаж байхдаа аж үйлдвэрийн парк, уурхайг холбох төмөр замыг барих төслийн ажлыг удирдаж байв.³¹¹ Төмөр замын төслийг “Чингис бонд”-оор санхүүжүүлсэн бөгөөд³¹² Монголын хэвлэл мэдээллийнхэн 280 орчим сая ам.доллар “алга болсон” гэж мэдээлсэн бөгөөд АТГ-аас Х.Баттулгад авлигын хэрэг үүсгэж, түүний хэд хэдэн хамсаатныг баривчилжээ.³¹³ 2016 онд мөрдөн байцаах ажиллагаа хийгдэж байх үед Х.Баттулгад хилийн хориг тавьж байжээ.³¹⁴

Х.Баттулга “эдгээр буруутгагдсан хэргүүдэд албан ёсоор хэзээ ч дорвитой хариу өгч байгаагүй”³¹⁵ бөгөөд зарим ажиглагчид Х.Баттулгын Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрх, хуулиар олгосон халдашгүй байдал нь “түүнийг яллахаас аварсан”-ыг тэмдэглэжээ.³¹⁶ Монголын хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд Х.Баттулга Ерөнхийлөгчийн суудалд заларснаас хойш түүнд нээсэн хавтаст хэргүүдийг “гэнэт хэрэгсэхгүй болгов” гэж мэдээлж байв.³¹⁷ Эцэст нь, уг хэрэгт холбогдсон Солонгос улсын хоёр иргэнийг 40 сая төгрөг (14366 ам.доллар)-өөр торгохоор болсон³¹⁸ бол А.Гансүх, Д.Цогтбаатар нарын холбогдсон хоёр албан тушаалтныг цагаатгажээ.³¹⁹ А.Гансүх одоогоор Ерөнхийлөгч Х.Баттулгын дор Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн нарийн бичгийн даргаар ажиллаж байна.³²⁰

³⁰² Terrence Edwards, *Former martial arts star Battulga wins Mongolian presidential election*, REUTERS (Jul. 7, 2017),

<https://www.reuters.com/article/us-mongolia-election/former-martial-arts-star-battulga-wins-mongolian-presidential-election-idUSKBN19T05Z>.

²³³ *Id.*

²³⁴ Sharad K. Soni, *Mongolia's new president is Mongolia first and China last*, EAST ASIA FORUM (Aug. 11, 2017),

<https://www.eastasiaforum.org/2017/08/11/mongolias-new-president-is-mongolia-first-and-china-last/>.

²³⁵ Julian Dierkes, *Mongolia Just Chose a New President. What Now?*, THE DIPLOMAT (Jul. 8, 2017),

<https://thediplomat.com/2017/07/mongolia-just-chose-a-new-president-what-now/>.

²³⁶ Soni, *supra* note 237.

²³⁷ AFP, *Mongolia inaugurates anti-China martial arts expert as new president*, BUS. INSIDER (Jul. 10, 2017), <https://www.businessinsider.com/afp-martial-arts-expert-sworn-in-as-mongolian-president-2017-7>.

²³⁸ Edwards, *supra* note 235.

²³⁹ Matthew Campbell & Terrence Edwards, *Mongolia's President Is a Genghis Khan-Idolizing Trump of the Steppe*, BLOOMBERG BUSINESSWEEK. (Sep. 26, 2019),

<https://www.bloomberg.com/news/features/2019-09-26/mongolia-s-president-is-the-trump-of-east-asia>.

²⁴⁰ Rob Gill, *Balancing Mongolia's Growth and Sovereignty: Up, Down, or Out?*, CSIS (Dec. 20, 2017), <https://www.csis.org/npfp/balancing-mongolias-growth-and-sovereignty-down-or-out>.

²⁴¹ *Id.*

²⁴² Soni, *supra* note 237.

²⁴³ Julian Dierkes, *Battulga, What Kind of President?*, MONGOLIA FOCUS (Jul. 27, 2017), <http://blogs.ubc.ca/mongolia/2017/president-genco/>.

²⁴⁴ Campbell et al., *supra* note 242.

²⁴⁵ *Id.*

²⁴⁶ Julian Dierkes, *Populism and the Judiciary*, MONGOLIA FOCUS (Jul. 21, 2017), <http://blogs.ubc.ca/mongolia/2017/populism-judiciary-independence/>.

²⁴⁷ Torbati, *supra* note 13.

²⁴⁸ Boldsaikhan Sambuu & Aubrey Menarndt, *Here's how democracy is eroding in Mongolia*, WASH. POST (Apr. 3, 2019), <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/04/03/heres-how-democracy-is-eroding-mongolia/>.

²⁴⁹ Anand Tumurtogoo, *Mongolia's President Is Slicing Away Its Hard-Won Democracy*, FOREIGN POLICY (Mar. 29, 2019), <https://foreignpolicy.com/2019/03/29/mongolias-president-is-slicing-away-its-hard-won-democracy/>.

²⁵⁰ Campbell et al., *supra* note 242.

²⁵¹ Myagmardorj Buyanjargal, *Separation of Powers and Constitutionalism undermined*, THE UB POST

(Mar. 27, 2019), <https://theubposts.com/separation-of-powers-and-constitutionalism-undermined/>.

²⁵² *Id.*

²⁵³ *Id.*

²⁵⁴ Tumurtogoo, *supra* note 252.

²⁵⁵ Jason Kohn, *Presidential Power Grab: Corruption and Democratic Backsliding in Mongolia*, GLOBAL ANTI-CORRUPTION BLOG (Apr. 26, 2019), <https://globalanticorruptionblog.com/2019/04/26/presidential-power-grab-corruption-and-democratic-backsliding-in-mongolia/>.

²⁵⁶ Mongolia 2019, AMNESTY INT., <https://www.amnesty.org/en/countries/asia-and-the-pacific/mongolia/report-mongolia/> (last visited Apr. 15, 2020).

²⁵⁷ Tumurtogoo, *supra* note 252.

²⁵⁸ Монгол Улсын Хууль: Зөрчлийн Тухай [Law of Mongolia: Law of Violations] Art. 6.21, ЭРХ ЗҮЙН МЭДЭЭЛЛИЙН НЭГДСЭН СИСТЕМ [INTEGRATED LEGAL INFORMATION CENTER] May 11, 2017, <https://www.legalinfo.mn/additional/details/3687?awid=12695> (hereinafter "Law of Violations").

Clause 6.21 on defamation was repealed on Jan 10, 2020, See Монгол Улсын Хууль: Зөрчлийн Тухай Хуульд Нэмэлт, Өөрчлөлт Оруулах Тухай [Law of Mongolia: On Amendments to The Law of Violations], ЭРХ ЗҮЙН МЭДЭЭЛЛИЙН НЭГДСЭН СИСТЕМ [INTEGRATED LEGAL INFORMATION CENTER] Jan. 10, 2020, <https://www.legalinfo.mn/additional/details/3687?awid=12695>.

However, an anti-defamation law was re-entered into the criminal code in legislation which took effect on March 1, 2020. See Century News, *Зөрчлийн хууль "зөөлдөж", Эрүүгийн хууль хатуудсан уу? [Has the Violation Law been "softened" and the Criminal Code tightened?]*, N24 (Jan. 21, 2020), <https://www.n24.mn/a/3168>.

²⁵⁹ See Century News; Law of Violations, Art. 6.21.

²⁶⁰ XE, <https://www.xe.com/currencyconverter>. (last visited Apr. 17, 2020).

²⁶¹ Century News, *supra* note 261.

²⁶² *Үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөгөө хамгаалъя! [Let's protect our freedom of speech and freedom of the press!]*, NEWS.MN (Mar. 6, 2020), <https://news.mn/r/2193451/>.

²⁶³ Uyanga Tsoggerel (@Uyanga_ts), TWITTER, https://twitter.com/uyanga_ts?lang=en (last visited Apr. 15, 2020).

²⁶⁴ *Жиргээчид Ц.Уянгыг өмөөрч, "Торгууль аян" өрнүүлжээ [Twitter users defended Ts. Uyang and launched a "Fine Campaign"]*, NEWS.MN (Jul. 28, 2019), <https://news.mn/r/2173112/>.

²⁶⁵ В. Ану, *Ерөнхийлөгч Х.Баттулгын нэр хүндэд халдсан гэж иргэн Ц.Уянгыг хоёр сая төгрөгөөр торгохоор болсныг иргэд эсэргүүцэж эхлэв*

[Citizens protest against the decision to fine Ts.Uyanga with two million MNT for insulting the reputation of President Kh.Battulga], Ikon (Jul. 26, 2019), <https://ikon.mn/n/1msf>.

²⁶⁶ Baljmaa T., *Zarig.mn website awarded Transparency Award for fighting corruption*, MONTSAME (Dec. 2, 2019), <https://montsame.mn/en/read/208709>.

²⁶⁷ "Ж.Энхбаяр гишүүнийг бид гүтгээгүй" ["We did not slander J.Enkhbayar"], NEWS.MN (Feb. 13, 2020), <https://news.mn/r/2261690/>.

²⁶⁸ Зариг.мн Өнөрцэцэг [Zarig.mn Unurtsetseg] @Unurtsetsegn, TWITTER (Apr. 10, 2020, 10:48 AM), <https://twitter.com/Unurtsetsegn/status/1248442644134428677>.

²⁶⁹ Press Release, Globe Int. Center, Globe International Center condemns police harassment against a female journalist in Mongolia, Apr. 22, 2020, <https://ifex.org/globe-international-center-condemns-police-harassment-against-a-female-journalist-in-mongolia/>.

²⁷⁰ Цахиагийн ЭЛБЭГДОРЖ [Tsakhiagiin ELBEGDORJ] @elbegdorj, TWITTER (Apr. 10, 2020, 4:04 PM), <https://twitter.com/elbegdorj/status/1248522302720847872>.

²⁷¹ N.Altantsetseg, *Ерөнхий сайд асан М.Энхсайханыг цагдан хорилоо [Former Prime Minister M.Enkhsaikhan was detained]*, MEDEE.MN (Apr. 23, 2020), <https://www.medeemn.com/single/147631>.

²⁷² J. Nyamsuren, #FreeEnkhsaikhan: Монгол улс төрийн хоригдолтой болох уу? [#FreeEnkhsaikhan: Will Mongolia have political prisoners?], NEWS.MN (Apr. 24, 2020), <https://news.mn/r/2292124/>.

²⁷³ iNEWS.mn, Facebook (Apr. 23, 2020), <https://www.facebook.com/inews.mnn/photos/a.178415049484479/551361185523195/?type=3&theater>.

²⁷⁴ Д.Хаянхярваа [D. Khayankhyarva] @Khayankhyarvaa, TWITTER (Apr. 22, 2020, 9:43 PM), <https://twitter.com/Khayankhyarvaa/status/1253167611325513728>

²⁷⁵ Sambuu, et al., *supra* note 251.

²⁷⁶ *Kh.Battulga requests General Prosecutor to investigate Ts.Elbegdorj*, THE UB POST (Jan. 18, 2019), <https://theubposts.com/kh-battulga-requests-general-prosecutor-to-investigate-ts-elbegdorj/>.

²⁷⁷ *Id.*

²⁷⁸ Sambuu, et al., *supra* note 251.

²⁷⁹ *Id.*

²⁸⁰ Peter Bittner, *Mongolia's Crisis of Democracy Continues*, THE DIPLOMAT (Jan. 31, 2019), <https://thediplomat.com/2019/01/mongolias-crisis-of-democracy-continues/>.

²⁸¹ N.Altantsetseg, *Ц.Элбэгдорж эх орондоо удахгүй ирэх гэж байгаагаа твиттер хуудсаар*

дамжуулан мэдэгдлээ [Ts.Elbegdorj announced on his Twitter page that he is coming home soon], MEDEE.MN (Mar. 12, 2020), <https://medee.mn/single/146135>.

²⁸² See generally Л.Оюун-Эрдэнэ: *Ц.Элбэгдорж "United friends" гэдэг компанийг байгуулж, мөнгө угаасан нь тогтоогдсон [L.Oyun-Erdene: Ts.Elbegdorj established a company called "United friends" and was found to be money laundering]*, UNUUDUR (Mar. 5, 2020), <http://unuudur.mn/post/123075/>.

²⁸³ *Ц.Элбэгдорж: Гар барьж, ярьж саатаж болохгүй, тэвэрч наалдаж, фээврит энэ тэр гэж дал мөрийг нь цохиж болохгүй [Ts.Elbegdorj: You can't hold hands, stop talking, hug and cling to them, slap them on the palms]*, Ikon (Apr. 6, 2020), <https://ikon.mn/n/1ufc>.

²⁸⁴ Press Release, Transparency Int., Parliament of Mongolia Should Uphold the Independence of the Judiciary and Anti-Corruption Agency, Mar. 29, 2019, https://www.transparency.org/news/pressrelease/parliament_of_mongolia_should_uphold_the_independence_of_the_judiciary.

²⁸⁵ *Id.*

²⁸⁶ *Id.*

²⁸⁷ Michael Forst, Visit to Mongolia, 30 April – 13 May 2019 - End of mission statement (May 2019), OHCHR (May 2019), <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24603&LangID=E>.

²⁸⁸ OECD, ANTI-CORRUPTION REFORMS IN MONGOLIA: 4TH ROUND OF MONITORING OF THE ISTANBUL ANTI-CORRUPTION ACTION PLAN 36 (2019), <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Mongolia-4th-Round-Monitoring-Report-2019-ENG.pdf>.

²⁸⁹ Transparency Int., *supra* note 287.

²⁹⁰ Mongolia Corruption Index, TRADING ECON., <https://tradingeconomics.com/mongolia/corruption-index>.

²⁹¹ Mongolia, TRANSPARENCY INT., <https://www.transparency.org/country/MNG> (last visited Apr. 16, 2020).

²⁹² Forst, *supra* note 290.

²⁹³ В. Jargalmaа, "Үндсэн хууль устгасан төрийн эргэлт болох бололтой" ["It looks like a coup that destroys the Constitution"], Ikon (Mar 27, 2019), <https://ikon.mn/n/1j7g>; Also see Julian Dierkes & Boldsaikhan Sambuu, *The Beginning of the End of Democracy?*, MONGOLIA FOCUS (Mar. 27, 2019), <http://blogs.ubc.ca/mongolia/2019/judicial-appointments-national-security-council/>.

²⁹⁴ Tumurtogoo, *supra* note 252.

²⁹⁵ Press Release, OECD, Mongolia should strengthen its institutions and guarantee their

independence in the fight against corruption (Apr. 4, 2019), <https://www.oecd.org/corruption/acn/mongolia-should-strengthen-its-institutions-and-guarantee-their-independence-in-the-fight-against-corruption.htm>.

²⁹⁶ Mongolia 2019, *supra* note 259.

²⁹⁷ Transparency Int., *supra* note 287.

²⁹⁸ Z. Gantulga, *AH: М.Энхсайханыг хууль бусаар хорилоо [DP: M. Enkhsaikhan was detained illegally]*, *Zarig* (Apr. 23, 2020), <https://zarig.mn/jrq>.

²⁹⁹ Kohn, *supra* note 258.

³⁰⁰ Khaliun Bayartsogt, *A scandal in Mongolia: heads roll in government after US\$1.3m SME fund embezzlement*, *SCMP* (Nov. 6, 2018), <https://www.scmp.com/news/asia/east-asia/article/2171965/scandal-mongolia-heads-roll-government-after-us13m-sme-fund>.

³⁰¹ Julian Dierkes and Mendee Jargalsaikhan, *Small- and Medium-Sized Outrage Building Over Corruption in Mongolia*, *THE DIPLOMAT* (Nov. 6, 2018), <https://thediplomat.com/2018/11/small-and-medium-sized-outrage-building-over-corruption-in-mongolia/>.

³⁰² Bayartsogt, *supra* note 303

³⁰³ Press Release, *supra* note 287.

³⁰⁴ Tumurtogoo, *supra* note 252.

³⁰⁵ Ankhtuya, *Prosecutor requests stripping Mongolian MPs of immunity*, *NEWS.MN* (Jan. 9, 2019), <https://news.mn/en/786923/>.

³⁰⁶ Dierkes et al, *supra* note 304.

³⁰⁷ Tumurtogoo, *supra* note 252.

³⁰⁸ Supreme Court Interview, *supra* note 180.

³⁰⁹ Press Release, Transparency Int., *Rule of Law and Independence of Judiciary Under Threat in Mongolia* (Jul. 4, 2019), https://www.transparency.org/news/pressrelease/rule_of_law_and_independence_of_judiciary_under_threat_in_mongolia.

³¹⁰ Dierkes, *supra* note 238.

³¹¹ Boldsaikhan Sambuu, *Here are 4 things to know about Mongolia's presidential election on Monday*, *WASH. POST* (Jun. 23, 2017), <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/06/23/here-are-the-4-things-to-know-about-mongolias-presidential-election-monday/>.

³¹² Dierkes, *supra* note 238.

³¹³ Dierkes, *supra* note 246.

³¹⁴ P. Munkhjargal, Г.Бясман: Х.Баттулга, А.Гансүх нарыг мөнгө угаасан хэргээр хилийн хориг тавин шалгаж байна [G. Byasman: Kh. Battulga and A. Gansukh are being investigated for money laundering], *EAGLE* (Aug. 17, 2016), <http://eagle.mn/r/15281>.

³¹⁵ Dierkes, *supra* note 246.

³¹⁶ Kohn, *supra* note 258.

³¹⁷ Munkhjargal, *supra* note 318; Also see J. Uugan, *Монгол Улсаар 700 тэрбумаар хохирч, шүүх үүнийг нь 40 сая төгрөгөөр хаачихав уу [Mongolia lost 700 billion MNT and the court closed it with 40 million MNT]*, *ERENEWS* (2019), <http://erennews.mn/article/9311>.

³¹⁸ 40,000,000 MNT to USD = 14,366.209 US Dollars, XE, <https://www.xe.com/currencyconverter/convert/?Amount=40%2C000%2C000&From=MNT&To=USD> (last visited April 16, 2020, amount according to the MNT-USD exchange rate on the date visited).

³¹⁹ KH Orgil, *280 сая доллар завшсан ч 40 сая төгрөгийн торгууль хүлээсэн Солонгосын иргэний талаар хэн юу хэлэв [Who said anything about a Korean citizen who was fined 40 million MNT for embezzling 280 million dollars?]*, *PEAK.MN* (Dec. 17, 2018), <http://peak.mn/news/tumur-zamiin-280-saya-dollar-dollar-zawshsan-ch-40-saya-tugrugiin-torguuli-khuleesen-solongosiin-irgenii-talaar-khen-yuu-khelew?preview=true>.

³²⁰ *Id.*

VI. ДҮГНЭЛТ

АНУ-ын Төрийн нарийн бичгийн дарга асан Жон Керри Монголыг “Хүнд хэцүү нөхцөл дэх Ардчилал” гэж сайшааж байснаас хойш байдал нилээд өөрчлөгджээ. 2019 оны Авлигын эсрэг хууль, дагалдаад шүүх засаглал, прокурорыг арга хэрэгслээ болгон өөрчилсөн арга зам нь Монгол Улс руу хүсмээргүй сөрөг анхаарлыг чиглүүлж байгаа бөгөөд тус улс ардчиллаас ухарч байна уу даа гэх зовнилыг нэмлээ. Дотоодын энэхүү суурь өөрчлөлтийн үр дүнд эрх мэдлээ хэтрүүлэн ашиглахаас сэргийлэх зорилготой байсан хяналт тэнцвэрийн тогтолцоо эвдрэн нурж, улмаар улс төрчид, шүүгчид болон бусад албан тушаалтнууд улс төрийн зорилготой халдлагад өртөж эхэллээ.

Ерөнхий сайд асан Чимэдийн Сайханбилэг, Санжаагийн Баяр нар УИХ-аар хэлэлцэгдэж зөвшөөрөл авсан, хуулийн дагуу хийгдсэн 2009 оны ОТ-н хөрөнгө оруулалтын гэрээ, 2015 оны Далд уурхайн санхүүжилтийн төлөвлөгөөнд гарын үсэг зурах шийдвэр гаргасны төлөө мөрдлөг хавчлаганд өртлөө. Мөн 2009, 2015 онуудын Засгийн газрын гишүүд, холбогдох албан тушаалтнууд ОТ талаар гарсан шийдвэртэй холбогдуулан үндэслэлгүй мөрдөн байцаалттай тулгарч хоригдоод байна. Мөрдөн байцаалтын эдгээр үйл ажиллагаа нь цэвэр улс төрийн болон бодлогын асуудлуудыг, тухайлбал Монгол Улс гадны хөрөнгө оруулалт, өмчлөлийг хүлээн зөвшөөрөх эсэх, уул уурхайн салбарт төрийн оролцоо, гүйцэтгэх үүргийг тодорхойлох зэрэг үндсэн асуудлуудыг хөндөж байна. Улс төрийн болон Бодлогын ийм том

зарчмын асуудал нь улс төрийн маргаан, мэтгэлцээний асуудалд хамаарах бөгөөд Парламент буюу УИХ-ын танхимд хэлэлцэгдэх ёстой болохоос тэдгээр нь шүүгч, прокурорын ширээн дээр тавигдах ёсгүй, тэр тусмаа Ерөнхийлөгчийн нөлөөнд бохирдсон шүүх, прокурорын системд огтхон ч хүртээлгүй асуудал юм.

Үүнтэй адил 2016 онд ОХУ Эрдэнэт дэх өөрийн эзэмшлийн 49 хувиа худалдсан асуудлыг байнгын буруу ташаа мэдээлж, хэт улс төржүүлжээ. 2016 оны 6-р сард ОХУ-ын Засгийн газар Ростехээр дамжуулан Монголын хувийн компанид зарах зорилготой байгаагаа Монголын талд албан ёсоор мэдэгдсэн. Хэдийгээр олон улсын гэрээний дагуу Монгол Улсын Засгийн газар давуу эрхтэй байсан боловч Оросын тал энэ эрхээ эдлэх боломжийг Засгийн газарт олгоогүй юм. Ийм учраас Ерөнхий сайд Ч.Сайханбилэг улс төрийн шийдвэрийн сонголт хийх шаардлагатай тулгарсан юм. Тэрээр нэг бол ОХУ Эрдэнэтийн 49 хувиа Монголын хувийн компанид худалдахыг зөвшөөрч 100 хувь Монголын өмч болгох, эсхүл Засгийн газрын давуу эрхтэй зууралдсаар энэхүү хэлцлийг зогсоох, ингэснээр Монголын үнэ цэнэтэй баялаг дахь харь улсын эзэмшилд хуучин хэвээр үлдэж, статус-квог нь хадгалах хоёр сонголттой байсан юм. Ерөнхий сайд Ч.Сайханбилэг өөрийнхөө Засгийн газрын гишүүдтэйгээ тухайн асуудлыг сайтар хэлэлцээний үндсэнд анхны хувилбарыг сонгожээ. Түүнээс гадна УИХ, холбогдох байнгын хороог яаралтай хуралдуулах хүсэлт гаргасан ч гишүүдийн ирц бүрдэхгүй

шалтгаанаар УИХ-ын даргаас дэмжлэг аваагүй байна. Тэрээр Засгийн газраас гаргасан шийдвэртээ УИХ-д уг асуудлыг танилцуулах зүйл заалт ч оруулан баталжээ.

2016 онд шинээр сонгогдсон УИХ бүрэн эрхийн хүрээндээ хэрвээ хууль ёсны дагуу ажилласан бол Эрдэнэтийн 49 хувийг МЗК-д зарсан асуудлын өрнөлийг ямраар ч шийдэх, өөрчлөх боломжтой байсан. Гэхдээ Эрдэнэтийн 49 хувийн асуудлыг улс төрийн болон бодлогын асуудлын хүрээнд шийдвэрлэхийн оронд ОТ-н хэрэгтэй нэгэн адил шүүх, прокурорын байгууллагыг ашиглан урдахь улс төрчдийг хорьж цагдах замыг сонгосон нь ардчилсан зарчимтай зөрчилдөж эрх мэдлийн тэнцвэр балансыг алдагдуулах алхам болжээ.

Цаашлаад өнөөгийн эрх баригчид улс төрийн зорилгоор өрсөлдөгчдийн эсрэг хуулийн үндсэн зарчим, олон зүйл заалт зөрчин мөрдөн байцаалт, хууль бус үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас гадна өөрсдийн хууль бус, ёс зүйгүй олон үйлдлээ тас хаацайлсаар байна. Энэ хүрээнд Ерөнхийлөгч Х.Баттулгын авлигын хэрэг болох Төмөр замын 280 сая ам.долларын мөрдөн байцаалт замхарч, УИХ-ын нилээд олон гишүүдийн холбогдсон “ЖДҮ-ийн дуулиан” хойш тавигдсан бөгөөд харин улс төрийн урдахь өрсөлдөгч албан тушаалтнууд, прокурор, тэр бүү хэл Дээд шүүхийн зарим шүүгч рүү улс төрийн зорилгоор довтолсоор байна.

Иймээс Улс төрийн хэлмэгдэлд өртөж буй хүмүүсийн болон Монгол Улсын ардчиллын ирээдүйн хувь заяаны төлөө Монгол Улс, дэлхий нийт уг асуудлуудад анхаарлаа хандуулж Монгол Улсыг тогтвортой, ардчилсан

хөгжлийн зам руу эргэн оруулах нь нэн чухал зорилт болж байна.